

2021

Cudzinci na Slovensku. Hľadanie nového domova

Skúsenosti cudzincov s
integráciou na Slovensku -
výskumné zistenia

Centrum pre výskum etnicity a kultúry

Cudzinci na Slovensku - hľadanie nového domova

Skúsenosti cudzincov s integráciou na Slovensku - výskumné zistenia

Autorky:

Elena Gallová Kriglerová

Alena Holka Chudžíková

Jana Kadlečíková

Michaela Píšová

Centrum pre výskum etnicity a kultúry

Špitálska 10

811 08 Bratislava

www.cvek.sk

CVEK

centrum pre výskum
etnicity a kultúry

Text neprešiel jazykovou korektúrou.

Táto výskumná správa vznikla v rámci projektu Výskum integrácie cudzincov - bariéry, nástroje, postoje spolufinancovaného Európskou úniou z Fondu pre azyl, migráciu a integráciu. Fondy pre oblasť vnútorných záležitostí.

Európska únia
Fond pre vnútornú bezpečnosť
Fond pre azyl, migráciu a integráciu

Obsah

ÚVOD.....	1
METODOLÓGIA.....	3
ZHRNUTIE.....	6
1. SLOVENSKO Z POHLADU CUDZINCOV.....	14
1.1. Slovensko ako krajina podľa cudzincov.....	14
1.2. Pocity prijatia či outsiderstva.....	19
1.3. Vzťahy s inými ľuďmi a zapájanie do skupín.....	22
1.4. Nepriateľské prejavy zo strany väčšinové obyvateľstva voči cudzincom.....	26
1.5. Dôležitosť identity a udržiavania zvykov.....	29
2. SPOLOČENSKÁ INTEGRÁCIA.....	33
2.1. Sledovanie diania na Slovensku.....	33
3. SPOKOJNOSŤ SO ŽIVOTOM NA SLOVENSKU.....	37
3.1. Faktory ovplyvňujúce spokojnosť so životom na Slovensku.....	38
3.2. Dopad pandémie na spokojnosť so životom.....	42
4. VNÍMANÉ OČAKÁVANIA OD CUDZINCOV.....	47
4.1. Vnímané očakávania na prispôsobenie.....	47
5. SKÚSENOSTI S PROCESOM INTEGRÁCIE.....	50
5.1. Znevýhodnenie očami cudzincov.....	50
5.2. Bariéry v komunikácii s úradmi a inštitúciami.....	53
5.3. Možnosti zlepšenia komunikácie úradov a inštitúcií smerom k cudzincom.....	58
5.4. Proces integrácie a integračné služby.....	59
6. POCIT DOMOVA.....	63
6.1. Plány zotrvať na Slovensku.....	54
Zoznam grafov.....	65
Zoznam tabuliek.....	66

ÚVOD

Výskum skúseností cudzincov s integráciou na Slovensku je treťou, a zároveň poslednou, fázou výskumného projektu *Výskum integrácie cudzincov – bariéry, nástroje a postoje*, ktorý v Centre pre výskum etnicity a kultúry realizujeme od začiatku roka 2020 s podporou Európskeho fondu pre azyl, migráciu a integráciu.

Kým v predchádzajúcich fázach výskumu sme sa venovali dostupnosti integračných služieb, povedomiu aktérov na lokálnej úrovni o témach migrácie a integrácie¹ a postojom väčšinového obyvateľstva voči migrácii a cudzincom², v tejto časti sme sa zamerali na **skúsenosti samotných cudzincov** s procesom integrácie na Slovensku.

Skúmanie toho, ako cudzinci sami vnímajú svoj integračný proces a svoju pozíciu na Slovensku, je dôležité z viacerých dôvodov. Jedným z nich je sprostredkovanie hlasu cudzincov, ktorý vo verejnej diskusii na Slovensku takmer vôbec nezaznieva, a to ani v otázkach, ktoré sa ich bytostne dotýkajú. Diskusia o migrácii, aj vo veľmi limitovanej podobe, v akej na Slovensku prebieha, sa v drvivej väčšine deje bez účasti samotných cudzincov. Ich pohľad a skúsenosti sú pritom zásadné pre tvorbu verejných politík, ale aj formovanie verejnej debaty.

Z hľadiska tvorby politík tak skúsenosti cudzincov dopĺňajú obraz o dostupnosti integračných služieb o dôležitý aspekt – pohľad cieľovej skupiny, teda ľudí, ktorí by integračné služby mali využívať. Ich skúsenosti sú však kľúčové nielen pre nastavovanie integračných služieb, ktorých primárnou cieľovou skupinou majú byť cudzinci, ale pre celkové nastavovanie tvorby verejných politík, pretože ako obyvatelia krajiny využívajú rôzne typy verejných služieb podobne ako občania. Ukazuje sa však, že v prístupe k nim čelia mnohým bariéram, a preto je dôležité, aby ich hlas prispel k väčšej inkluzívnosti tvorby verejných politík. Hlas cudzincov je však dôležitý aj z hľadiska vzťahov v spoločnosti. Ich výpovede nastavujú zrkadlo väčšinovému obyvateľstvu, ktoré o sebe často tvrdí, že je pohostinné a priateľské, avšak, ako uvádzame na konci tejto výskumnej správy, zdá sa, že cudzinci vnímajú Slovákov vládnejšie než oni ich.

Vo výskumnej správe sa teda venujeme tomu, **ako cudzinci Slovensko vnímajú** z hľadiska jeho pripravenosti na narastanie kultúrnej rozmanitosti a na ich skúsenosti so Slovákami v rámci ich každodenných interakcií v rôznych prostrediach – susedskom, pracovnom, rodinnom či formálnejšom pri jednaní s inštitúciami. Zameriavame sa tiež na to, či sa cudzinci na Slovensku **cítia byť prijatí** a do akej miery vnímajú, že väčšinová populácia si kladie isté podmienky, ktorých splnenie vyžaduje na to, aby sa z cudzincov mohli stať „našinci“. S tým súvisí aj otázka **kultúrnej identity** a jej pretvárania v dôsledku migračnej skúsenosti. V kapitole venovanej tejto téme skúmame to, aký význam má pre

---

¹ Pozri Kriglerová, E.G. et al. (2020), *Cudzinci ako obyvatelia miest – zistenia z výskumu*, Bratislava, CVEK, dostupné na <https://bit.ly/3koMDtk>

² Pozri Kriglerová, E.G. et al. (2021), *Cudzie nechceme, svoje si nedáme. Postoje majoritnej populácie k migrácii a cudzincom na Slovensku. Analýza kvantitatívneho a kvalitatívneho výskumu*, Bratislava, CVEK, dostupné na <https://bit.ly/3qjwIQO>

cudzincov udržiavanie rôznych prvkov ich kultúrnej identity a či na to na Slovensku majú vhodné podmienky.

Veľmi dôležitým aspektom integrácie je **nadväzovanie vzťahov a väzieb v novej krajine**. Tejto téme sa preto podrobne venujeme v samostatnej kapitole, kde sa zameriavame na to, s kým sa cudzinci prevažne socializujú, ako vnímajú svoje možnosti vytvárať si na Slovensku nové sociálne väzby a čo to pre nich znamená.

Sledovanie spoločenského diania je tiež spôsobom, ako spoznávať krajinu, do ktorej sa človek prisťahoval. Prostredníctvom sledovania správ o dianí v krajine môže cudzinec pochopiť mnoho o kultúrnom kóde a hodnotách, ktoré sú v krajine dominantné. V rámci tejto témy sme teda zisťovali, či sa cudzinci zaujímajú o spoločenské dianie na Slovensku, či majú dostatok možností sledovať ho a z akých zdrojov čerpajú informácie.

Tento výskum je pravdepodobne prvým na Slovensku, ktorý skúma **spokojnosť so životom** cudzincov a konkrétnejšie aj ich spokojnosť s rôznymi oblasťami ich životov, ako je bývanie, práca a podobne. Migračná skúsenosť môže mať zásadné dopady na vnímanú životnú spokojnosť, a okolnosti, za ktorých cudzinci opúšťajú svoje krajiny môžu spôsobovať, že sú omnoho zraniteľnejší než pôvodné obyvateľstvo. Preto sme sa vo výskume zamerali aj na vnímanú spokojnosť so životom u cudzincov žijúcich na Slovensku a na faktory, ktoré k ich spokojnosti prispievajú. Skúmali sme aj to, ako ich spokojnosť so životom **ovplyvnila pandémia ochorenia covid-19**.

Keďže naším dlhodobým cieľom je aj prispievať k tvorbe spravodlivých a inkluzívnych verejných politík a služieb, časť výskumu sme venovali téme **skúseností cudzincov s integračnými službami** na Slovensku a ich stratégiám riešenia rôznych životných situácií. Naším zámerom bolo zistiť, či majú povedomie o úlohách rôznych inštitúcií a či sa v rôznych situáciách na ne aj obracajú, alebo sa skôr spoliehajú na svoje siete a ak áno, aké faktory k tomu vedú.

Záverečná kapitola je venovaná téme **domova** a faktorom, ktoré cudzincom pomáhajú vytvárať si na Slovensku nový domov. V kontexte verejnej diskusie, v ktorej často zaznieva, že Slovensko nie je cieľovou krajinou cudzincov a že tu v skutočnosti nechcú zostať, sme sa pozreli aj na to, či cudzinci svoju budúcnosť spájajú so Slovenskom.

METODOLÓGIA

Výskum skúseností cudzincov so životom a začleňovaním sa na Slovensku pozostával z kvantitatívnej a kvalitatívnej časti.

Kvantitatívny výskum

Vo výskume sme chceli zachytiť skúsenosti, pohľady a postoje čo najširšej a najrozmanitejšej skupiny cudzincov. Zároveň sme sa snažili, aby vzorka zodpovedala reálnej cudzineckej populácii v danom čase. Pri výbere sme sa teda snažili o reprezentativitu z hľadiska krajiny pôvodu, typu pobytu, pohlavia, veku a regionálneho rozloženia.

V júni 2021 sme v spolupráci s Agentúrou Focus zrealizovali dotazníkový prieskum na vzorke 312 respondentov, pričom dotazník bol respondentom k dispozícii v slovenskom, anglickom, rumunskom, ruskom, ukrajinskom a srbskom jazyku. Okrem prekladov do týchto jazykov sme zabezpečili aj spätné preklady a v konzultácii s príslušníkmi a príslušníkmi migrantských komunit sme overovali presnosť, zrozumiteľnosť, ale i kultúrnu správnosť prekladov.

Muži a ženy boli vo vzorke zastúpení v pomere 58% ku 42%. Z hľadiska vekového zloženia bolo 20,5% respondentov vo veku 18-30 rokov, 75% tvorili respondenti vo veku 31-59 rokov a 4,5% tvorili respondenti vo veku 60 rokov a viac.

Občania EÚ/EHP predstavovali 40,7% vzorky a 59,3% tvorili občania tretích krajín. Spomedzi občanov EÚ/EHP boli najpočetnejšie zastúpení občania Poľska (14,7%) a Rumunska (8,7%). Medzi občanmi tretích krajín najpočetnejšiu skupinu predstavovali občania Ukrajiny (18,9%) a Srbska (12,2%). Približne 30% respondentov žilo v Bratislavskom kraji, 19% v Košickom kraji a respondenti žijúci v ostatných krajoch boli zastúpení v pomere 8-9% na celkovej vzorke. Väčšina respondentov žila v čase výskumu na Slovensku 1-5 rokov (44,2%). Približne štvrtina tu žila 5-10 rokov a ďalšia približne štvrtina 10 rokov a viac. Takmer 10% respondentov tu v čase zberu dát žilo 6-12 mesiacov.

Takmer polovica respondentov (45,5%) uviedla, že majú povolenie na prechodný pobyt, 33% malo trvalý pobyt, 9,3% malo tolerovaný pobyt a 9,9% malo víza. Z hľadiska účelu pobytu prevažoval pobyt za účelom zamestnania (40,4%), nasledoval pobyt za účelom zlúčenia rodiny (30,4%), podnikania (16%), štúdia (7,4%), iný účel uviedlo 4,5% respondentov a respondenti s medzinárodnou ochranou predstavovali 1,3% vzorky.

Až 57,7% respondentov sa prihlásilo ku kresťanskému vierovyznaniu, islam ako svoje vierovyznanie označilo 7,4% respondentov a budhizmus 3,8% respondentov. Ďalších 30,1% respondentov uviedlo, že sa nehlásia k žiadnemu vierovyznaniu.

Dotazník bol zameraný na rôzne témy, ktoré sú pre integráciu cudzincov kľúčové: vnímanie pripravenosti Slovenska na narastajúcu kultúrnu rozmanitosť, pocit prijatia v rôznych prostrediach, skúsenosti so Slováckmi, dôležitosť udržiavania vlastnej kultúrnej identity, sledovanie spoločenského diania na Slovensku, vytváranie vzťahov a väzieb s domácim obyvateľstvom, vnímanie požiadaviek, ktoré domáce obyvateľstvo má voči cudzincom, spokojnosť so životom a dopady pandémie na ňu,

vnímanie svojho znevýhodnenia, poznanie inštitúcií a ich úloh, skúsenosti s bezplatnými integračnými službami a vnímanie podmienok, ktoré Slovensko vytvára pre to, aby sa cudzinci mohli cítiť ako rovnocenní obyvatelia krajiny.

Kvalitatívny výskum

Kvantitatívny výskum má výhodu v tom, že umožňuje skúmať pomerne veľké populačné skupiny, je štandardizovaný a umožňuje určitú mieru zovšeobecnenia zistení na celú populáciu (v tomto prípade populáciu cudzincov), ak je výber reprezentatívny. Napriek tomu však dotazníkový výskum má aj svoju nevýhodu, a tou sú limitované možnosti odpovedí, keďže počet položiek dotazníka je obmedzený. Neumožňuje tak ísť pri skúmaní jednotlivých javov do hĺbky.

Keďže si uvedomujeme tieto limity, považovali sme za dôležité vyššie uvedené témy skúmať aj s využitím kvalitatívnej metódy individuálnych rozhovorov s cudzincami, ktorá umožňuje získať hlbší vhľad do tém spojených s ich integráciou. V priebehu mesiacov jún – september 2021 sme preto zrealizovali 50 individuálnych rozhovorov s cudzincami žijúcimi v rôznych regiónoch Slovenska. Scenár rozhovorov pokrýval témy dotazníka, avšak poskytoval väčší priestor na ich rozpracovanie a preskúmanie.

Rozhovory sme zrealizovali s respondentmi z celkovo 23 krajín sveta, z toho 18 krajín bolo mimo EÚ a 5 bolo členskými štátmi EÚ. Výskumnú vzorku tvorilo 27 žien a 23 mužov. Realizáciu rozhovorov sme sa snažili rozložiť regionálne tak, aby zodpovedala aj rozloženiu cudzineckej populácie v rámci Slovenska. Najviac rozhovorov sme preto zrealizovali v Bratislavskom kraji – 16. V Košickom kraji sme zrealizovali 8 rozhovorov, v Banskobystrickom 7, v Trnavskom 6, v Prešovskom 5, v Nitrianskom 3 a v Trenčianskom a Žilinskom spolu 5.

Rozhovory sme realizovali v slovenskom, anglickom, ukrajinskom, ruskom, srbskom a rumunskom jazyku.

Pred samotným rozhovorom boli všetci respondenti a respondentky informovaní/é o podmienkach ich účasti vo výskume (dobrovoľnosť, anonymita, nahrávanie a spôsob narábania s ich dátami). Zo všetkých rozhovorov bol vyhotovený audio záznam, ktorý bol následne voľne prepísaný. Tieto prepisy slúžili ako podklad pre obsahovú analýzu, ktorá bola následne spolu so zisteniami z kvantitatívneho výskumu spracovaná do tejto výskumnej správy.

Limity výskumu

V spoločenskovedných výskumoch, a najmä tých zameraných na menšinové skupiny, sa môže často vyskytovať tzv. *social desirability bias*, teda tendencia účastníkov výskumu odpovedať spôsobom, ktorý si myslia, že od nich výskumníci a výskumníčky očakávajú. To sa pravdepodobne do istej miery prejavilo v kvantitatívnom výskume. Zmiernenie tohto efektu bolo tiež motiváciou pre využitie kvalitatívnej metódy individuálnych rozhovorov. Social desirability bias je často aj výsledkom toho, že výskum s menšinovými skupinami realizujú výskumníci a výskumníčky, ktorí/é sú príslušníkmi/čkami väčšinovej populácie. Účastníci výskumu preto majú tendenciu odpovedať tak, ako vnímajú, že to od nich väčšinová spoločnosť očakáva, aby boli akceptovaní. V našom výskume sme sa tomuto nežiaducemu efektu snažili predísť aj tým, že sme do realizácie rozhovorov zapojili výskumníkov

a výskumníčky, ktorí/é mali migrantský pôvod. Zároveň sme pri ich výbere kládli dôraz na to, aby rozhovory dokázali viesť v materinských jazykoch respondentov.

Poznámky

Vo výskumnej správe používame pojem cudzinci, pričom však týmto pojmom vždy myslíme mužov aj ženy. Túto zjednodušenú formu sme sa rozhodli používať vzhľadom na komplexnosť textu a s cieľom udržania jeho čitateľnosti.

Pri uvádzaní citátov z individuálnych rozhovorov používame len referenciu na pohlavie respondenta/respondentky a krajinu pôvodu v zmysle toho, či ide o tretiu krajinu alebo členský štát EÚ. Naším cieľom bolo zabezpečiť absolútnu anonymitu našich respondentov a respondentiek a vzhľadom na to, že v niektorých mestách na Slovensku žije cudzincov stále veľmi málo, iný spôsob odkazovania by mohol viesť k ich identifikácii.

ZHRNUTIE

SLOVENSKO Z POHL'ADU CUDZINCOV – OTVORENOSŤ, PRIJATIE, VZŤAHY

Cudzinci Slovensko vnímajú ako malú a pokojnú krajinu. Viacerí z nich prišli z krajín s vysokým počtom obyvateľov a vysokou hustotou, kde život prebieha nesmierne rýchlo. Na Slovensku našli pokoj, ktorý im vyhovuje a kde majú pocit, že môžu žiť menej stresujúci život. Spája sa s tým aj pocit bezpečia, ktorý mnohí z nich na Slovensku cítia, a to najmä v porovnaní s krajinami, z ktorých prišli.

Slovensko tiež vnímajú ako dynamicky sa rozvíjajúcu krajinu, ktorá má veľký potenciál ďalšieho rozvoja a kvalitného života pre svojich obyvateľov. Na druhej strane ide stále o pomerne konzervatívnu krajinu, kde sa ľudia snažia udržiavať *status quo* a neotvárať sa príliš novým veciam, najmä kultúrnej rozmanitosti.

Slovensko je na migráciu pripravené viac ekonomicky ako psychologicky. Situácia sa však postupne mení k lepšiemu

Takmer 60% cudzincov si myslí, že Slovensko ešte nie je dostatočne pripravené na kultúrnu rozmanitosť, ktorú migrácia prináša. Na migráciu je podľa nich Slovensko pripravené skôr ekonomicky než psychologicky. Obyvateľstvu chýba aj rešpekt, ktorý by umožnil, aby sa krajina voči rozmanitosti viac otvárala. Táto situácia sa však postupne mení a najmä vo väčších mestách sa naši respondenti stretávajú s čoraz väčšou otvorenosťou.

Prívetivosť voči nim prejavujú predovšetkým liberálnejší ľudia, ktorí celkovo pozitívne vnímajú akékoľvek zmeny v spoločnosti. Zároveň sú to ľudia, ktorí viac cestujú do zahraničia. Často sú to mladší ľudia, žijúci vo väčších mestách a pracujúci pre medzinárodné korporácie, ktoré zamestnávajú veľa cudzincov. Väčšina cudzincov však v rozhovoroch uvádzala, že nemožno nájsť nejakú jasne špecifickú skupinu ľudí, ktorá by bola voči cudzincom otvorenejšia. Závisí to najmä od toho, aké skúsenosti s cudzincami ľudia majú, nakoľko s nimi udržiavajú kontakt a či sa pohybujú v multikultúrnejšom prostredí.

Cudzinci sa cítia byť prijatí najmä vo svojom bezprostrednom okolí – medzi susedmi, priateľmi či spolupracovníkmi

Ak majú cudzinci vytvorené vzťahy so Slovákami, či už v práci, susedstve alebo v komunite, cítia sa byť výrazne prijatí. Pozitívne hodnotia svoje vzťahy so spolupracovníkmi, s ktorými sa často správajú aj ako priatelia. Pri priateľských vzťahoch oceňujú najmä to, že Slováci ich občas volajú k sebe do rodín, trávia s nimi sviatky a podobne. Vyskytol sa však aj názor, že Slovensko je krajina, ktorá je veľmi orientovaná na rodinu. Ak sa niekomu, kto sa tu nenarodil a nemá tu svoju rodinu, nepodarí vytvoriť si také vzťahy, aby bol prijatý „do rodiny“, môže sa cítiť veľmi osamelo, predovšetkým počas sviatkov.

Na druhej strane, takmer polovica ľudí sa aspoň niekedy cíti byť na Slovensku outsiderom. Približne tretina takýto pocit zažíva občas, ďalších 14% stále alebo veľmi často. To, že človek nevyrástol v danej

krajine a nepozná všetky pravidlá, môže viesť k tomu, že má pocit, akoby stále niečo dobiehal. Dlhšie mu trvá, kým sa zorientuje v určitých situáciách. Niektorí uvádzajú, že nerozumejú humoru, narážkam či bežným interakciám a vtedy sa cítia ako outsideri. Trvá im dlhšie, kým sa adaptujú na nové pravidlá, zvyky, tradície.

Pre prijatie medzi obyvateľov Slovenska je kľúčový najmä jazyk

Ukazuje sa, že jazyk, teda ovládanie slovenčiny, je veľmi dôležitým faktorom, ktorý má silný vplyv na to, ako cudzincov na Slovensku ostatní ľudia prijímajú. Tých, ktorí sa rýchlo naučili po slovensky, či už preto, že pochádzajú z jazykovo blízkych krajín (ako napríklad Ukrajina), alebo mali dobré podmienky a možnosti jazyk sa naučiť, ľudia prijímajú oveľa lepšie než tých, ktorí jazyk neovládajú. Ak človek jazyk neovláda, obvykle ostane izolovaný, pretože sa nevytvárajú žiadne sociálne väzby, prípadne je odkázaný iba na komunikáciu vo svojej vlastnej komunite.

Jazyk plní aj funkciu symbolického prijatia. Nie je nevyhnutne len dôležitou podmienkou dorozumievania. Podľa mnohých cudzincov v našom výskume už samotná snaha a ochota hovoriť po slovensky (hoci nedokonale a s chybami) spôsobuje, že Slováci cudzincov oveľa lepšie prijímajú.

Slováci sú introvertní, ich spoznanie vyžaduje extra úsilie

Prostredníctvom nadväzovania vzťahov sa cudzinci stávajú členmi spoločnosti a môžu nadobúdať pocit prijatia, vytvárať si pocit domova a prináležania.

Mnohí cudzinci, s ktorými sme realizovali rozhovory, považovali Slovensko za krajinu, kde je pomerne náročné nadväzovať bližšie priateľstvá. Jednoduchšie to majú extrovertní cudzinci, pre ktorých je ľahšie prekonať toto kultúrne nastavenie. Aj tí však tento aspekt integrácie vnímali ako istý typ bariéry.

Viacerí respondenti uvádzali, že by uvítali viac príležitostí tráviť čas so Slovákami, ale chýbajú im možnosti, ako ich spoznať. Bariérou je pre mnohých tiež nedostatočné ovládanie slovenčiny, ale napríklad aj vyšší vek.

V susedstvách a na pracoviskách cudzinci často fungujú v prevažne slovenskom prostredí. V prípade bližších vzťahov, ako sú priateľstvá či rodinné vzťahy, sa však čoraz častejšie vyskytujú odpovede, podľa ktorých cudzinci takéto vzťahy nadväzujú buď väčšinou alebo výlučne s ľuďmi z iných krajín. To môže súvisieť s pomerne výraznou uzavretosťou populácie na Slovensku.

Cudzinci sa so Slovákami socializujú najmä v prostrediach, kde nevytvárajú príliš blízke vzťahy. Dalo by sa povedať, že sa s nimi skôr stretávajú v prostredí, v ktorom sa pohybujú (pracovisko, susedstvo), než by vyhľadávali ich spoločnosť. Blízke vzťahy vytvárajú skôr s inými cudzincami. To, s kým sa cudzinci stretávajú a trávia čas, zdá sa, závisí od veku, ale aj účelu a okolností, za ktorých na Slovensko prišli.

Voči cudzincom prevládajú skôr pocity nedôverčivosti, než otvorené prejavy nepriateľstva

Mnohí cudzinci vnímajú Slovensko ako bezpečnú krajinu a nikto z respondentov v kvalitatívnom výskume neuviedol, že sa stretol s fyzickým útokom na svoju osobu. Ani verbálne či iné útoky neboli veľmi časté. Napriek tomu sa cudzinci stretávajú aspoň občas s určitými prejavmi, ktoré vnímajú voči sebe ako negatívne.

Celkovo prevláda pocit, že Slováci sú voči cudzincom spočiatku nedôverčiví a podozrievaví. Negatívne prejavy majú skôr podobu nevrlosti a nepríjemných poznámok, či neadekvátnych otázok voči cudzincom. Najčastejšie sa negatívne prejavy odrážajú vo **vyjadrovaní rôznych stereotypov** súvisiacich s etnicitou alebo krajinou, z ktorej pochádzajú.

Ľudia s odlišnou farbou pleti sa stretávajú s podozrievaním a nie veľmi priateľskými prejavmi častejšie ako iní. Najčastejšie na ulici výraznejšie pútajú pozornosť, ľudia sa na nich dlhšie dívajú a otáčajú sa za nimi.

Ak aj cudzinci nemajú vlastné negatívne skúsenosti kvôli svojej farbe pleti, poznajú veľa príbehov ich známych či priateľov cudzincov, ktorí takéto skúsenosti majú. Bežne sa im stáva, že ich nevpustia do nočného podniku alebo majú voči nim nepríjemné poznámky taxikári.

Niektorí cudzinci vnímajú ako negatívne prejavy aj určitú netrpezlivosť a neochotu pomôcť, ak majú nejaký problém. Týka sa to najmä **jazyka**. Ak cudzinci nehovoria po slovensky, stretávajú sa s oveľa nepríjemnejšími (skôr odmeranejšími prejavmi) od Slovákov, ktorí nemajú snahu sa akokoľvek dorozumieť. Skôr sa daným situáciám vyhýbajú, odídu, stíchnu. To sa týka predovšetkým inštitúcií alebo aj pracovníkov v službách (supermarket, reštaurácia, hotel a pod.). Chýba akási otvorenosť, snaha urobiť niečo viac.

Vlastná identita a dodržiavanie svojich tradícií je pre cudzincov dôležité, uvedomujú si však potrebu rešpektovania pravidiel spoločnosti

Rozdiely medzi kultúrami sa prejavujú v rôznych oblastiach, sú pociťované napríklad v odlišnosti počasia, či jedál a potravín, ktoré mnohých po príchode na Slovensko zaskočili. Ďalším častým rozdielom je trávenie sviatkov a dodržiavanie rôznych zvykov a tradícií.

Ostatné rozdiely sa týkajú predovšetkým pravidiel vzájomnej komunikácie, ako je podávanie rúk, vyzúvanie sa, spôsoby komunikácie medzi ľuďmi a v niektorých prípadoch istý typ temperamentu, ktorého prejavy môžu byť rôzne rešpektované alebo aj rôzne interpretované. Cudzinci tieto rozdiely však nepovažujú za natoľko významné, aby výrazne ovplyvňovali pocity prijatia v krajine.

Udržiavanie vlastnej identity je pre cudzincov veľmi dôležité – až 85% z nich uviedlo, že je pre nich dôležité udržiavať svoje zvyky a tradície a približne 65% považuje za dôležité mať možnosť praktizovať svoje náboženstvo. Väčšina z nich má pocit, že im nikto nebráni si svoje zvyky udržiavať, skôr sa objavuje potreba mať možnosť otvárať sa viac domácomu obyvateľstvu a „predstavovať“ im aj svoje videnie sveta a vlastnú identitu. Na to však veľa priestoru na Slovensku nie je.

Na druhej strane, väčšina respondentov považovala za dôležité adaptovať sa na novú kultúru, do ktorej prišli. Ak by mali udržiavať len svoje zvyky a tradície z pôvodnej krajiny, nemuseli by z nej odchádzať. Dôležité je v prvom rade dodržiavať pravidlá, ktoré sú v krajine stanovené a nesnažiť sa meniť zvyky a spôsob života iných ľudí.

Identity nie sú vylučujúce, zvyky a tradície sa na seba vrstvia

Cudzinci sa podľa výskumu snažia sa rešpektovať pravidlá a nespochybňujú zvyky a tradície, ktoré na Slovensku pretrvávajú, hoci sa im môžu zdať zvláštne. Uvedomujú si, že ak sa chcú stať súčasťou spoločnosti, je potrebné hľadať určitú rovnováhu medzi tým, odkiaľ prišli a kultúrou, do ktorej sa prisťahovali.

V praxi to robia tak, že kombinujú rôzne kultúrne prvky a vytvárajú si novú identitu. Ak sa sviatky v krajine pôvodu trávajú v inom čase, mávajú ich dvakrát. Kombinujú jedlá, pravidlá, hľadajú optimálny spôsob rovnováhy.

Podobne je to aj s jazykom. Udržiavanie vlastného jazyka a jeho používanie v bežnom rodinnom živote je v podstate pre všetkých dôležité a prirodzené. Takmer všetci respondenti uviedli, že kombinujú jazyky, ktoré používajú podľa prostredia, v ktorom sa pohybujú. V multilingválnych rodinách je pre mnohých dôležité, aby napríklad deti hovorili aj materinským jazykom rodičov, pričom dorozumievací jazyk ich samotných môže byť ešte ďalší. Tak sa bežne stáva, že používajú aj tri – štyri jazyky paralelne.

SLEDOVANIE DIANIA NA SLOVENSKU

Väčšina cudzincov sa o dianie na Slovensku zaujíma

Sledovanie diania v krajine, do ktorej sa cudzinec prisťahuje je aj spôsobom, ako krajinu spoznávať a porozumieť jej fungovaniu, nepísaným pravidlám. Výskum ukázal, že pravidelne sleduje politické a spoločenské dianie 24% cudzincov, občas ho sleduje 55,8% a vôbec ho nesleduje 20,2% respondentov. To zodpovedá aj zisteniam z kvalitatívnej časti výskumu.

Sociálne siete sú častokrát jediným zdrojom informácií

Veľká časť respondentov kvalitatívnych rozhovorov využívala ako zdroj informácií sociálne siete, na ktorých sledujú stránky rôznych médií. Na sociálnych sieťach však konzumujú aj informácie, ktoré zdieľajú ich priatelia a známi. Informácie čerpajú zároveň z rôznych cudzineckých skupín, ktoré sa na sociálnych sieťach (najmä na Facebooku) sformovali v rôznych mestách a fungujú ako online komunity. Na Facebooku existujú jednak skupiny, ktoré združujú cudzincov ako takých a jednak skupiny, ktoré združujú cudzincov podľa ich štátnej príslušnosti či spoločného jazyka, ktorým hovoria.

Cudzinecké skupiny na sociálnych sieťach boli pre mnohých hlavným zdrojom informácií, kde ich môžu aj proaktívne zisťovať v prípade, že si ich nevedia zabezpečiť sami (položia teda v skupine napríklad otázku a ostatní členovia im odpovedia).

Tradičné médiá sledujú cudzinci najmä v angličtine

Okrem sociálnych sietí však mnohí cudzinci sledujú aj tradičné médiá, najmä tie, ktoré poskytujú správy v angličtine, teda Slovak Spectator a anglické rozhlasové vysielanie RTVS. RTVS teda plní svoju verejnoprávnú funkciu aj vo vzťahu k cudzincom a poskytuje im aspoň základné informácie o dianí v krajine.

Dostupnosť a zrozumiteľnosť informácií

Len veľmi malá časť cudzincov považovala informácie za úplne nedostupné a nezrozumiteľné (1,6%). Ďalších 11,2% respondentov uviedlo, že cudzinci majú len veľmi málo možností, ako získať informácie o tom, čo sa na Slovensku deje. Nadpolovičná väčšina (53,5%) sa vyjadrila, že informácie sú síce dostupné, ale nie v dostatočnej miere pre tých, ktorí dobre neovládajú slovenský jazyk. Viacerí respondenti kvalitatívneho výskumu však uvádzali, že na prekonanie jazykovej bariéry v súčasnosti už existujú nástroje ako Google Translate, ktoré cudzinci aj využívajú, hoci poskytujú nižšiu kvalitu prekladu.

SPOKOJNOSŤ SO ŽIVOTOM

Migrácia predstavuje životnú skúsenosť, ktorá môže mať dopad tak na fyzické, ako aj psychické zdravie tých, čo migrujú. Kvantitatívny výskum ukázal u cudzincov priemernú spokojnosť zo životom na úrovni 7,15 (pričom stupeň 10 označoval mimoriadnu spokojnosť so životom). Deklarujú teda vyššiu spokojnosť než obyvatelia Slovenska vo všeobecnosti, ktorí v roku 2020 dosiahli hodnotu v priemere 6,2.

Faktory ovplyvňujúce spokojnosť zo životom

V kvalitatívnom výskume sme skúmali aj faktory, ktoré u cudzincov prispievajú k vyššej spokojnosti so životom na Slovensku. Respondenti opakovane tematizovali pocit bezpečia či pokoj a pomalšie životné tempo. Spokojnosť so životom u nich výrazne ovplyvňovali aj pracovné možnosti – pre mnohých bolo Slovensko krajinou, ktorá im poskytovala lepšie príležitosti získať dobrú prácu za dobrú mzdu, avšak pre niektorých bolo zase krajinou, ktorá im poskytovala málo možností na kariérny rozvoj a rast (najmä v prípade úzko špecializovaných profesií). Okrem toho respondenti vyzdvihovali význam rodiny a medziľudských vzťahov, ale aj kvality verejných služieb pre ich spokojnosť so životom na Slovensku.

Dopad pandémie na spokojnosť so životom

Pandémia ochorenia covid-19 mala nepochybne dopad na každého, hoci rozsah a charakter sa môže výrazne líšiť. V našom výskume až 69,9% respondentov kvantitatívnej časti uviedlo, že pandémia mala na ich život mierne alebo veľmi negatívny dopad.

Najnegatívnejšie vnímali respondenti dopady pandémie v pracovnej oblasti, kde 60,6% respondentov uviedlo mierne alebo veľmi negatívny dopad. Zaujímavým zistením je, že až 46,5% respondentov uviedlo, že pandémia nemala žiadny dopad na ich možnosti začleňovať sa do života na Slovensku. Pri

praktickom pozastavení spoločenského života a sociálnych kontaktov počas pandémie teda možno uvažovať, že veľká časť cudzincov zostáva na okraji života spoločnosti bez ohľadu na pandémiu.

Špecifickou výzvou, ktorej počas pandémie čelili cudzinci výraznejšie v porovnaní s domácim obyvateľstvom, boli obmedzené možnosti cestovania, a teda aj kontaktu s rodinou v ich krajinách pôvodu. Náročnejšie pre nich bolo aj orientovanie sa v aktuálnych protipandemických opatreniach. Tie boli dostupné často len v slovenčine, boli komplikované, zmätočné, dokonca protichodné a navyše sa aj často menili.

VNÍMANÉ OČAKÁVANIA OD CUDZINCOV

Cudzinci vnímali isté očakávania zo strany väčšinovej spoločnosti. V kvantitatívnom výskume najčastejšie uvádzali, že na to, aby ich spoločnosť akceptovala, je dôležité najmä to, aby ovládali slovenčinu, aby mali prácu a poznali slovenskú kultúru a históriu. Aj cudzinci sami sú presvedčení, že najdôležitejšie je, aby sa aspoň čiastočne naučili jazyk, ktorý je okrem nástroja komunikácie aj akýmsi spájacím mostom a prvým krokom k vzájomnému porozumeniu.

Respondenti v kvalitatívnej časti len veľmi málo vedeli pomenovať konkrétne situácie, kedy od nich bolo niečo vyžadované zo strany domácej populácie. K tomu, aby sa cudzinci dozvedeli, čo konkrétne od nich Slováci očakávajú, je podľa nich potrebné, aby boli vo vzájomnom kontakte. Niekedy sa však očakávania zo strany majoritnej populácie dozvedia len vďaka negatívnym reakciám, prípadne sa musia dovtípiť, čo sa od nich očakáva, keďže nároky na nich nie sú často jasné a zrozumiteľné. Cudzinci sa často musia snažiť viac a správať sa lepšie ako Slováci, aby na nich nebolo poukazované, ako na tých zlých či neprispôsobivých.

SKÚSENOSTI S PROCESOM INTEGRÁCIE

Podmienky pre život cudzincov nie sú ideálne, mnohí sa cítia ako druhoradí obyvatelia

Začlenenie sa do života v novej krajine závisí nielen od konkrétnej životnej situácie jednotlivca a jeho schopností, ale aj od podmienok, ktoré prijímajúca krajina vytvára, pravidiel, ktoré upravujú postavenie cudzincov, a rôznych foriem pomoci a podpory, ktoré ak sú dostupné, situáciu cudzincov zlepšujú a umožňujú im rýchlejšie zapadnúť do života spoločnosti a vytvoriť si zázemie.

Podmienky, ktoré na Slovensku vo vzťahu k cudzincom existujú, však mnohí cudzinci vnímajú tak, že im neumožňujú plnohodnotné fungovanie v spoločnosti. Cítia sa potom v porovnaní s domácou populáciou ako druhoradí obyvatelia (28,8% respondentov). Zistenia nášho výskumu ukázali, že častejšie takto vnímajú podmienky a svoje postavenie v spoločnosti cudzinci z tretích krajín, cudzinci s menej stabilnou formou pobytu (víza, tolerovaný pobyt), cudzinci, ktorí častejšie zažívajú nepriateľské prejavy zo strany väčšinového obyvateľstva a cudzinci, ktorí sú celkovo menej spokojní so svojím životom.

Zistenia nášho výskumu ukazujú, že v porovnaní s domácou populáciou sa respondenti určite alebo čiastočne cítia byť znevýhodnení najmä v pracovnej oblasti (37,1%), potom v komunikácii s úradmi (35%), v oblasti zdravotnej starostlivosti (26,6%), a tiež v oblasti legalizácie pobytu (25,6%).

Vo svojom každodennom živote zažívajú cudzinci množstvo bariér, ktoré na jednej strane vyplývajú z právnych noriem a pravidiel a ich uplatňovania. Niektoré bariéry sú na druhej strane dané skôr zaužívanými zvykmi a vzorcami správania alebo predsudkami voči cudzincom. Napríklad v oblasti bývania čelia cudzinci mnohým predsudkom a obavám zo strany prenajímateľov nehnuteľností. V oblasti zdravotnej starostlivosti čelia skôr jazykovej bariére, ktorá im znemožňuje komunikáciu so zdravotníckymi pracovníkmi. Na úradoch opäť čelia jazykovej bariére, pretože prevláda predstava, že keď prišli na Slovensko, majú hovoriť po slovensky.

Komunikácia cudzincov s inštitúciami – nedostatok informácií, nejasnosť pravidiel, byrokracia, nerovný prístup

Komunikácia s rôznymi úradmi a inštitúciami je pre cudzincov pomerne náročná a komplikovaná. Problémom je najmä jazyková bariéra a nedostatok informácií v anglickom jazyku alebo v iných pre cudzincov dostupných jazykoch. Ako uviedli samotní cudzinci, aj keď sa im podarí dopracovať sa k prekladu úradných informácií, tieto sú často nezrozumiteľné, pretože sú písané príliš byrokratickým jazykom. Cudzinci sa tiež stretávajú s tým, že pravidlá sú vykladané a uplatňované rôzne. Niektorí cudzinci, najmä tí z menej preferovaných krajín, si zažívajú aj nerovnosť v prístupe k nim. Samostatnou témou je nadmerná byrokracia spojená so získaním občianstva SR, ktoré je tak pre mnohých cudzincov nedosiahnuteľnou metou.

Všetky tieto skutočnosti spôsobujú, že cudzinci pri riešení konkrétnych životných situácií častokrát nekomunikujú s príslušnými úradmi alebo inštitúciami priamo. Snažia sa prostredníctvom svojich osobných sietí a kontaktov nájsť niekoho, kto im vie v danej situácii pomôcť. Na príklade konkrétnych životných situácií sme zistili, že sa pomerne často obracajú najmä na svojich známych a kamarátov spomedzi Slovákov, ďalej napríklad na zamestnávateľa, školu a pod. Pre cudzincov je teda pomerne dôležité mať na Slovensku vzťahy s domácimi, teda Slovákmi, či už v práci, škole alebo susedstve, na ktorých sa môžu v prípade potreby obrátiť. Je možné predpokladať, že cudzinci, ktorým sa podarí si vzťahy s miestnymi vytvoriť, sa rýchlejšie vysporiadajú s rôznymi životnými situáciami a úspešnejšie sa adaptujú.

S integračnými službami sa mnohí cudzinci vôbec nestretli

Integračné služby sú formou pomoci a podpory, ktorá by mala pomôcť cudzincom v úvodných fázach integrácie. Ide o pomoc pri komunikácii s úradmi, preklady a tlmočenie, pomoc pri hľadaní bývania, poradenstvo v oblasti legalizácie pobytu, nájdenia práce a pod. Zistenia nášho výskumu ukázali, že takýchto služieb je nedostatok a mnohí cudzinci sa s nimi ani nestretli. Niektorí cudzinci majú skúsenosť s pomocou, ktorú poskytujú mimovládne organizácie. Tá je však často určitým spôsobom limitovaná, napríklad je určená len pre cudzincov z tretích krajín. V praxi existujú rôzne komerčné služby, ktoré mnohí cudzinci využívajú, určite však nie sú dostupné pre všetkých, pretože sú finančne náročné.

Podľa samotných cudzincov štát v oblasti integrácie kladie zodpovednosť najmä na nich samotných, keďže neposkytuje žiadne formy pomoci a podpory, aby tento proces zvládli. Cudzinci sú však v situácii, kedy určitú mieru pomoci a podpory pre začlenenie sa do spoločnosti potrebujú, a tak sa zodpovednosť za integráciu presúva aj na ďalších aktérov, ako sú zamestnávateľia, školy, mimovládne

organizácie, cudzinci, ktorí na Slovensku žijú dlhšie a ich komunity, v rámci ktorých pomáhajú novoprichádzajúcim krajanom.

Ak sa pozrieme na názory samotných cudzincov na to, kto má niesť zodpovednosť za integráciu, najčastejšie si myslia, že sú to oni sami, kto by mal byť zodpovedný za začlenenie sa do spoločnosti (42,6%). Podobne veľká časť respondentov si myslí, že štát by mal vytvárať pre cudzincov lepšie podmienky a pomáhať im, aby sa začlenili (40,7%). Ďalších 17% respondentov/cudzincov si myslí, že domáce obyvateľstvo by malo viac pomáhať cudzincom so začlenením sa. Iba 3% respondentov uviedli, že nie je potrebné, aby sa cudzinci začlenili do spoločnosti.

POCIT DOMOVA

Cudzinci zapojení do výskumu pokladajú Slovensko za svoj domov (prípadne druhý domov) a veľká časť z nich uvažuje o tom, že tu pravdepodobne ostanú žiť, pracovať, či si založia rodinu. Najčastejšie sa respondentom pocit domova spája s rodinou. Tá im pocit domova aj pomáha vytvárať. Pre to, aby sa tu cudzinci cítili ako doma, je podľa nich potrebná aj práca, priatelia, kolegovia a komunita, v ktorej sa pohybujú.

1. SLOVENSKO Z POHL'ADU CUDZINCOV – OTVORENOSŤ, PRIJATIE, VZŤAHY

Cudzinci, ktorí prichádzajú na Slovensko, majú rôzne dôvody, pre ktoré sa rozhodnú práve pre túto krajinu. Okrem oficiálnych dôvodov, akými sú práca, vzdelávanie, zlúčenie rodiny a iné, je dôležitým faktorom pre zotrúvanie v krajine aj to, ako Slovensko vnímajú, aké tu majú podmienky pre život, ako ich ľudia vnímajú a s akým správaním sa stretávajú.

Preto nás v našom výskume zaujímalo, ako tieto témy cudzinci vnímajú, či majú pocit, že Slováci sú voči nim prívetiví alebo skôr odmietaví, prípadne či je Slovensko pripravené na väčšiu rozmanitosť.

Zároveň je dôležité aj to, či majú cudzinci potrebu a možnosti udržiavať si svoje zvyky a tradície, alebo sa od nich očakáva úplné prispôsobenie sa pravidlám a zvykom krajiny, do ktorej prichádzajú.

Na všetky tieto otázky sa preto budeme zameriavať v prvej kapitole tejto výskumnej správy. Tá má za cieľ priniesť širší kontext ostatných tém zameraných na konkrétne možnosti a okolnosti integrácie, na ktoré sa orientujú ďalšie kapitoly výskumu.

1.1. Slovensko ako krajina podľa cudzincov

Slovensko je malá, pokojná a bezpečná krajina

Mnohí cudzinci prichádzajúci na Slovensko vedia pred príchodom o krajine veľmi málo. Najmä tí, ktorí prišli už dávnejšie a žijú tu viac rokov, počuli len o Československu a o Slovensku takmer nevedeli. Pre mnohých z nich bolo dôležité, že Slovensko je v centre Európy a je členským štátom Európskej únie. Vnímajú ho preto ako rozvinutú krajinu a dobré miesto pre život.

Je však viacero ďalších okolností, ktoré cudzinci reflektujú. V prvom rade je Slovensko vnímané ako malá a pokojná krajina. Viacerí z nich prišli z krajín s vysokým počtom obyvateľov a vysokou hustotou, kde život prebieha nesmierne rýchlo. Na Slovensku našli pokoj, ktorý im vyhovuje a vďaka ktorému majú pocit, že môžu žiť menej stresujúci život. Spája sa s tým aj pocit bezpečia, ktorý mnohí z nich na Slovensku cítia najmä v porovnaní s krajinami, z ktorých prišli:

„Je to malá, pokojná krajina, nie sú tu také globálne problémy ako inde, vojny, veľká migrácia, zdravotné haló, okrem covidu. Je to tu také pokojnejšie.“ (žena, tretia krajina)

„Zatiaľ mám na Slovensku dobré skúsenosti. Žije sa mi tu dobre, lebo keď to porovnávam s mojou krajinou, tak tu je veľmi bezpečne. Najmä tu v Bratislave sa cítim veľmi bezpečne. Nevieť, či by to povedali aj ľudia z iných krajín, ale pre mňa je napríklad veľká vec už to, že môžem kráčať po ulici s mobilom v ruke, to by sa u nás nedalo.“ (žena, tretia krajina)

Mnohí si však uvedomujú, že nie pre všetkých je bezpečie takou samozrejmosťou. Vo výskume sa ukázala pomerne výrazná empatia napríklad s cudzincami, ktorí majú inú farbu pleti alebo viditeľne iné náboženstvo a nemôžu sa kvôli extrémistom vždy na Slovensku cítiť bezpečne (pozri viac v kapitole 1.4. Nepriateľské prejavy zo strany väčšinového obyvateľstva voči cudzincom).

Zaujímavé je, že cudzinci Slovensko považujú za ešte stále dostatočne „zelenú“ krajinu, a to aj napriek tomu, že dochádza k výraznému vyrubovaniu lesov. Rozmanitosť prírody oceňuje veľké množstvo cudzincov, s ktorými sme hovorili. Príroda tak prispieva k pokoju a vytváraniu príjemného miesta pre život.

„Žijem tu už 25 rokov kvôli manželovi. Pracovala som v reštauračnom vozni a nevedela som sa vynadávať, je to nádherná krajina.“ (žena, tretia krajina)

Zaujímavým pozorovaním je, že Slovensko sa veľmi rýchlo ako krajina rozvíja (*„je viac rozvinutá a organizovanejšia, ako som očakával, keď som sem prišiel“* – muž, tretia krajina) a ide smerom k výraznej modernizácii – ekonomickej, technologickej aj kultúrnej. Na druhej strane ide stále o pomerne konzervatívnu krajinu, kde sa ľudia stále snažia udržiavať *status quo* a neotvárať sa príliš novým veciam, najmä kultúrnej rozmanitosti. To sa preukázalo aj v našom kvantitatívnom výskume zameranom na postoje verejnosti k cudzincom, kde sme zistili, že veľká časť populácie nie je otvorená kultúrnej rozmanitosti. Až takmer tri štvrtiny ľudí si myslia, že Slovensko je krajina Slovákov a tak by to malo ostať. Takmer 60% sa necíti dobre medzi ľuďmi z iných kultúr, vyhovujú im len Slováci. Viac ako polovica ľudí sa kontaktu s ľuďmi z iných kultúr vyhýba, pretože nevedia, čo od nich môžu čakať.³

Konzervatívnosť krajiny sa do istej miery prejavuje aj tým, že Slováci sú podľa niektorých cudzincov veľmi orientovaní na rodinu. Celkovo je to vnímané pozitívne, môže to však spôsobovať ťažkosti cudzincom, ktorí tu žijú ako jednotlivci a nemajú tak vytvorené vzťahy, aby sa mohli stať „súčasťou“ iných rodín. Vtedy sa cítia veľmi osamelo.

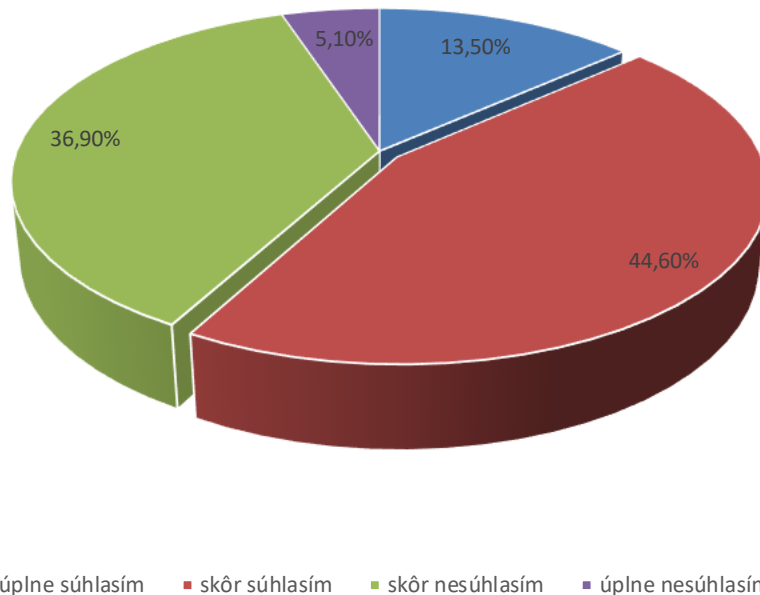
Pripravenosť Slovenska na kultúrnu rozmanitosť a migráciu

V kvantitatívnom výskume sme sa zamerali na to, či je podľa cudzincov Slovensko pripravené na kultúrnu rozmanitosť, ktorú so sebou migrácia prináša. Až 60% respondentov z radov cudzincov si myslí, že Slovensko na kultúrnu rozmanitosť ešte stále pripravené nie je.

---

³ Pozri Kriglerová, E.G. et al. (2021), *Cudzie nechceme, svoje si nedáme. Postoje majoritnej populácie k migrácii a cudzincom na Slovensku. Analýza kvantitatívneho a kvalitatívneho výskumu*, Bratislava, CVEK, dostupné na <https://bit.ly/3qjwIQO>

Graf č. 1. Vnímaná pripravenosť Slovenska na kultúrnu rozmanitosť
 "Slovensko nie je pripravené na kultúrnu rozmanitosť, ktorú so sebou migrácia prináša."

N=312

Kvalitatívny výskum priniesol trošku viac svetla do tohto postoja. Ukazuje sa, že podľa cudzincov Slovensko naozaj ešte nie je príliš dobre pripravené na rozmanitosť. Slováci sú podľa mnohých cudzincov spočiatku veľmi podozrievaví a uzavretí a potrebujú viac času.

„Vždy, keď príde niečo nové, je to zlé, až kým si ľudia nezvyknú a potom to príjmu, že aha, možno to nie je až také zlé a možno nám to aj pomôže. Potrebujú na to skrátka čas. A to je tak so všetkým, nielen s cudzincami. Veľakrát sa mi stalo, že sme boli s kamošmi v Bratislave a tam počujem, že nemám rád Bratislavu, lebo tam počujem milión jazykov. Ale ja z nich cítim, že oni tie jazyky nepoznajú, a preto im to vadí.“ (žena, tretia krajina)

Niektorí si to vysvetľujú aj dlhým obdobím komunizmu, kedy boli uzatvorené hranice a kultúrna rozmanitosť nebola podporovaná. Ukotvili sa tu isté mocenské, byrokratické tradície, ktoré upevňujú *status quo* a bránia krajine rozvíjať sa. Za vyše 30 rokov od revolúcie sa stále nepodarilo vytvoriť politiky, ktoré by pripravenosť na väčší počet cudzincov umožnili.

Pripravenosť na cudzincov sa postupne zlepšuje vďaka narastajúcej migrácii

Niektorí respondenti si zas myslia, že ekonomicky už Slovensko pripravené na migráciu je a aj ju do veľkej miery využíva, psychologicky však menej. Obyvateľstvu chýba aj rešpekt, ktorý by umožnil, aby sa voči rozmanitosti otváralo.

„Myslím, že ekonomicky je Slovensko pripravené úplne. Ale psychologicky, to si nie som istá, pretože stále je tu veľa ľudí, ktorí si myslia, že migranti sú skôr problém ako riešenie. Ale v ekonomickom zmysle určite áno, lebo je tu demografický problém. Je tu oveľa väčší potenciál v krajine, lebo v niektorých oblastiach je nedostatok pracovných síl, ale myslím si, že ekonomicky môžu migranti Slovensku veľmi pomôcť.“ (žena, tretia krajina)

„Myslím, že Slovensko je pripravené a chcem povedať, že to potrebuje, lebo benefity sú jasné. To, ako ako cudzinec nazeráte na veci, ako sa správate, to všetko môže krajine pomáhať sa rozvíjať. Rešpekt je ale niečo, s čím bojujem veľmi. Je to aj tým, že Slováci veľmi nevedia, ako sa správať k iným s rešpektom.“ (muž, tretia krajina)

Táto situácia sa však už začína meniť, najmä vo veľkých mestách, kde je veľké množstvo zahraničných podnikov, ktoré zamestnávajú cudzincov z veľmi rozmanitých krajín. V týchto prípadoch sú aj obyvatelia otvorenejší, pretože vedia, že cudzinci sem prichádzajú za prácou, platia odvody a dane, čo je prínosom pre krajinu.

S narastajúcim počtom cudzincov sa s nimi ľudia zároveň dostávajú do kontaktu čoraz častejšie. Cudzinci, ktorí žijú na Slovensku už dlhšiu dobu majú pocit, že sa situácia oproti 90. rokom výrazne zlepšila:

„Žijem tu 11 rokov a situácia sa zlepšila výrazne. Vtedy tu napríklad nebol žiaden street food a teraz je toho veľa a myslím, že je to dobre, lebo to vytvára kultúru...a postoje k cudzincom sa zlepšujú tiež. S nadnárodnými korporáciami, ktoré zamestnávajú ľudí z celého sveta, majú ľudia čoraz viac možností stretávať veľmi rozmanitých cudzincov...Takže miestni stretávajú týchto ľudí a začínajú si uvedomovať, že cudzinci majú tiež svoje nádeje, ašpirácie a sny.“ (muž, tretia krajina)

Iní však poukazujú na to, že ak hovoríme o pripravenosti krajiny, veľmi záleží na tom, o akých cudzincov ide. Slovensko je podľa respondentov už relatívne dobre pripravené na cudzincov, ktorí prichádzajú z tzv. „slovanských“ krajín alebo z krajín EÚ. Avšak čím viac sa migranti odlišujú, či už farbou pleti alebo náboženstvom, tým je pripravenosť na ich akceptáciu nižšia.

To výrazne koreluje s našimi zisteniami z výskumu o postojoch Slovákov k cudzincom, ktoré tento názor silne podporujú. Ukazuje sa, že Slováci sú ochotní prijímať predovšetkým cudzincov, z ktorých môžeme mať (ekonomický) osoh alebo tých, ktorí sú z krajín, ktoré sa od nás príliš kultúrne neodlišujú. Približne 65% ľudí si myslí, že by sme mali dovoliť prichádzať do krajiny len vysoko kvalifikovaným cudzincom (65%) a cudzincom, ktorí sú nám kultúrne blízki (65,6%). Zároveň si až 73,1% ľudí myslí, že by sme mali výrazne obmedziť migráciu z chudobnejších krajín.⁴

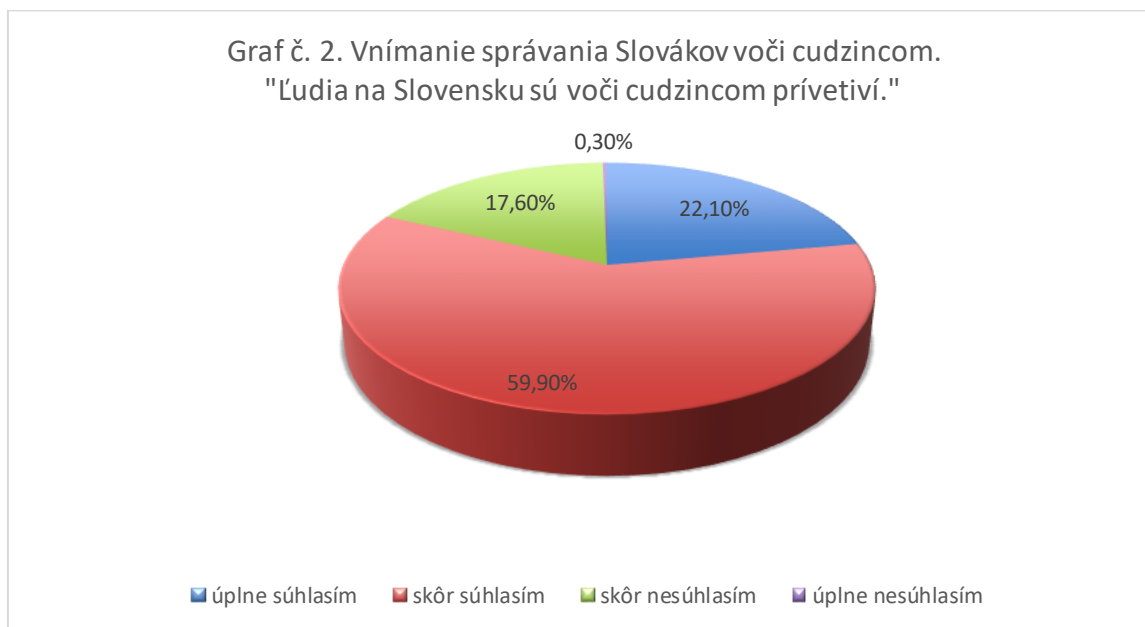
---

⁴ Pozri Kriglerová, E.G. et al. (2021), *Cudzie nechceme, svoje si nedáme. Postoje majoritnej populácie k migrácii a cudzincom na Slovensku. Analýza kvantitatívneho a kvalitatívneho výskumu*, Bratislava, CVEK, dostupné na <https://bit.ly/3qjwIQO>

Akí ľudia sú voči cudzincom otvorenejší?

Podľa kvantitatívneho výskumu sa zdá, že cudzinci majú pocit, že Slováci sú voči cudzincom prevažne prívetiví. Pätina respondentov (22%) s týmto názorom úplne súhlasila. Ďalších takmer 60 % s výrokom súhlasilo čiastočne. Úplne s ním nesúhlasil len 1 človek z celej vzorky.

Ako uvádzame v metodologickej časti, kvantitatívny výskum môže byť ovplyvnený spôsobom zberu údajov a cudzinci môžu mať tendenciu viac odpovedať podľa toho, čo si myslia, že sa od nich očakáva. Tieto zistenia však čiastočne potvrdili aj individuálne rozhovory (viac v kapitole 1.2. Pocity prijatia či outsiderstva).

N=312

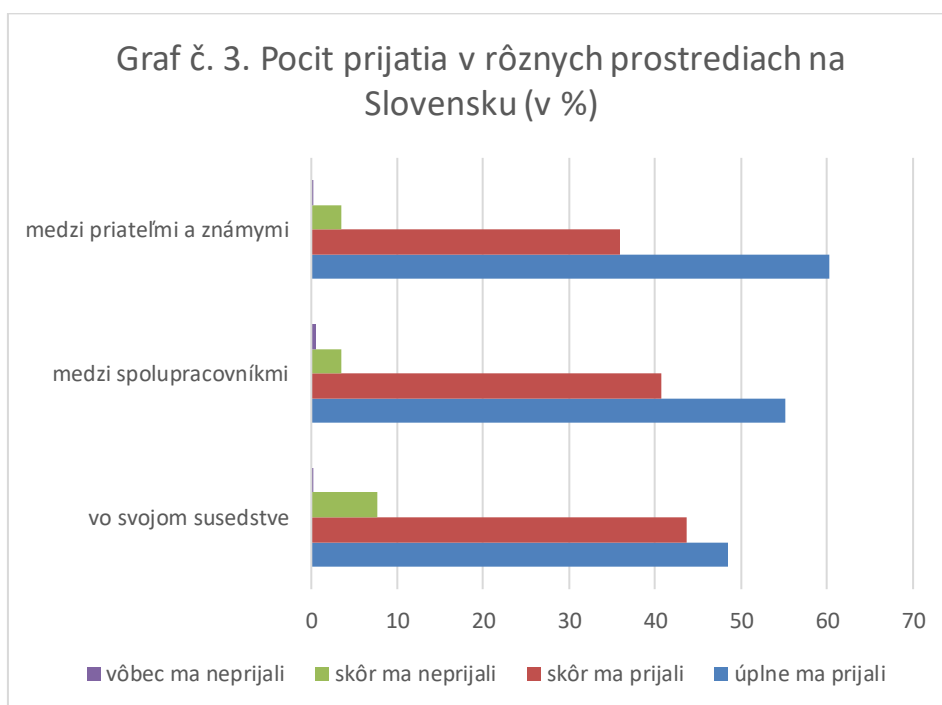
V rámci kvalitatívneho výskumu sme sa respondentov pýtali aj na to, akí ľudia na Slovensku sú voči migrácii viac otvorenejší. Ich odpovede prinášajú aj viac pochopenia zistení o väčšinovom vnímaní Slovákov ako prívetivých. Vo všeobecnosti možno povedať, že medzi cudzincami prevláda pocit, že otvorenejší voči cudzincom sú predovšetkým liberálnejší ľudia, ktorí celkovo pozitívne vnímajú akékoľvek zmeny v spoločnosti. Zároveň sú to ľudia, ktorí viac cestujú do zahraničia a prichádzajú s migráciou do kontaktu častejšie, aj na základe vlastnej skúsenosti. Často sú to mladší ľudia, žijúci vo väčších mestách a pracujúci pre medzinárodné korporácie, ktoré zamestnávajú veľa cudzincov.

Väčšina cudzincov však v rozhovoroch uvádzala, že nemožno nájsť nejakú jasne špecifickú skupinu ľudí, ktorá je voči cudzincom otvorenejšia. Závisí to najmä od toho, aké skúsenosti s cudzincami ľudia majú, nakoľko s nimi udržiavajú kontakt a či sa pohybujú v multikultúrnejšom prostredí. Títo ľudia sú potom aj zvedavejší, radi vstupujú do interakcie s cudzincami, čím sa o nich dozvedajú viac. To sa premieta aj do ich väčšej akceptácie.

„Myslím, že hlavný rozdiel je v tom, kto pozná nejakých cudzincov a kto nie. Ja som hovoril s množstvom mladších ľudí, ktorí nemajú skúsenosti s cudzincami – mladší ľudia nie nevyhnutne vítajú cudzincov. A sú zas aj starší ľudia, ktorí ich akceptujú.“ (muž, tretia krajina)

1.2. Pocity prijatia či outsiderstva

Kvantitatívny výskum ukázal, že vo svojom bezprostrednom okolí, či už v susedstve, medzi spolupracovníkmi alebo priateľmi, sa cudzinci cítia byť veľmi výrazne prijatí. Nasledujúci graf ukazuje mieru prijatia v jednotlivých prostrediach. Ten poukazuje na to, že najviac sa cudzinci cítia byť prijatí medzi svojimi priateľmi a známymi – tam čiastočnú alebo úplnú mieru prijatia uviedlo až 96% respondentov.

N=312

Kvalitatívny výskum tieto dáta do veľkej miery potvrdil. V tomto prípade najčastejšie ľudia uvádzali dobré pracovné vzťahy s kolegami, ktorí veľmi často pomáhajú cudzincom cítiť sa byť súčasťou spoločnosti a takpovediac zapadnúť.

„Moja práca je veľmi dobrým príkladom toho, kde sa cítim prijatý. Som tam z mojej krajiny jediný človek a väčšina kolegov nehovorí po anglicky. Ani môj šéf nehovorí po anglicky. Keď som prišiel, tak som nemal ani šajnu, čo robím. Jediný človek, s kým som mohol hovoriť po anglicky, bol syn môjho šéfa. Ale spôsob, akým so mnou jednali... cítil som sa naozaj vítaný. Nemuseli ma vôbec prijať, pretože je to celé veľmi komplikované a mali veľa práce s mojimi papiermi, ale šéf ma chcel a urobil všetko preto, aby som prácu získal. To by sa asi vo veľa firmách nestalo.“ (muž, tretia krajina)

Niektorí zas pracujú v kultúrne rozmanitom prostredí, v ktorom je veľa cudzincov, a majú tak priestor pre spoločné fungovanie a vzájomne si pomáhajú. Iní zas poukazujú na to, že v ich pracovnom

prostredí fungujú dobre aj mimopracovné vzťahy („moja kolegyňa ma kľudne aj ostrihá“ – žena, krajina EÚ). Kolegovia často oceňujú vysokú pracovnú morálku cudzincov a vážia si ju. Niektorí kolegovia si zas podľa našich respondentov uvedomujú, aké ťažké je byť cudzincom (napríklad to sami zažili počas svojho pobytu v zahraničí), a preto cudzincom pomáhajú.

Cudzinci na Slovákoch, ktorí sa stali ich priateľmi, oceňujú najmä to, že ich často pozývajú aj do svojich rodín, na rôzne podujatia, chaty, či výlety, ktoré absolvujú s ďalšími priateľmi. V cudzincoch to vytvára veľmi silný pocit prijatia, ktorý mnohí z nich vyzdvihovali ako dôležitú črtu vzťahov so Slovákami.

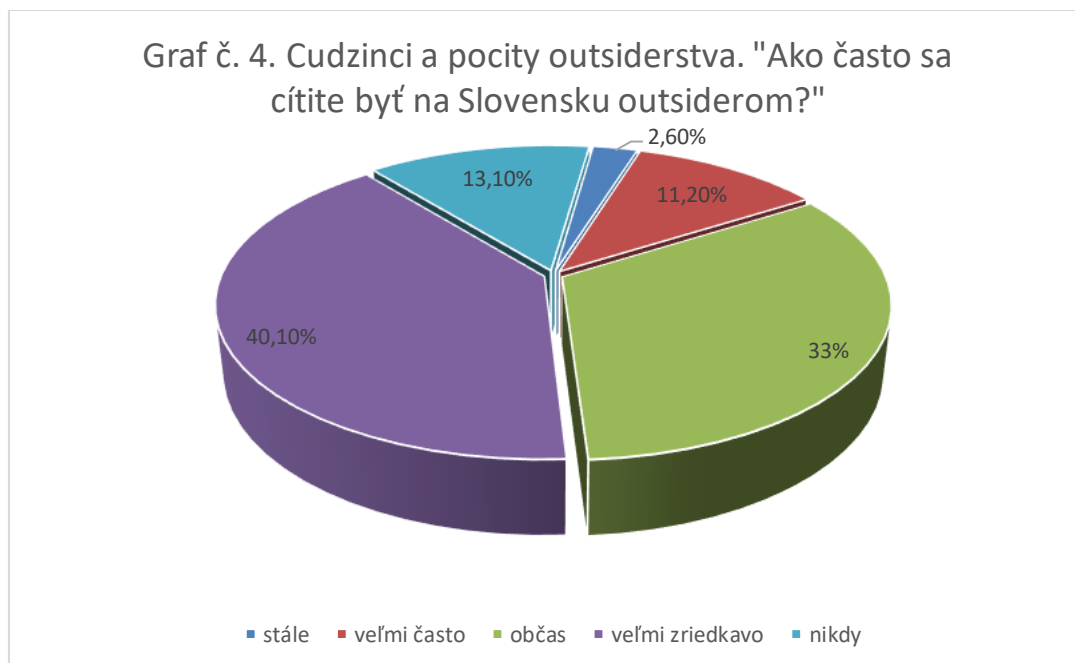
„Cítim sa prijatý väčšinou vtedy, keď ma ľudia pozývajú na všelijaké spoločenské podujatia, na pivo alebo do kina, na bicykel alebo turistiku. Sú to väčšinou kamaráti alebo známi.“ (muž, tretia krajina)

Vyskytol sa však aj názor, že Slovensko je krajina, ktorá je veľmi orientovaná na rodinu. Ak sa niekomu, kto sa tu nenarodil a nemá tu svoju rodinu, nepodarí vytvoriť si také vzťahy, aby bol prijatý „do rodiny“, môže sa cítiť veľmi osamelo, predovšetkým počas sviatkov. V niektorých krajinách sa aj sviatky často trávia s priateľmi, na Slovensku to tak nie je, a preto sa mnohí môžu cítiť osamotene.

Ďalším dôležitým priestorom sú rôzne komunity, v tomto prípade často kresťanské. Ak sú cudzinec či cudzinka praktizujúci kresťania, obvykle sa veľmi ľahko stanú súčasťou aj väčšinových, slovenských kresťanských komunít, kde sa cítia byť vítaní a prijatí. Vytváranie spoločného „my“ potom prebieha skôr na báze spoločného náboženského presvedčenia.

Kedy sa cudzinci cítia byť outsidermi?

Podľa kvantitatívneho výskumu sa približne tretina cudzincov aspoň občas cíti byť na Slovensku outsiderom. Stále alebo veľmi často je to približne 14% z nich (pozri nasledujúci graf).

N=312

Podľa respondentov je pochopiteľné, že cudzinec sa občas cíti byť v novej krajine outsiderom. Musí sa vyrovnáť s novými pravidlami, kultúrou, jazykom, často nemá ešte vytvorené sociálne siete – kontakty na ľudí.

„Cítim sa byť outsiderom väčšinu času. Ale nie nevyhnutne v zlom zmysle. Som outsider a nemusí to byť problém. Akceptujem fakt, že som tu nevyrástol. Nepoznám históriu a nemám rodinné väzby...je to niečo, s čím skôr pracujem, ako by som proti tomu bojoval.“ (muž, tretia krajina)

To, že človek nevyrástol v danej krajine a nepozná všetky pravidlá môže viesť k tomu, že má pocit, akoby stále niečo dobiehal. Dlhšie mu trvá, kým sa zorientuje v určitých situáciách. Niektorí uvádzajú, že nerozumejú humoru, narážkam, bežným interakciám a vtedy sa cítia ako outsideri. Trvá im dlhšie, kým sa adaptujú na nové pravidlá, zvyky, tradície.

„Prišiel som priamo z jednej z najväčších svetových metropol. A tam je kultúra veľmi hlasného a agresívneho rozprávania. A v tomto malom meste je zas všetko tiché a zdvorilé. Takže ľudia čítajú váš výraz tváre nie vždy s pochopením. A niekedy sa mi nechce pristaviť sa pri ľuďoch a rozprávať sa s nimi, ale to sa očakáva. A niekedy ich nepozdravím a to si na Slovensku ľudia zapamätajú na celé roky. Takže to mi trvalo dosť dlho, kým som sa na toto adaptoval.“ (muž, tretia krajina)

Zároveň sa môžu cítiť ako outsideri aj preto, že ich tak vníma okolie a dáva im to najavo - či už vo forme nezájmu („Slováci sú často takí nezvedaví, nezaujímajú sa o môj príbeh, o to, kto som, nepýtajú sa“ – muž, tretia krajina) alebo implicitného predpokladu, že cudzinec či cudzinka *a priori* nemôžu rozumieť kontextu („ty tomu nikdy neporozumieš, ty si cudzinec“ – muž, tretia krajina).

Aj prijatie medzi ľudí na Slovensku je proces. Nikto sa nemôže stať súčasťou spoločnosti zo dňa na deň, ide o postupnú vzájomnú adaptáciu (pozri viac v kapitole 2. Spoločenská integrácia).

Sú ale určité faktory, ktoré prijatie katalyzujú a vďaka ktorým sa cudzinci môžu cítiť okolím viac prijatí. Týmito aspektmi sú najmä jazyk a pomoc komunit či iných sociálnych kontaktov, ktoré ľudia nadväzujú.

Jazyk ako dôležitý aspekt prijatia

Ukazuje sa, že jazyk, teda ovládanie slovenčiny, je veľmi dôležitým faktorom, ktorý má silný vplyv na to, ako cudzincov na Slovensku ostatní ľudia prijímajú. Tých, ktorí sa rýchlo naučili po slovensky, či už preto, že pochádzajú z jazykovo blízkych krajín (ako napríklad Ukrajina), alebo mali dobré podmienky a možnosti sa jazyk naučiť, ľudia prijímajú oveľa lepšie než tých, ktorí jazyk neovládajú. Ak človek jazyk neovláda, obvykle ostane izolovaný, pretože sa nevytvárajú žiadne sociálne väzby, prípadne je odkázaný iba na komunikáciu vo svojej vlastnej komunite. Preklenovacím jazykom často býva angličtina, avšak na Slovensku ešte nie je zvykom, aby ľudia bežne hovorili po anglicky tak, ako je to v iných krajinách.

Tí, čo slovenčinu neovládajú vôbec, sa cítia byť outsidermi najčastejšie. Je pre nich veľmi komplikované vybaviť veci na úradoch, navštevovať kultúrne podujatia a podobne. Prípadne sa cítia ako outsideri,

keď pri spoločných stretnutiach ľudia začnú hovoriť po slovensky a cudzinci nie sú súčasťou diskusie. Absolútna väčšina z nich však uviedla, že si uvedomujú svoju zodpovednosť za to, aby sa naučili jazyk a z pocitu outsiderstva tak neobviňujú Slovákov.

„Na niektorých podujatiach sa cítim ako outsider, lebo tie sú obvykle v slovenčine. Ale to nie je problém ľudí okolo mňa, to je môj problém, lebo neviem po slovensky. Ja by som sa mala prispôbiť, takže tomu rozumiem.“ (žena, tretia krajina)

Jazyk plní aj formu symbolického prijatia. Nie je nevyhnutne len dôležitou podmienkou dorozumievania. Podľa mnohých cudzincov v našom výskume už samotná snaha a ochota hovoriť po slovensky (hoci nedokonale a s chybami) spôsobuje, že Slováci cudzincov oveľa lepšie prijímajú.

„Tu sa cítim odlišne, ale nie ako outsider, to určite nie. Možno aj tým, že som sa skoro naučila po slovensky. Slováci sú naozaj úplne iní, keď sa človek aspoň snaží hovoriť ich jazykom, hoci možno hovorí ako dieťa. Aj ja som spočiatku musela znieť smiešne, keď som sa snažila používať slovenčinu. Prejavovali mi úctu a rešpekt, že som sa naučila taký ťažký jazyk.“ (žena, tretia krajina)

K vytvoreniu pocitu prijatia prispievajú aj priatelia a rodina

Druhým dôležitým aspektom toho, aby sa človek necítil byť na Slovensku outsiderom, je to, aby mu niekto takpovediac „otvoril dvere“. Mnoho cudzincov v našom výskume uviedlo, že sa necítia byť outsidermi najmä vďaka tomu, že majú partnerov a partnerky, ktorí sú Slováci. Tí tu majú vytvorené sociálne väzby a vďaka tomu sa súčasťou týchto väzieb stávajú aj samotní cudzinci. Zároveň, ak tu majú širšiu rodinu či priateľov, vždy sa nájde niekto, na koho sa môžu obrátiť a kto im pomôže zorientovať sa v novom prostredí. Mnohým z nich to uľahčuje aj kontakt s úradmi („*Akonáhle som mal so sebou nejakého Slováka, všetko bolo vybavené niekoľkokrát rýchlejšie*“ – muž, tretia krajina).

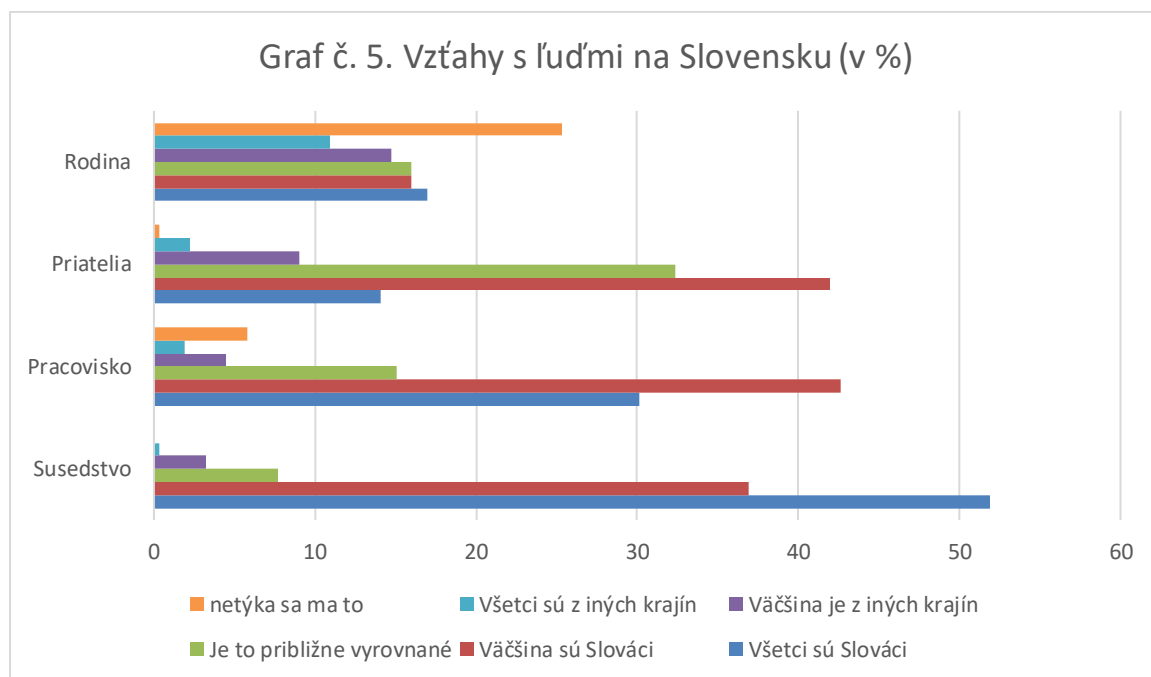
„Samozrejme, často som sa cítil ako outsider. To nebolo ani tým, ako sa ku mne Slováci správali, ale skôr tým, že som bol ďaleko od domova, od mojej rodiny. Ale našťastie tu mám veľa priateľov a mám aj priateľku, tak sa cítim, akoby sme boli rodina. Často chodím von s priateľkou a jej rodinou, tak sa necítim byť outsiderom...“ (muž, tretia krajina)

1.3. Vzťahy s inými ľuďmi a zapájanie do skupín

Slováci sú introvertní, ich spoznanie vyžaduje extra úsilie

Integrácia cudzincov nie je len o nastavení politik a integračných opatrení, ale do veľkej miery aj o možnostiach nadväzovať vzťahy a kontakty s domácim obyvateľstvom. Prostredníctvom nich sa cudzinci stávajú členmi spoločnosti a môžu nadobúdať pocit prijatia, vytvárať si pocit domova a prináležania.

Možnosti nadväzovania vzťahov významne súvisia s mierou otvorenosti väčšinového obyvateľstva voči cudzincom a migrácii, to znamená, že čím otvorenejšie obyvateľstvo je, tým jednoduchšie je aj pre cudzincov vytvárať si v rámci neho vzťahy (pozri viac v kapitole 1.2. Pocity prijatia či outsiderstva). Nejde však o jednosmerný vzťah – ako sa ukázalo aj v našom predchádzajúcom výskume⁵, kontakt s cudzincami zároveň prispieva k väčšej otvorenosti.

N=312

Ako vidíme na grafe vyššie, v susedstvách a na pracoviskách cudzinci často fungujú v prevažne slovenskom prostredí. V prípade bližších vzťahov, ako sú priateľstvá či rodinné vzťahy, sa však čoraz častejšie vyskytujú odpovede, podľa ktorých cudzinci takéto vzťahy nadväzujú buď väčšinou alebo výlučne s ľuďmi z iných krajín. To môže súvisieť s pomerne výraznou uzavretosťou populácie na Slovensku, kedy napríklad 40% ľudí by malo problém s tým, keby sa cudzinec mal stať súčasťou ich rodiny.⁶ Sú teda prostredia, ktoré cudzinci zdieľajú s väčšinovou populáciou, avšak ide o prostredia, v ktorých si viac-menej nevyberajú, kto ďalší sa v nich bude pohybovať. V prípade blízkych vzťahov sa však Slováci vyskytujú výrazne menej.

Do medziľudských interakcií a nadväzovania priateľstiev v značnej miere vstupujú medzikultúrne rozdiely. V niektorých kultúrach je nadväzovanie nových priateľstiev a vzťahov prirodzenejším procesom než v iných.

„Niekedy mám pocit, že je ťažšie nájsť si priateľov na Slovensku než v mojej rodnej krajine. Slováci sú introvertnejší než ľudia u nás. My máme party z hocikakého dôvodu, objímame sa z hocikakého dôvodu. Zatiaľ čo tu...neviem, možno je to preto, že som cudzinka alebo sú Slováci proste takí, ale mám pocit,

⁵ Pozri Kriglerová, E.G. et al. (2021), *Cudzie nechceme, svoje si nedáme. Postoje majoritnej populácie k migrácii a cudzincom na Slovensku. Analýza kvantitatívneho a kvalitatívneho výskumu*, Bratislava, CVEK, dostupné na <https://bit.ly/3qjwIQO>

⁶ Pozri Kriglerová, E.G. et al. (2021), *Cudzie nechceme, svoje si nedáme. Postoje majoritnej populácie k migrácii a cudzincom na Slovensku. Analýza kvantitatívneho a kvalitatívneho výskumu*, Bratislava, CVEK, dostupné na <https://bit.ly/3qjwIQO>

že je ozaj ťažké vytvárať si tu vzťahy. Vyžaduje to o trochu viac snahy. A ja som zvyknutá mať veľa priateľov, veľa sa rozprávať. Takže pre mňa je to ťažšie. Slováci sú taká kombinácia Rakúšanov a Balkáncov, niekde na pomedzí.“ (žena, krajina EÚ)

Mnohí cudzinci, s ktorými sme realizovali rozhovory, považovali Slovensko za krajinu, kde je pomerne náročné nadväzovať bližšie priateľstvá, čo už potvrdili aj predchádzajúce výskumy.⁷ Slovensko je vnímané ako krajina, kde vyžaduje veľa úsilia prelomiť ľady a spoznať ľudí. Slovenská kultúra teda môže byť vnímaná ako skôr introvertná.

„Spoznávanie ľudí na Slovensku sa nám zo začiatku zdalo dosť náročné, a to z viacerých dôvodov – moja úroveň slovenčiny, ale aj fakt, že väčšina spoločenských aktivít na Slovensku je orientovaná na rodiny...ale boli aj ľudia, ktorí boli celkom otvorení a chceli sa s nami stretávať, možno si chceli precvičovať angličtinu alebo to boli jednoducho milí ľudia, ktorí s nami chceli tráviť čas. Mali sme pocit, že keď už sme sa s niekým zoznámili, potom bolo ľahké sa s nimi stretnúť znova. Ale náročné bolo dostať sa do toho bodu, že sa s niekým zoznámime, niekoho spoznáme. Takže sme vyvíjali dosť veľkú snahu len na to, aby sme sa s niekým mohli zoznať. (...) využívali sme na to všetky naše možnosti – deti, rôzne športy, fakt, že žijeme na dedine.“ (žena, tretia krajina)

Okrem toho tu však úlohu zohráva aj osobnostná výbava cudzincov – pre extrovertných cudzincov je jednoduchšie nadväzovať vzťahy aj v kultúre, ktorá je skôr uzavretá. Môže byť pre nich jednoduchšie než pre introvertných cudzincov toto kultúrne nastavenie prekonávať, ale aj tak to vnímajú ako istý typ bariéry. Pre tých, ktorí dokážu „len tak k niekomu prísť“ a porozprávať sa s ním, nadväzovanie nových priateľstiev nebol problém, aj keď aj oni sa spočiatku stretávali najmä s ľuďmi svojej národnosti. Postupne sa však u mnohých pomer slovenských a cudzineckých známych mení a vyrovnáva.

Bariéry socializácie so Slovákmí

Viacerí respondenti uvádzali, že by uvítali viac príležitostí tráviť čas so Slovákmí, ale chýbajú im možnosti, ako ich spoznať. Niektorí mali pocit, že Slováci si cudzincov nepúšťajú medzi seba a fungujú tu akoby paralelné svety. Iní sa cítili oddelení kvôli práci, pretože pracujú vo firmách, kde fungujú v kolektívoch podľa jazykových znalostí (napr. majú na starosti americký trh a pod.). A v súčasnosti mnohé firmy prešli na prácu z domu, v dôsledku čoho cudzinci stratili akékoľvek možnosti nadväzovať kontakty s miestnymi ľuďmi.

Bariérou je pre mnohých tiež nedostatočné ovládanie slovenčiny, ale napríklad aj vyšší vek. Pre mnohých cudzincov vo vyššom veku, resp. v istej fáze života, je (pravdepodobne rovnako ako pre mnohých Slovákov) náročné spoznávať nových ľudí a vytvárať si nové priateľstvá. Niektorí mladší cudzinci, napr. zahraniční študenti, vnímali nadväzovanie priateľstiev a vzťahov ako bezproblémové a Slovákov ako veľmi otvorených – ak sa zoznámiš s jedným, ten ťa zoznámi so svojimi priateľmi a vďaka tomu spoznáš množstvo nových ľudí. Prostredie univerzít a študentských komunít pravdepodobne poskytuje pomerne dobrú „infraštruktúru“ na takéto spoznávanie vďaka istému stupňu

---

⁷ Tužinská, H., Voľanská, Ľ. (eds.) (2016), *In_akosti slovenské. Z rozprávání cudzincov*, Bratislava, CVEK, dostupné na <https://bit.ly/307PxeO>

organizovanosti prostredia, priestorom, v ktorých sa študenti pravidelne stretávajú a množstvu spoločenských aktivít.

Zdrojom, cez ktorý cudzinci spoznávajú Slovákov, býva najčastejšie pracovné prostredie, školy, partneri/partnerky či deti, cez ktoré sa zoznamujú s inými rodičmi (napr. na ihrisku, v škôlkach a pod.). Ide teda o prostredia, kde sa prirodzene dostávajú do kontaktu so Slovákami a v danej situácii s nimi zdieľajú „spoločný osud“ – práca, štúdium, deti hrajúce sa na ihrisku či fakt, že poznajú rovnakých ľudí (napr. spomínaných partnerov/partnerky). To vytvára príležitosť na konverzáciu, keďže v danej situácii ich niečo spája, majú niečo spoločné, čo môže byť predpokladom na pozitívnu skúsenosť. V týchto prostrediach sa cudzinci cítia byť aj veľmi dobre prijatí (ako sme uviedli v kapitole 1.2. Pocity prijatia či outsiderstva).

S kým trávia cudzinci čas?

Ako uvádzame vyššie, cudzinci sa so Slovákami socializujú najmä v prostrediach, kde nevytvárajú príliš blízke vzťahy. Dalo by sa povedať, že sa s nimi skôr stretávajú v prostredí, v ktorom sa pohybujú (pracovisko, susedstvo), než by vyhľadávali ich spoločnosť. Blízke vzťahy vytvárajú skôr s inými cudzincami. To, s kým sa cudzinci stretávajú a trávia čas, zdá sa, závisí od veku, ale aj účelu a okolností, za ktorých na Slovensko prišli.

Rozhovory, ktoré sme s cudzincami realizovali, ukázali, že častejšie a bližšie vzťahy so Slovákami vytvárali predovšetkým mladší respondenti a vo veľkej miere (aj keď ani zďaleka nie výlučne) to boli cudzinci pochádzajúci z Ukrajiny a Srbska. Tu pravdepodobne zohráva úlohu jazyková blízkosť. Väčšinou sa stretávajú buď prostredníctvom práce, školy, slovenských partnerov/partneriek, alebo sa stretávajú pri voľnočasových aktivitách (napr. vo fitness centre) a priatelia sa na základe spoločných záujmov.

Väčšina respondentov síce funguje v komunitách, ktoré sú kultúrne rozmanité a vytvorené tak z cudzincov z rôznych krajín, ako aj zo Slovákov, ale zdá sa, že Slováci v týchto ich komunitách sú najmä kolegovia či spolužiaci. Len menšia časť tých, ktorí uvádzali, že sa stretávajú s rozmanitými ľuďmi, uvádzala, že majú medzi Slovákami aj priateľov. Malá časť respondentov sa stretávala aj so skupinami svojich krajanov, ale bolo to skôr príležitostné. Nedá sa povedať, že by vyslovene fungovali len v rámci kultúrnych komunit.

V skupine Ukrajincov, ktorých hlavnou motiváciou je práca a zárobok za krátky čas, zasa nemožno hovoriť o vôbec žiadnych vzťahoch so Slovákami, pretože všetok čas im vyplní práca a vo voľnom čase buď oddychujú alebo sú online a komunikujú so svojou rodinou na Ukrajine.

Socializácia so Slovákami je pre mnohých cudzincov dôležitá, pretože im umožňuje spoznať a pochopiť novú krajinu, je to prostriedok akulturácie.

„Keď som bol na univerzite, veľa času som trávil s mojimi spolužiakmi a to boli všetko Slováci. Chodili sme na party a veľa vecí sme robili spolu, čo bolo pre mňa veľmi užitočné, pretože som mal autentickú skúsenosť slovenského študentského života. Netrávil som nejak veľa času s inými zahraničnými študentmi. To mi veľmi pomohlo spoznať Slovákov a miestnych ľudí vo všeobecnosti. Bola to pre mňa

určite výhoda, pretože som sa naučil, ako tu veci fungujú. Keď sa ostatní zahraniční študenti stretávajú len medzi sebou, hovoria len po anglicky a nikdy nespoznajú slovenskú kultúru.“ (muž, tretia krajina)

Vzťahy s miestnymi ľuďmi cudzincom poskytujú aj istý pocit pohody, a zároveň môžu fungovať aj ako istý „navigačný systém“ – keď cudzinec nevie, ako sa má v nejakej situácii zariadiť, má sa koho opýtať. Komunikáciu s miestnymi obyvateľmi dokonca niektorí cudzinci považovali za nevyhnutnú na to, aby sa tu dokázali udomáčniť (pozri viac v kapitole 5. Skúsenosti s procesom integrácie).

Zapájanie do formálnych i neformálnych skupín

Zapájanie do rôznych komunitných či dobrovoľníckych a voľnočasových aktivít je dôležitým základom „aktívneho občianstva“. Účasť na takýchto aktivitách cudzincom poskytuje možnosti skutočne sa zapojiť do života spoločnosti, otvára príležitosti na ich väčšie prepojenie s domácou populáciou a rozvíja ich sociálny kapitál. Takéto aktivity sú zároveň dobrým zdrojom kontaktov s väčšinovým obyvateľstvom – sú potenciálom pre vytvorenie vzťahu, prácu na nejakom spoločnom ciele, zážitok úspechu pri dobre zrealizovaných aktivitách, a v prípade niektorých aktivít aj prezentáciu pred širším publikom, čo možno považovať za sprostredkovaný kontakt, spoznanie cudzincov a ich činnosti aspoň na diaľku.

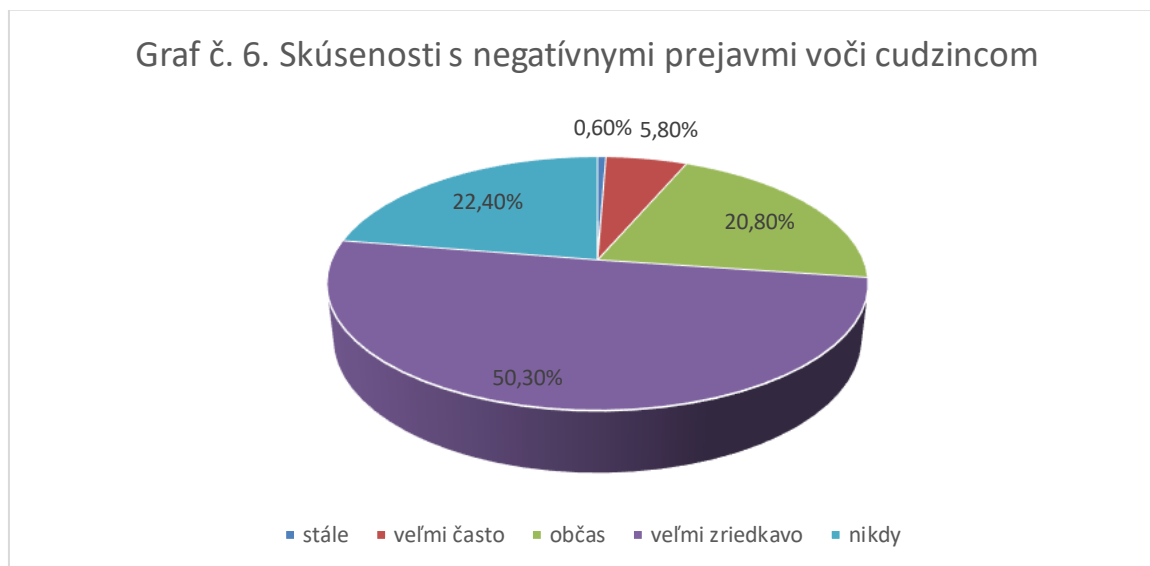
To všetko vytvára predpoklady pre „obrusovanie hrán“ a zjemňovanie negatívnych postojov. Zapájanie sa do organizácií a spolkov je dôležitým nástrojom spoločenskej integrácie. Samozrejme, nie všetci cudzinci majú záujem o zapájanie sa do takýchto aktivít či organizované fungovanie vo formálnych skupinách – rovnako, ako tento záujem nemajú ani mnohí občania Slovenska. Pre cudzincov však môže byť zapájanie sa do takýchto skupín a aktivít náročnejšie vzhľadom na jazykovú bariéru, obavy z predsudkov či nedostatočné znalosti o existujúcich možnostiach. Tejto téme sme sa však v tomto výskume nevenovali v takej podrobnej miere, preto ide len o hypotézu. Zamerali sme sa len zisťovanie miery a charakteru zapájania.

Približne pätina respondentov individuálnych rozhovorov bola zapojená do aktivít nejakých združení, organizácií či spolkov, či už ide o športové kluby, kultúrne organizácie, dobrovoľnícke aktivity, komunitné združenia, spevácke zbory, charitatívne organizácie či neformálne združenia krajanov. Niektorí cudzinci dokonca založili vlastné iniciatívy, prostredníctvom ktorých sa ďalej realizujú v oblastiach, ktoré ich zaujímajú – kultúra či online podporná skupina pre matky-cudzinky. Niektorí sa angažujú aj v téme migrácie – na dobrovoľníckej báze pomáhajú iným cudzincom s integráciou.

1.4. Nepriateľské prejavy zo strany väčšinového obyvateľstva voči cudzincom

To, ako cudzinci vnímajú Slovensko, jeho obyvateľov a svoju pozíciu v spoločnosti, súvisí tiež s tým, či majú alebo niekedy v minulosti mali skúsenosti s nepriateľským správaním voči nim samým alebo voči iným cudzincom v ich okolí.

Výskum ukazuje, že takéto nepriateľské prejavy nepociťujú cudzinci veľmi často. Nikdy ich nezažila približne pätina respondentov, veľmi zriedka približne polovica z nich. Aspoň občas sa s takýmito prejavmi stretla tiež približne pätina z nich.

N=312

Mnohí cudzinci vnímajú Slovensko ako bezpečnú krajinu a nikto z respondentov v kvalitatívnom výskume neuviedol, že sa stretol s fyzickým útokom na svoju osobu. Ani verbálne či iné útoky neboli veľmi časté. Napriek tomu sa cudzinci stretávajú aspoň občas s určitými prejavmi, ktoré vnímajú voči sebe ako negatívne. A mnohí z tých, ktorí nemajú osobne negatívne skúsenosti, vedia o prípadoch iných, ktorí boli fyzicky či verbálne napadnutí pre svoj cudzinecký pôvod. Takéto informácie majú buď z médií alebo aj zo svojho bezprostredného okolia.

Celkovo prevláda pocit, že Slováci sú voči cudzincom spočiatku nedôverčiví a podozrievaví. Negatívne prejavy majú skôr podobu nevrlosti a nepríjemných poznámok či neadekvátnych otázok.

Najčastejšie sa negatívne prejavy odrážajú vo **vyjadrovaní rôznych stereotypov** súvisiacich s etnicitou alebo krajinou, z ktorej pochádzajú. To sa vo väčšej miere prejavovalo najmä u respondentov z Rumunska či Srbska.

V prípade rumunských respondentov išlo najmä o podceňovanie životných podmienok v ich pôvodnej krajine. V povedomí Slovákov je podľa nich Rumunsko stále zaostalou krajinou, kde ľudia na uliciach žobrujú. Prípadne sa vyskytujú názory, že Rumunom nemožno veriť, lebo zneužívajú sociálny systém. To sú obvyklé predsudky, ktoré majú ľudia pri prvom kontakte s cudzincami z Rumunska. Neskôr ich zvyčajne zmenia, keď daného človeka osobne spoznajú.

„Áno, stávalo sa mi na začiatku, že ľudia hovorili – bože môj, veď u vás ľudia žijú hrozne. Ale boli to ľudia, ktorí tam nikdy neboli a vedeli o tom len z počutia. Mali také tie historky ľudí, ktorí boli za totalitu v mojej krajine, že sú tam hrozné cesty a jazdí sa tam s reťazami aj v lete. Že ťa musí ťahať traktor z blata. Ale ja som im to vysvetlil, že to tak nie je a vždy mi uverili, lebo im to hovoril človek, čo je odtiaľ.“
(muž, krajina EÚ)

Ľudia zo Srbska či Ukrajiny sa zas častejšie stretávajú s odmietavými prejavmi na základe predsudkov, že sú hluční či násilní a berú Slovákom prácu. Neštandardné správanie (napríklad hlasnejší hovor alebo výrazný smiech) sa u cudzincov posudzuje prísnejšie ako u Slovákov.

„Napríklad keď idem s kamarátmi niekam von, niekedy si nevšímam a nahlas sa smejem, vtipkujem a raz ku mne prišiel taký nie úplne najlepšie vyzerajúci ujo a hovorí mi, aby som sa ukludnil, že tu nie som doma.“ (muž, tretia krajina)

Ľudia s odlišnou farbou pleti sa stretávajú s podozrievaním a nie veľmi priateľskými prejavmi častejšie ako iní, aj keď ani oni nezažívajú vyslovene fyzické útoky na svoju osobu. Najčastejšie na ulici výraznejšie pútajú pozornosť, ľudia sa na nich dlhšie dívajú a otáčajú sa za nimi. Sami to často vnímajú tak, že na Slovensku nie je kultúrna rozmanitosť ešte natoľko rozšírená. Cítia sa však pri takýchto pohľadoch neprijemne.

„Našťastie som nezažil žiaden útok. Stane sa mi, že ľudia na mňa zazerajú, čumia – to sa mi deje neustále – už ich aj miniem a oni sa stále pozerajú. Tak vtedy sa pýtam, že o čo ide. Nie je to preto, že by som vyzeral dobre, je to niečo iné. Oveľa častejšie sa mi to deje v menších mestách ako v Bratislave.“ (muž, tretia krajina)

„Pracujem pre medzinárodnú charitu a kolegovia z Afriky zažili nepriateľské správanie, ale nie fyzické útoky, skôr na nich zazerali. Ale nemyslím, že zazerali preto, lebo sú rasisti, ale skôr preto, že boli zvedaví, nie sú zvyknutí na ľudí s inou farbou pleti. Ale mám priateľa z Brazílie, ktorý zažil aj fyzický útok.“ (žena, tretia krajina)

Ak aj cudzinci nemajú vlastné negatívne skúsenosti kvôli svojej farbe pleti, poznajú veľa príbehov ich známych či priateľov, ktorí takéto skúsenosti majú. Bežne sa im stáva, že ich nev pustia do nočného podniku alebo majú voči nim nepríjemné poznámky taxikári. Najčastejšie verbálne prejavy sú v zmysle „nech sa vrátia, odkiaľ prišli“. Vo výskume sa však objavil aj názor, že cudzinci možno nezažívajú fyzické útoky aj preto, že sami sa vyhýbajú situáciám, kde by sa mohli stať terčom nepriateľstva.

„Ja som priamo nič také nezažil, môže to byť čudné, lebo chodím na sociálne siete a vidím všetky tie komentáre a podobné veci. Možno som mal len šťastie, ale za 25 rokov sa mi nič také nestalo. Ale na druhej strane, ja len veľmi málo používam verejnú dopravu. Málokedy som v zlom čase na zlom mieste...neocítam sa uprostred noci na istých miestach, môže sa stať hocikedy hocičo a to v každej krajine.“ (muž, tretia krajina)

Niektorí cudzinci vnímajú ako negatívne prejavy aj určitú netrpezlivosť a neochotu pomôcť, ak majú nejaký problém. Týka sa to najmä **jazyka**. Ak cudzinci nehovoria po slovensky, stretávajú sa s oveľa nepríjemnejšími (skôr odmeranejšími prejavmi) od Slovákov. Tí nemajú snahu sa akokoľvek dorozumieť, skôr sa daným situáciám vyhýbajú, odídu, stíchnu. To sa týka predovšetkým inštitúcií alebo aj pracovníkov v službách (supermarket, reštaurácia, hotel a pod.). Chýba akási otvorenosť, snaha urobiť niečo viac.

„Tiež sa stáva, že ľudia mi skrátka nechcú rozumieť. Ja hovorím lámane po slovensky, ale dohovorím sa. Najprv som nechápala. Ale kolegovia v práci mi rozumejú, s nimi sa bez problémov dohovorím a tí druhí mi asi nechcú rozumieť. Nerozprávam správne gramaticky, ale kto chce, ten mi rozumie.“ (žena, krajina EÚ)

1.5. Dôležitosť identity a udržiavania zvykov

Od cudzincov sa často očakáva, že sa v novej krajine úplne prispôbia zvykom a tradíciám, ktoré sú v nej prítomné. Už sme písali, že je dôležité naučiť sa jazyk krajiny, do ktorej človek prichádza a cudzinci na Slovensku si to často aj uvedomujú. Avšak identita má veľa podôb a človek nemôže svoje korene a všetko, v čom vyrastal v inej krajine, jednoducho zmeniť. Nová identita (alebo identity) sa tvoria postupne prijímaním pravidiel a ich kombinovaním či vrstvením na tie, s ktorými do krajiny prišli.

Preto sme sa vo výskume zamerali na to, do akej miery vnímajú zvyky a tradície na Slovensku ako odlišné od svojich pôvodných a nakoľko je pre cudzincov dôležité uchovávať si svoju pôvodnú identitu, prípadne ako adaptácia na novú kultúru vyzerá v praxi.

Rozdiely medzi kultúrami nie sú prekážkou pre spolužitie

To, ako cudzinci na Slovensku vnímajú rozdiel medzi svojou pôvodnou kultúrou a tým, s čím sa stretávajú na Slovensku, závisí jednak od krajiny, z ktorej pochádzajú, ale aj od osobnostných charakteristík – teda nakoľko sú rôzne zvyky, tradície, či kultúrne špecifiká pre každého jedného človeka dôležité.

Najčastejšími rozdielmi, ktoré respondenti vo výskume reflektovali, bolo trávenie sviatkov, predovšetkým Vianoc a Veľkej noci. V prípade Vianoc je to podobné, ako u ľudí zo Slovenska pochádzajúcich z rôznych regiónov. Na Slovensku je však špecifikom, že Vianoce trávime obvykle v kruhu blízkej rodiny, so štedrovečernou večerou a rozdávaním darčiekov po večeri. Nie je tomu vo všetkých kultúrach tak a mnohých to prekvapilo. V prípade cudzincov z Ukrajiny a Srbska sú zas Vianoce v inom čase – mnohí to však riešia tým, že odchádzajú na sviatky domov. Veľká noc je na Slovensku vyslovene špecifická kvôli zvyku šibania a oblievania. To mnohých cudzincov zaskočilo, pretože tieto zvyky doma nepoznajú.

„Alebo potom je tu tá Veľká noc. Tu sa hlavne šibú. A keď som to prvýkrát zažila, keď ma chceli šibať, tak som vôbec nevedela, ako sa mám tváriť, akože mala som utekať, skákať, alebo mám sedieť, stáť...ešte stále je mi to trápne.“ (žena, tretia krajina)

Zaujímavé je, že pri odlišnostiach v kultúre ľudia často spomínajú najmä jedlo. Tí, čo sú zo vzdialenejších krajín, si na slovenské jedlo ťažko zvykajú a chýba im to vlastné, domáce. To poukazuje na to, že aj drobné kultúrne aspekty, ktoré sú na prvý pohľad nepodstatné, môžu človeku (najmä v prvých mesiacoch po príchode do krajiny) ovplyvniť pocit životnej pohody a skomplikovať adaptáciu.

Avšak podľa väčšiny cudzincov sa táto situácia výrazne mení v uplynulých rokoch, kedy vznikajú rôzne obchody s potravinami, ktoré ponúkajú tovar z veľmi rozličných krajín (orientálne potraviny, ruské, ukrajinské obchody, balkánske a pod.). Prípadne sa im darí tieto potraviny nakupovať v zahraničí alebo nosiť si ich z krajiny pôvodu, ak tam chodia na sviatky alebo v iných časoch.

„Určite počasie je veľmi iné, ale to nesúvisí s kultúrou, po nejakom čase mi to prestalo vadiť, ale najmä mi chýba oceán a najmä – vy máte úplne inú zeleninu. A tú ja potrebujem. Pred pár rokmi sa tu otvoril obchod so zeleninou z našej krajiny, aj niektoré ázijské obchody ju ponúkajú, ale je to oveľa drahšie, ako ostatná zelenina.“ (žena, tretia krajina)

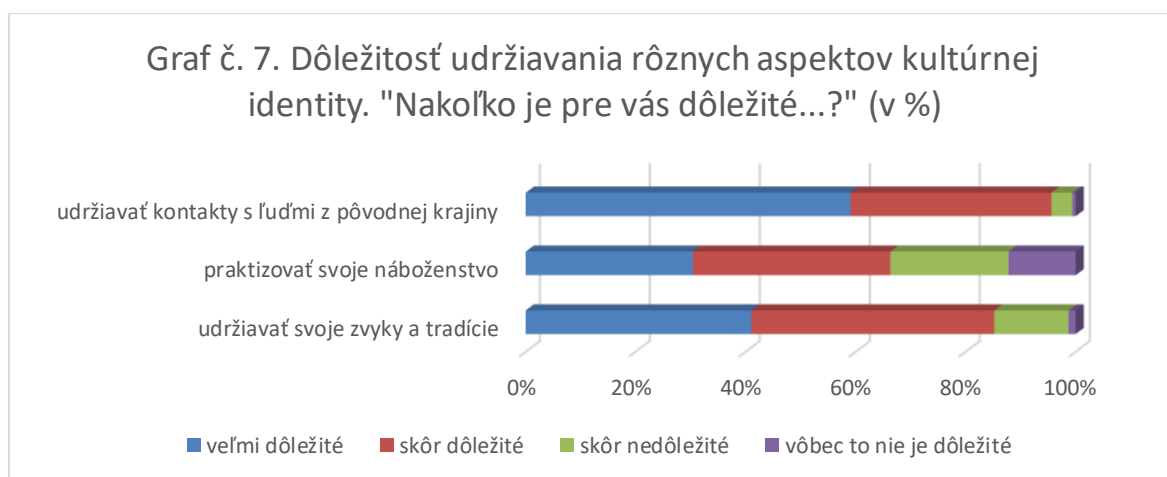
„A jedlo je inak strašný problém pre mňa. Keď chodím na výlety alebo keď som celý týždeň preč s kamarátmi, tak musím jesť, čoedia Slováci. To mne nechutí vôbec....môžem si ale dať pizzu alebo hamburger.“ (muž, tretia krajina)

Ostatné rozdiely sa týkajú predovšetkým pravidiel vzájomnej komunikácie, ako je podávanie rúk, vyzúvanie sa, spôsoby komunikácie medzi ľuďmi a v niektorých prípadoch istý typ temperamentu, ktorého prejavy môžu byť rôzne rešpektované alebo aj rôzne interpretované. Cudzinci tieto rozdiely však nepovažujú za natoľko významné, aby výrazne ovplyvňovali pocity prijatia v krajine.

Vlastná identita je dôležitá, ale je potrebné rešpektovať pravidlá novej krajiny

„My cudzinci sa snažíme zaintegrovať, ale to neznamená, že človek má zabudnúť na svoje korene. Korene človek nikdy nezmení, môže sa naučiť jazyk, môže sa prispôbiť, ale korene sa nikdy nezmenia. A nemal by sa za to hanbiť.“ (muž, krajina EÚ)

Kvantitatívny výskum ukázal, že pre veľké množstvo cudzincov sú vlastná identita a možnosti uchovávať si ju veľmi dôležité. Najdôležitejšia je pre nich možnosť udržiavať vzťahy s ľuďmi z krajiny, z ktorej pochádzajú a možnosť udržiavať svoje zvyky a tradície. V oboch prípadoch sa táto dôležitosť pohybuje nad 80 percentami, ako vidno z nasledujúceho grafu.

N=312

Tento graf poukazuje na to, že skutočne nemožno od cudzincov očakávať, že sa úplne „odstrihnú“ od svojej pôvodnej krajiny či kultúry. V kvalitatívnom výskume cudzinci taktiež uvádzali, že je to pre nich dôležité. Niektorí si svoje zvyky a tradície na Slovensku dokonca udržiavajú ešte viac, lebo im pripomínajú domov a dávajú im pocit ukotvenia. Celkovo najmä sviatky, jedlo a určité tradície udržiava väčšina respondentov, s ktorými sme vo výskume hovorili a, podobne ako v kvantitatívnom výskume, považujú ich za dôležité.

Rôzne aspekty kultúry sú pre rôznych ľudí odlišne významné, avšak väčšina ľudí uvádzala, že na Slovensku im nikto nebráni túto identitu si udržiavať a viac menej majú na to aj dostatok príležitostí.

„Páčilo sa mi, že jeden môj známy, ktorý pracuje v jednej firme, má možnosť aj dodržiavať svoje sviatky. Firma mu umožňuje zobrať si voľno z práce vtedy, keď má on sviatok. A keď je na Slovensku sviatok, on môže pracovať vtedy.“ (muž, tretia krajina)

Takéto príklady vychádzania v ústrety cudzincom sú pomerne zriedkavé, avšak vo všeobecnosti nemali pocit, že by si svoju kultúru nemohli uchovávať. Podľa viacerých by ale bolo veľmi prospešné, ak by mali priestor prezentovať svoju kultúru aj pred Slovákmi, a vytvárať tak väčší priestor pre vzájomné zdieľanie a spoznávanie. Chýbajú im kultúrne či iné inštitúcie, ktoré by ich mohli reprezentovať a organizovať kultúrne či iné aktivity.

Na druhej strane, väčšina respondentov považovala za dôležité adaptovať sa na novú kultúru, do ktorej prišli. Ak by mali udržiavať len svoje zvyky a tradície z pôvodnej krajiny, nemuseli by z nej odchádzať. Dôležité je v prvom rade dodržiavať pravidlá, ktoré sú v krajine stanovené a nesnažiť sa meniť zvyky a spôsob života iných ľudí.

„Ja som veľmi otvorená tomu, že iné kultúry a spoločnosti si chcú uchovávať svoje tradície, čiže mojím cieľom nie je diktovať iným, ako majú žiť. Ak prichádzam z inej krajiny, tak by som mala minimálne rešpektovať a rozumieť tomu, ako ľudia žijú tu. Zaslúžim si rešpekt k môjmu spôsobu života, ale nechcem vnucovať tento spôsob života iným...“ (žena, tretia krajina)

Vrstvenie kultúrnych identít

Zo všetkého uvedeného vyplýva, že cudzinci na Slovensku cítia potrebu udržiavať si svoju identitu, ale rozhodne nie na úkor zapojenia sa do širšej spoločnosti. Snažia sa rešpektovať pravidlá a nespochybňujú zvyky a tradície, ktoré na Slovensku pretrvávajú, hoc sa im aj môžu zdať zvláštne. Uvedomujú si, že ak sa chcú stať súčasťou spoločnosti, je potrebné hľadať určitú rovnováhu medzi tým, odkiaľ prišli a kultúrou, do ktorej sa prisťahovali. Ako to teda robia v praxi?

Veľmi jednoducho povedané, kombinujú rôzne prvky a vytvárajú si novú identitu. Ak sa sviatky v krajine pôvodu trávajú v inom čase, mávajú ich dvakrát. Kombinujú jedlá, pravidlá, hľadajú optimálny spôsob rovnováhy.

„U nás je to veľmi dôležité. Máme dvoje Vianoc, dve Veľké noci, slávim svoje nejaké sviatky, a tu všetky tie meniny vaše, u nás ich prosto neslávime. A kto má všetky tie meniny držať v hlave? Zabudla si mi zablahoželať, mám meniny. Premiešali sme to všetko, priniesla som niečo ja, nič neodmietame, čím viac sviatkov, tým viac dôvodov na oslavu.“ (žena, tretia krajina)

Podobne je to aj s jazykom. Udržiavanie vlastného jazyka a jeho používanie v bežnom rodinnom živote je v podstate pre všetkých dôležité a prirodzené. Takmer všetci respondenti uviedli, že kombinujú jazyky, ktoré používajú podľa prostredia, v ktorom sa pohybujú. V multilingválnych rodinách je pre mnohých dôležité, aby napríklad deti hovorili aj materinským jazykom rodičov, pričom dorozumievací jazyk ich samotných môže byť ešte ďalší. Tak sa bežne stáva, že používajú aj tri – štyri jazyky paralelne.

„Muž s deťmi svojím jazykom, ja s deťmi po slovensky, aj sa za to hanbím, lebo by som mala zase mojím jazykom. Ale už sa pristihujem, že už uvažujem po slovensky, keď tu tak dlho žijem. Keď nadávam, tak v mojej reči. S mamou hovorím po slovensky, s otcom mojím jazykom, s mužom zase jeho jazykom. Ja už niekedy ani neviem, akým jazykom hovorím práve.“ (žena, krajina EÚ)

Tí, čo vedia alebo sa učia po slovensky, využívajú slovenčinu vo verejnom priestore či so slovenskými priateľmi a známymi. Doma však obvykle preferujú svoj rodný jazyk alebo ten, ktorý používajú s členmi rodiny ako dorozumievací. Svoj rodný jazyk často používajú aj v komunikácii s priateľmi a známymi zo svojej krajiny pôvodu (online, telefonicky a podobne). Kombinácia jazykov, bilingvizmus či multilingvizmus sú pre cudzincov úplne bežnou stratégiou, ako sa vysporiadať so životom v novej krajine.

2. SPOLOČENSKÁ INTEGRÁCIA

2.1. Sledovanie diania na Slovensku

Sledovanie diania v krajine, do ktorej sa cudzinec prisťahuje je aj spôsobom, ako krajinu spoznávať a porozumieť jej fungovaniu, nepísaným pravidlám, hodnotám či dominantným témam, ktorými spoločnosť žije. Aj prostredníctvom takéhoto spoznávania sa u cudzinca formuje istý vzťah k novej krajine, v ktorej začal žiť, čo je dôležitá súčasť integračného procesu.

Väčšina cudzincov sa zaujíma o dianie na Slovensku

Náš kvantitatívny výskum ukázal, že pravidelne sleduje politické a spoločenské dianie 24% cudzincov, občas ho sleduje 55,8% a vôbec ho nesleduje 20,2% respondentov.

N=312

To zodpovedá aj zisteniam z kvalitatívnej časti výskumu, v ktorej sa len menšia časť respondentov vyjadrila, že dianie na Slovensku nesleduje vôbec. Svoj nezaujem o dianie na Slovensku zdôvodňovali celkovým sklamaním z politiky a z toho, že bežní ľudia dianie v politike tak či tak nedokážu ovplyvniť. Ich nezaujem teda nesúvisí so Slovenskom ako krajinou, ale s ich celkovým vnímaním politiky.

„Vôbec nesledujem, čo sa tu deje, ani nepozerám televízor. Nezaujíma ma politika, sledujem jedine do tej miery, aby som mal v poriadku papiere, aby som mohol pracovať. Stačí, že s našimi, čo spolu bývame, sa rozprávam o tom, čo sa deje u nás doma. (...) Ale už ani tam [ma to nezaujíma, pozn. aut.]. Snažím sa čo najmenej sledovať. Všetci všetko vedia, ale nič s tým nemôžu urobiť. Načo liezť do politiky, keď nebudú žiadne zmeny?“ (muž, tretia krajina)

Aj tí, ktorí dianie na Slovensku nesledujú, však svoju pozornosť aktuálne venujú téme pandémie a súvisiacim opatreniam, aby vedeli, aké pravidlá majú dodržiavať (pozri viac v kapitole 3.2. Dopad pandémie na spokojnosť so životom, časť Pandémia a informovanosť).

Okrem toho niektorí sledujú tiež správy o podujatiach v ich obciach, mestách či mestských častiach, ktorých sa potom radi zúčastňujú.

Väčšina cudzincov však dianie na Slovensku sleduje aspoň občas, vnímajú, že politika má dopad aj na ich životy, a preto považujú za dôležité vedieť, čo sa deje. Niektorí preto napríklad sledujú aj voľby, hoci sami voliť ešte nemôžu.

„Áno, sledujem politickú a spoločenskú situáciu, nie úplne každý deň, ale všímam si tendencie či trendy. Po prvé preto, že už mám rokmi vypracovaný návyk, a po druhé preto, že sa to môže aj mňa samého dotýkať, ako sa nám tu cudzincom bude ďalej žiť.“ (muž, tretia krajina)

Niektorí politické dianie na Slovensku sledujú aj preto, že v budúcnosti by radi volili na lokálnej úrovni, a preto by chceli mať o situácii dostatočný prehľad. Sledovanie diania, či už politického alebo spoločenského vo všeobecnejšej rovine, zároveň niektorí cudzinci považujú za spôsob, ako byť v spojení s krajinou, v ktorej žijú.

Sociálne siete sú častokrát jediným zdrojom informácií

Veľká časť respondentov kvalitatívnych rozhovorov využíva ako zdroj informácií sociálne siete, na ktorých sledujú stránky médií, napr. Aktuality.sk, SME, Denník N či Slovak Spectator. Na sociálnych sieťach však konzumujú aj informácie, ktoré zdieľajú ich priatelia a známi. Informácie čerpajú zároveň z rôznych cudzineckých skupín, ktoré sa na sociálnych sieťach (najmä na Facebooku) sformovali v rôznych mestách a fungujú ako online komunity. Na Facebooku existujú jednak skupiny, ktoré združujú cudzincov ako takých a jednak skupiny, ktoré združujú cudzincov podľa ich štátnej príslušnosti či spoločného jazyka, ktorým hovoria.

„Myslím si, že vďaka sociálnym médiám má dnes každý prístup k všetkým možným typom informácií. Keby som nemal Facebook alebo tú cudzineckú skupinu na Facebooku v našom meste, tak neviem, ako by som tu mohol byť informovaný. Viem len o jednom portáli pre anglicky hovoriacich ľudí, SME Spectator, a oni zverejňujú správy v angličtine.“ (muž, tretia krajina)

Cudzinecké skupiny na sociálnych sieťach boli pre mnohých hlavným zdrojom informácií, kde ich môžu aj proaktívne zisťovať v prípade, že si ich nevedia zabezpečiť sami (položia teda v skupine napríklad otázku a ostatní členovia im odpovedia). Sociálne siete považovali za dostatočný zdroj informácií, ktorý poskytuje nie príliš komplikovaný prístup k správam či už o politickom, spoločenskom alebo kultúrnom či športovom dianí, keďže najmä Facebook ponúka aj preklady príspevkov do rôznych jazykov. Na sociálnych sieťach získavajú aj informácie o dianí v ich mestách, sledujú oficiálne stránky samospráv svojich miest či primátorov/starostov. Pre mnohých sú sociálne siete dokonca jediným zdrojom informácií. Vzhľadom na riziká spojené s čerpaním informácií len zo sociálnych sietí (šírenie neoverených informácií či priamo dezinformácií) je však dôležité, aby cudzinci mali prístup aj k iným informačným zdrojom.

Okrem informačnej funkcie však sociálne siete môžu byť aj dobrým prvotným nástrojom vytvárania komunít a väzieb, ktoré si domáce obyvateľstvo vie vytvoriť inak. Prostredníctvom rôznych

cudzineckých skupín môžu cudzinci spoznávať nových ľudí žijúcich v mestách, kam sa prisťahovali a budovať tak svoj sociálny kapitál v novej krajine.

Tradičné médiá cudzinci sledujú najmä v angličtine

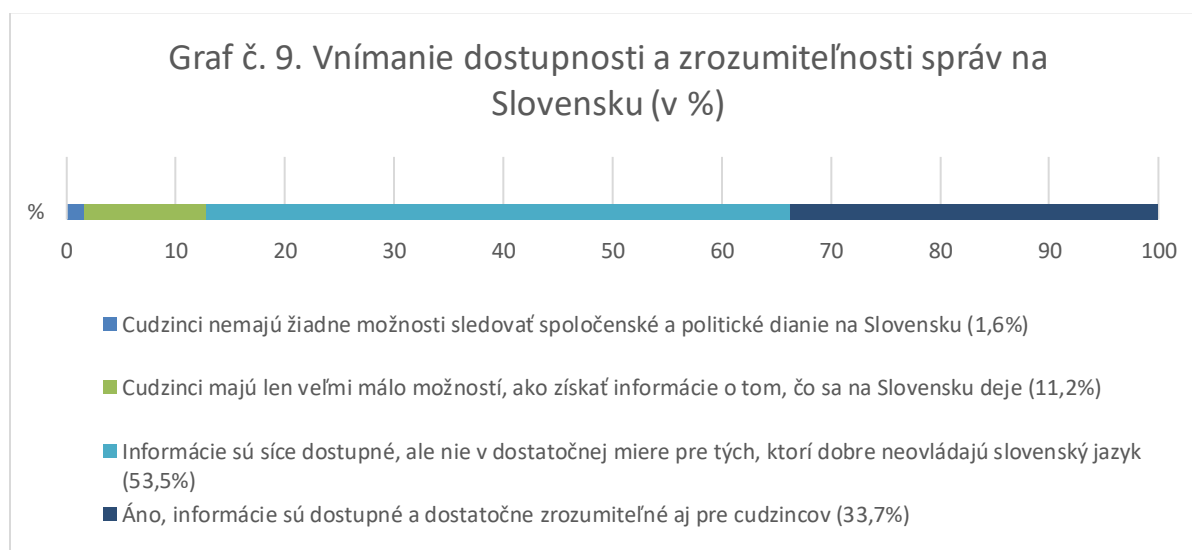
Okrem sociálnych sietí však mnohí cudzinci sledujú aj tradičné médiá, najmä tie, ktoré poskytujú správy v angličtine, teda Slovak Spectator a anglické rozhlasové vysielanie RTVS. RTVS teda plní svoju verejnoprávnú funkciu aj vo vzťahu k cudzincom a poskytuje im aspoň základné informácie o dianí v krajine. V prípade Slovak Spectator však ide o platený obsah a iba zopár z našich respondentov si tento obsah skutočne aj platilo, takže ostatní, ktorí toto médium sledujú, nemajú prístup ku komplexným správam. Slovak Spectator navyše podľa niektorých respondentov spracúva len vybrané témy a nepokrýva dianie na Slovensku komplexne. Väčšina však tento zdroj informácií považuje za dostatočný, hoci niektorí uznávajú, že keby si platili predplatné, ich miera informovanosti by bola lepšia.

Okrem správ zo Slovenska v angličtine však viacerí cudzinci sledujú aj správy v slovenčine, ktoré zverejňujú rôzne médiá – TA3, RTVS, Aktuality.sk, Pravda a podobne. Ide najmä o tých, ktorí už majú do istej miery zvládnutú slovenčinu. Pre niektorých je dokonca sledovanie správ v slovenčine veľmi dôležité a dávajú si na tom záležať, pretože to považujú aj za spôsob učenia sa slovenčiny.

„Čítam po slovensky a uprednostňujem čítať po slovensky, lebo to mám z prvej ruky, a kým sa nejaká informácia dostane do ruského alebo ukrajinského spravodajstva, prejde dosť času, plus prvotný zdroj je vždy kvalitnejší.“ (muž, tretia krajina)

Dostupnosť a zrozumiteľnosť informácií

Zistenia z nášho kvantitatívneho výskumu ukazujú, že len veľmi malá časť cudzincov považovala informácie za úplne nedostupné a nezrozumiteľné (pozri graf nižšie).

N=312

Polovica cudzincov teda považuje nedostatočné ovládanie slovenčiny za bariéru v prístupe k informáciám. Približne tretina však vníma informácie na Slovensku ako dostatočne dostupné a zrozumiteľné pre všetkých cudzincov. Tieto zistenia v zásade potvrdili aj individuálne rozhovory s cudzincami, v ktorých bola jazyková bariéra častou témou, keďže väčšina správ je len v slovenčine. Správy v angličtine sú selektívne a čiastočne aj spoplatnené (pozri vyššie).

„Vôbec nie [cudzinci nemajú dostatok možností získavať informácie v iných jazykoch, pozn. aut.], to rozhodne nie, je toho málo. Podľa mňa na Slovensku nie je také ako BBC, kde si vyberieš jazykovú mutáciu a oni ti dávajú správy, aké potrebuješ. Tu, ak niečo nájdem, tak to musí byť platené. Keď chcem prečítať nejaké dva-tri články, tak to musím zaplatiť a to sa mi nechce.“ (muž, tretia krajina)

Mnohí preto čerpajú informácie najmä z nadpisov či príspevkov na sociálnych sieťach, nečítajú však celé texty, a tak k niektorým informáciám nemajú prístup alebo sa k nim dostávajú neskoro (napr. v prípade podujatí). Viacerí však uvádzali, že na prekonanie jazykovej bariéry v súčasnosti už existujú nástroje ako Google Translate, ktoré cudzinci aj využívajú. Tieto však poskytujú nižšiu kvalitu informácií, keďže ide o automatizovaný preklad, ktorý dáva čitateľom len základný prehľad. Niektoré komunity si však vytvárajú portály, na ktorých zhromažďujú dôležité informácie (napr. aktuálne protipandemické opatrenia) preložené do ich materinského jazyka. Pri sledovaní spoločenského a politického diania mnohým pomáhajú ich slovenskí známi, priatelia a partneri.

„Myslím, že ak by som nemal moju manželku, ktorá je Slovenka, tak by mi bolo ťažko získavať informácie o dianí na Slovensku. Ak by som sem bol prišiel za iných okolností, tak by som nemal ako rozumieť sociálnemu diani a slovenskej kultúre. Rodina ma podporuje a pomáha mi pochopiť, keď niečomu nerozumiem.“ (muž, krajina EÚ)

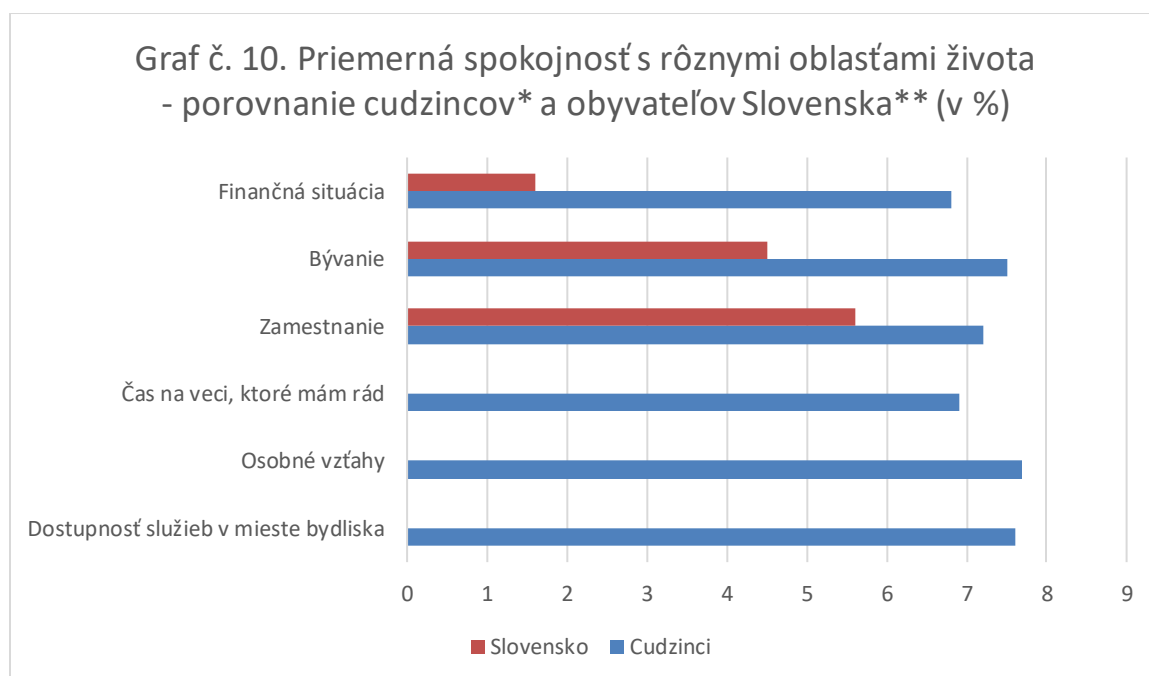
Sledovanie diania na Slovensku teda pre cudzincov je možné, avšak s vynaložením istého extra úsilia či s pomocou ich blízkych, ktorí hovoria po slovensky.

3. SPOKOJNOSŤ SO ŽIVOTOM NA SLOVENSKU

Migrácia predstavuje životnú skúsenosť, ktorá môže mať dopad tak na fyzické, ako aj psychické zdravie tých, čo migrujú. Okolnosti, za ktorých ľudia opúšťajú svoje krajiny pôvodu, a tiež okolnosti, v ktorých sa ocitajú v novej krajine, môžu významne zvyšovať ich zraniteľnosť. Zvlášť to platí pre tých, ktorí sú z rôznych dôvodov nútení opustiť svoje krajiny pôvodu.

V našom výskume sme sa preto pozreli aj na tému *well-being*, teda akejsi spokojnosti so životom. Kvantitatívne dáta ukázali u cudzincov priemernú spokojnosť zo životom na úrovni 7,15 (pričom stupeň 10 označoval mimoriadnu spokojnosť so životom). Deklarujú teda vyššiu spokojnosť než obyvatelia Slovenska vo všeobecnosti, ktorí v roku 2020 dosiahli hodnotu v priemere 6,2.⁸

Vo výskume sme sa však pozreli aj na spokojnosť cudzincov s niektorými vybranými oblasťami ich životov.

*N=312

** Dáta OECD Better Life Index z roku 2020 neobsahovali údaje o spokojnosti s časom na veci, ktoré mám rád, osobnými vzťahmi a dostupnosťou služieb v mieste bydliska⁹

Z porovnania spokojnosti s rôznymi oblasťami života sa teda zdá, že cudzinci na Slovensku sú výrazne spokojnejší než všeobecná populácia Slovenska. To môže byť spôsobené tromi faktormi. Prvým z nich je kultúrne nastavenie obyvateľov Slovenska k negatívnejšiemu hodnoteniu situácie, čo sa častokrát objavuje aj vo výpovediach cudzincov. Mnohí z nich Slovákov vnímajú ako negatívne nastavených a so

⁸ Pozri viac na <https://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/slovak-republic/>

⁹ Pozri viac na <https://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/slovak-republic/>

sklonom sťažovať sa. Druhým faktorom môže byť tendencia odpovedať podľa toho, čo respondenti vnímajú, že sa od nich očakáva (tzv. social desirability bias), ktorá sa môže vyskytovať v spoločenskovednom výskume a znamená, že respondenti odpovedajú tak, ako si myslia, že sa od nich očakáva (pozri viac v časti Metodológia). Z našich predchádzajúcich skúseností tiež vieme, že cudzinci na Slovensku majú tendenciu skôr sa nestážovať a prejavovať vďačnosť, pretože vnímajú, že sa to od nich očakáva. Tretím faktorom môže byť fakt, že veľká časť cudzincov sa rozhodla prísť na Slovensko dobrovoľne, pretože ho vnímajú ako miesto, ktoré im ponúka dobré možnosti žiť tu kvalitný život, a cítia sa tu bezpečne. To má vplyv aj na ich vnímanie svojej spokojnosti so životom. Svoju situáciu súvisiacu s ich cudzineckým statusom vnímajú ako prirodzený fakt a rôzne bariéry tak nemusia nevyhnutne považovať za faktory znižujúce ich spokojnosť so životom.

Spokojnosť so životom sa mení s postupom času

V úvode tejto kapitoly sme písali, že migrácia je situáciou, ktorá môže mať zásadný dopad na fyzické i psychické zdravie migrantov. Naše kvantitatívne dáta však ukázali, že cudzinci na Slovensku sú výrazne spokojnejší než všeobecná populácia na Slovensku. Podobný trend sme identifikovali aj v prípade respondentov kvalitatívnych rozhovorov, ktorí tiež deklarovali pomerne vysokú celkovú spokojnosť so životom. Je možné, že je to spôsobené aj tým, že vo vzorke sme mali prevažne cudzincov, ktorí na Slovensku žili už dlhší čas. Z rozhovorov totiž vyplýva, že ich spokojnosť so životom rastie s postupom času.

„Určite by som povedal, že teraz [som spokojnejší, pozn. aut.]. A na túto otázku, keď budem mať odpovedať o 10 rokov, tak o 10 rokov budem spokojnejší podľa mňa. Lebo keď prídeš, vôbec nič nemáš, nepoznáš, nerobíš, nič, proste si izolovaný od toho sveta.“ (muž, tretia krajina)

Na začiatku mnohí cudzinci zažívajú neistotu plynúcu z nepoznania novej krajiny, jazykovej bariéry a nedostatku sociálnych kontaktov a vzťahov. Začínajú nový život, musia si hľadať nových priateľov, bývanie, častokrát aj prácu, musia sa zorientovať v novej krajine a jej pravidlách. Mnohí sa na začiatku pýtajú, či presťahovanie sa na Slovensko bolo dobrým rozhodnutím. Postupom času však táto neistota ustupuje.

3.1. Faktory ovplyvňujúce spokojnosť so životom na Slovensku

K spokojnosti so životom na Slovensku u cudzincov prispievajú viaceré faktory, ktoré respondenti v rozhovoroch opakovane tematizovali.

Pocit bezpečia

Pre viacerých cudzincov bol kritériom pre to, že boli na Slovensku spokojní, pocit bezpečia. Mnohí prichádzajú z krajín, kde je bezpečnostná situácia výrazne horšia než na Slovensku, či už ide o vojnové konflikty alebo o vysokú kriminalitu.

„Povedal by som, že som na Slovensku veľmi spokojný, asi tak na stupni 9,5 z 10. Cítim sa tu veľmi bezpečne, čo je pre mňa absolútne zásadné. Nemusím sa strachovať o drobnú kriminalitu, o moju bezpečnosť. Krajina, z ktorej pochádzam, je úžasná, vždy bude v mojom srdci, ale, bohužiaľ, kriminalita sa tam totálne vymkla spod kontroly. Človek si neustále musí dávať pozor na zločincov, stále rozmýšľaš, čo zlého sa môže stať. V noci sa doma zamykáš, v meste sa presúvaš len z jednej bezpečnej štvrte do druhej. V tomto je Slovensko úžasné.“ (muž, tretia krajina)

Túto skúsenosť opisovali aj cez svoje skúsenosti s tým, že sa neboja v noci chodiť po ulici, pretože sa tu necítia ohrození zo strany rôznych výtržníkov. Tí, ktorí prichádzali z oblastí postihnutých vojnou, si veľmi vážili mier na Slovensku, vďaka ktorému nadobudli aj pocit istoty a stability a možnosť plánovať si život bez toho, aby človek musel uvažovať, či sa dožije ďalšieho dňa.

Pokoj a pomalšie životné tempo

Cudzinci na Slovensku oceňovali aj fakt, že životné tempo je tu pomalšie, majú v živote väčší pokoj a kľud, ľudia sa tu až tak „nenaháňajú“. Mnohí cudzinci porovnávali svoj život vo svojej pôvodnej krajine alebo život v krajinách západnej Európy, kde je podľa nich všetko rýchlejšie.

„Som tu oveľa spokojnejší. A je to veľmi zaujímavé, pretože keď som žil tam [v krajine pôvodu, pozn. aut.], mal som pocit, že moja spokojnosť bola tak stupni 9 z 10. A potom som prišiel sem a zistil som, že to bolo tak 4 z 10. Tam som bol pomerne úspešný manažér, zarábal som veľa peňazí, pracoval som 14 hodín denne, 6 dní v týždni. Ale všetko to bolo strašne stresujúce, ale podľa toho, čo sa v mojej krajine očakáva, som bol úspešný. A potom som sa presťahoval sem a zistil som, že tam som vlastne nemal čas žiť (...) bola to len ilúzia života. Teraz žijem a dostanem sa na tých 9 z 10, už teraz som spokojnejší, než som kedy bol.“ (muž, krajina EÚ)

Respondenti teda vnímali odlišnosť životných štýlov v rôznych krajinách najmä vo vzťahu k pracovnému tempu, a tiež odlišnosti v tom, čo sa považuje za úspech. Na Slovensku pravdepodobne nepocitujú taký tlak na výkon, aby boli považovaní za úspešných. Aj keď niektorí priznávajú, že môže byť rozdiel v týchto aspektoch medzi Bratislavou a ostatnými regiónmi Slovenska, iní respondenti zasa vnímali život na Slovensku ako pokojnejší, aj keď žili v Bratislave.

K pocitu pokoja prispievala u cudzincov prichádzajúcich z pomerne zaľudnených krajín aj nižšia hustota obyvateľstva, ktorú tematizovali cez priestor – páčili sa im verejné priestranstvá, ktoré zvyčajne nie sú preplnené ľuďmi či nie sú zastavané.

Práca

Pre niektoré skupiny cudzincov je Slovensko krajinou, kde si v pracovnej oblasti výrazne polepšili oproti práci a mzde, ktorú dostávali vo svojej krajine pôvodu. Najmä občania Ukrajiny a Srbska boli so životom na Slovensku veľmi spokojní práve preto, že tu mali možnosť získať dobrú prácu za dobrú mzdu.

„Ale napríklad čo sa týka roboty, tak s tým som veľmi spokojná, lebo tu sa tá robota dá nájsť oveľa ľahšie ako tam u nás. Lebo tam aj keď si chcel robiť, tak si hľadal robotu mesiac, a to len aby si si našiel

robotu, ktorú ani nechceš, a len si čakal, kedy odídeš. Ja som tu [na Slovensku, pozn. aut.] nikdy nemala strach z toho, či si nájdem robotu. Proste, keď som cítila, že chcem dať výpoveď, tak som dala výpoveď, a už ďalší deň som mala inú robotu, a to je to také, že nemusíš byť v strese, že dáš alebo dostaneš výpoveď.“ (žena, tretia krajina)

Iní cudzinci, ktorí hľadajú alebo vykonávajú špecializovanejšie profesie, sa cítili pomerne nespokojní kvôli nedostatku pracovných príležitostí. Nejde im teda o nemožnosť zamestnať sa ako takú, ale skôr o nemožnosť získať prácu, ktorá by pre nich bola aj prostriedkom seberealizácie alebo naplnenia osobných ambícií v súlade s ich dosiahnutou kvalifikáciou.

„Ako Slováč by som bol spokojný – mám prácu v XY, mám halušky a som spokojný. Ale moja spokojnosť je oveľa komplikovanejšia. Žil som vo viacerých krajinách a videl som rôzne kontexty spokojnosti. Tu nie je žiadna vojna, dane ok, dobré filmy...ale keby som nemal väčšie ambície a sny, tak by som tu mohol byť úplne spokojný. Ja som veľmi ambiciózný muž, preto som tu, preto som odišiel. Toto je moja kariéra, to mi dá benefity do budúcnosti. Ak by som tu ostal, mal by som sa dobre, mal by som priateľov, prácu, ale moja kariéra by zastala, lebo táto krajina mi neumožňuje rásť.“ (muž, tretia krajina)

Pre mnohých cudzincov je teda Slovensko akoby „malou“ krajinou – pre tých, ktorí majú veľmi úzku špecializáciu a ich možnosti kariérneho rastu sú tu značne obmedzené, alebo majú vzdelanie z prestížnych zahraničných univerzít, s ktorými sa tu nevedia adekvátne uplatniť. Niektorí respondenti tiež pracovali na pozíciách nižších, ako bola ich kvalifikácia a radi by sa časom uplatnili vo svojej profesii, čo by však vyžadovalo uznanie dokladov o vzdelaní, čo je pomerne komplikovaný proces.

Niektorí cudzinci vnímali svoju pozíciu na pracovnom trhu ako znevýhodnenú.

„Keď idem hľadať prácu, napríklad ty si zamestnávateľ a ja podám svoj životopis, a ďalší Slováč má ten istý životopis, tak ty automaticky prijímaš toho Slováka, neprijímaš cudzinca, ktorého nepoznáš. Takže to je jedna vec, s ktorou nie som spokojný.“ (muž, tretia krajina)

Podľa ďalšieho respondenta zamestnávateľa nechcú zamestnávať cudzincov, pretože to znamená väčšiu administratívnu záťaž, a tak má problém nájsť si na Slovensku prácu, hoci tu vyštudoval a hovorí štyrmi jazykmi.

L'udia a medziľudské vzťahy

Väčšina cudzincov sa na Slovensku cítila spokojne aj vďaka ľuďom, ktorých majú vo svojom okolí či celkovému nastaveniu ľudí na Slovensku, ktorých považovali za milých a prívetivých. Avšak pre niektorých boli zdrojom istej nespokojnosti práve kultúrne rozdiely prejavujúce sa pri nadväzovaní vzťahov, o ktorých píšeme vyššie (pozri kapitolu 1.3. Vzťahy s inými ľuďmi a zapájanie do skupín). Cudzinci z kultúr, ktoré možno považovať za extrovertnejšie, vnímajú ľudí na Slovensku ako uzavretých a komunikácia s nimi je pre nich ťažšia, pretože v oveľa menšej miere vyjadrujú svoje emócie a myšlienky.

„Možno rozdiel je v tej otvorenosti a priamočiarosti – v mojej pôvodnej krajine sa napr. môžeš aj pohádať aj zmieriť aj všeličo iné za 30 minút, a tu, neviem, tie vzťahy sú podľa mňa trochu formálnejšie

ako v tam, a toto mi chýba, nemám rada, keď sa musím v rukavičkách s niekým baviť.“ (žena, tretia krajina)

Chladnejšie a formálnejšie medziľudské vzťahy sú teda zdrojom nespokojnosti najmä pre cudzincov z krajín, kde sa „nezamykajú dvere“ a návštevy chodia bez ohlásenia. Pri nadväzovaní vzťahov je zdrojom neistoty aj nedostatočné ovládanie jazyka u cudzincov a obava, že im ľudia nebudú rozumieť.

Rodina

Vysokú spokojnosť so životom na Slovensku deklarovali cudzinci, ktorí tu žijú so svojou rodinou – či už s ňou prišli zo svojej krajiny pôvodu alebo si ju založili tu. Rodinné väzby sú teda pre nich zdrojom spokojnosti aj v prípade, že začiatok nového života v novej krajine môže byť náročný.

„Keby som tu nemala rodinu, ktorá je v prvom rade dôvod, prečo som tu tak dlho... Tam, kde je moja rodina, tam je mi dobre. A všetko ostatné už človek prežije.“ (žena, tretia krajina)

Pre tých, ktorí tu rodinu nemali, to bolo dôvodom nižšej spokojnosti.

Verejné služby

K spokojnosti so životom prispievajú aj kvalitné a dostupné verejné služby. Cudzinci, s ktorými sme realizovali individuálne rozhovory boli vo všeobecnosti spokojní s tým, ako na Slovensku funguje verejná doprava. Spokojní boli aj s dostupnosťou vzdelávania pre ich deti, avšak už menej s jeho kvalitou. Vzdelávací systém na Slovensku považovali za pomerne skostnatelý a rigidný, príliš zameraný na memorovanie a niektorým chýbajú aj možnosti intenzívnejšie sa zapájať do života školy, kam chodia ich deti. Podľa jednej respondentky s nimi ako rodičmi učiteľka ich dcéry komunikuje až vtedy, keď vznikne nejaký problém.

„Od prvého ročníka sme netušili, či škola vôbec robí nejaké stretnutia rodičov s učiteľmi. Musela som sa na to opýtať. A potom bolo jedno veľké stretnutie pre všetkých a zrazu bol koniec školského roka a my sme si uvedomili, že vôbec nepoznáme učiteľku našej dcéry. Tak som sa jej ozvala a vlastne sa s nami veľmi rada porozprávala. Ale myslela si, že máme nejaký problém a preto ju kontaktujeme. (...) Kvôli pandémie sme vlastne nikdy nestretli súčasnú učiteľku našej dcéry. (...) Stále mám pocit, že musíme len reagovať, že nemôžeme byť proaktívni.“ (žena, tretia krajina)

Spokojní boli aj so zdravotnou starostlivosťou, hoci niektorí priznávali, že to závisí od toho, akého lekára si našli. Poskytovanie zdravotnej starostlivosti je pre mnohých komplikované kvôli jazykovej bariére, ale napriek tomu hodnotili zdravotnú starostlivosť ako dobrú, aj keď možno celkom nerozumeli systému, akým funguje.

„Nie celkom rozumieme systému zdravotnej starostlivosti, takže niekedy si s mojím manželom hovoríme, že 'vieš čo? Toto je malý problém, mali by sme ísť k doktorovi a natrénovať si to'. [ako to funguje u doktora, pozn. aut] Že čo sa stane, keď prídem k doktorovi s daným problémom. Mala som taký menší zdravotný problém a mala som u doktora dobrú skúsenosť. Niekedy si hovorím, že by som

si mala nájsť doktora, ktorý hovorí po anglicky a viac sa pýtať na postupy, žiadať si informácie. Pretože, a neviem, či je to zdravotným systémom tu na Slovensku alebo je to mojím doktorom, ale nedostávam veľa informácií.” (žena, tretia krajina)

Zdravotná starostlivosť, v rámci ktorej by sa cudzinci cítili dostatočne informovaní, je teda skôr raritná. Nájsť si lekára, ktorý hovorí cudzím jazykom je pomerne problematické, aj keď podľa jednej respondentky už existujú odporúčania, kde takého lekára nájsť. Mnohí cudzinci si pri návšteve lekára pomáhajú službou Google Translate, čo mnohí z nich neinterpretovali zvlášť negatívne, skôr to konštatovali ako fakt, prípadne dokonca úsmevný fakt.

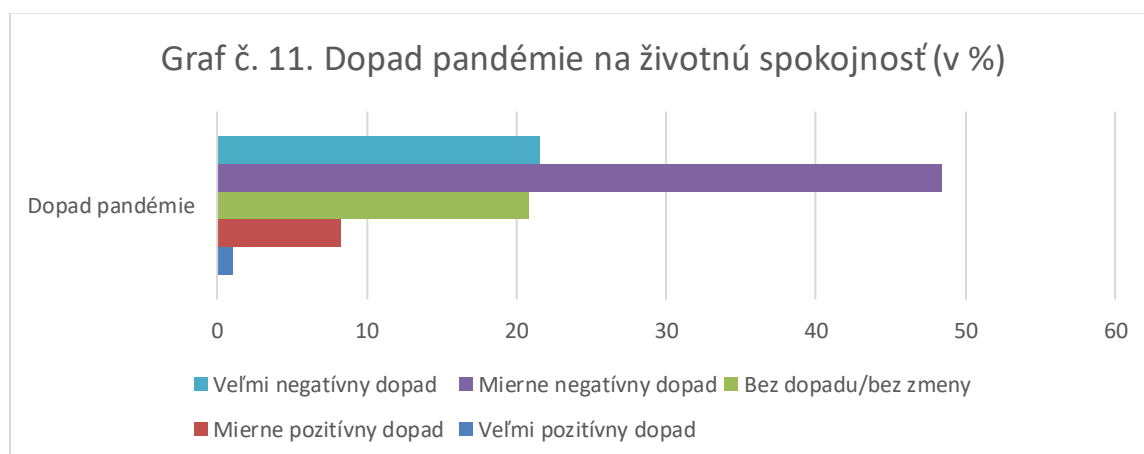
Avšak problematické je pre mnohých cudzincov, najmä študentov, zdravotné poistenie – viacerí vôbec nevedeli, ako funguje, či naň majú nárok, prípadne mali informáciu, že študentské poistenie v prípade zahraničných študentov pokrýva len niektoré zdravotnícke úkony. Jedna z respondentiek preto svoje zdravotné záležitosti rieši vo svojej krajine pôvodu.

Dôvodom pre istú nespokojnosť bola aj vysoká miera byrokracie a nízka miera elektronizácie verejných služieb (pozri viac v kapitole 5.2. Bariéry v komunikácii s úradmi a inštitúciami).

3.2. Dopad pandémie na spokojnosť so životom

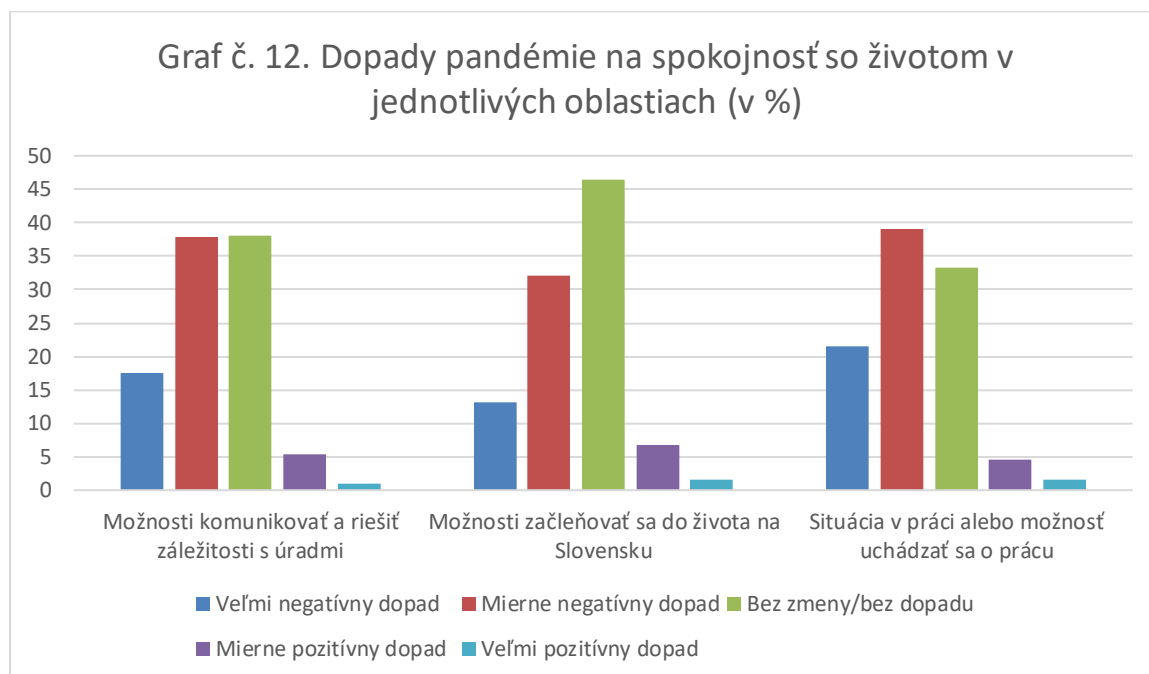
Pandémia ochorenia covid-19 mala nepochybne dopad na každého, hoci rozsah a charakter sa môže výrazne líšiť. Niektoré skupiny ľudí sú však voči pandémie zraniteľnejšie než iné, a to v dôsledku rôznych osobných, sociálnych či štrukturálnych faktorov. Cudzinci sa napríklad v dôsledku svojich pobytových statusov mohli ocitnúť vo veľmi nejstej situácii. Zatváranie prevádzok či pozastavenie výroby v mnohých odvetviach pre nich zase mohlo znamenať stratu zamestnania a s tým súvisiacu stratu povolenia na pobyt. Vyskytli sa aj situácie, kedy väčšinová spoločnosť vinila práve cudzincov (najmä pracovných migrantov) zo zavlečenia vírusu na Slovensko. V našom výskume sme sa preto pozreli aj na to, ako sa v dôsledku pandémie zmenila spokojnosť cudzincov s ich životom na Slovensku.

Pri posudzovaní dopadov pandémie na svoj život väčšina respondentov uviedla, že pandémia mala na ich život mierne alebo veľmi negatívny dopad (spolu 69,9%, pozri graf nižšie).

N=312

Okrem dopadu pandémie na celkovú spokojnosť so životom sme sa zamerali aj na dopady pandémie na spokojnosť v jednotlivých oblastiach života.

N=312

Ako vidno z grafu vyššie, najnegatívnejšie vnímali respondenti dopady pandémie v pracovnej oblasti, kde 60,6% respondentov uviedlo mierne alebo veľmi negatívny dopad, čo s veľkou pravdepodobnosťou súvisí s vyššie uvedenými faktormi zraniteľnosti. Zaujímavým zistením je, že až 46,5% respondentov uviedlo, že pandémia nemala žiadny dopad na ich možnosti začleňovať sa do života na Slovensku. Pri praktickom pozastavení spoločenského života a sociálnych kontaktov počas pandémie teda možno uvažovať, že veľká časť cudzincov zostáva na okraji života spoločnosti bez ohľadu na pandémiu.

Na tieto a ďalšie oblasti sme sa bližšie zamerali aj v rámci individuálnych rozhovorov s cudzincami.

Pandémia a sociálne kontakty

Lockdowny znamenali obmedzenie sociálnych kontaktov a pre mnohých cudzincov to bol veľký zásah do ich životov, keďže, ako uvádzame vyššie, musia zvyčajne vyvíjať extra snahu na to, aby si na Slovensku vytvorili nové vzťahy a priateľstvá. Všetky možnosti v tejto oblasti zrazu zmizli a mnohí sa ocitli v úplnej izolácii a svoj život preniesli do online priestoru. Viacerí z našich respondentov navyše na Slovensko prišli tesne pred prvou vlnou pandémie alebo medzi dvoma vlnami, takže krátko po ich príchode bol zavedený lockdown a oni sa ocitli sami v izolácii v novej krajine bez akýchkoľvek miestnych kontaktov a sietí. Niektorí cudzinci uvádzali, že sa u nich vyskytli aj psychické problémy ako úzkosti a depresie, z ktorých sa ešte do dnešných dní celkom nedostali.

Pandémia a práca

V pracovnej oblasti si mnohí z našich respondentov zažili náročné situácie, najmä tí, ktorí na Slovensku podnikajú a museli svoje prevádzky počas pandémie zatvárať. Niektorí ich mali čerstvo otvorené, a tak nespĺňali ani podmienky na poskytnutie štátnej pomoci. Viacerí naši respondenti tak finančne išli do mínusu, v lepšom prípade ostávali na nule.

Pre mnohých sa tým, že nemohli vykonávať svoju prácu, stratil aj dôvod, pre ktorý na Slovensko vôbec prišli. Prežívali tiež obavy, že keby prišli o prácu, bolo by náročné nájsť si novú a kým by nemali prácu, prišli by aj o zdravotné a sociálne poistenie.

„Prvá vec, ktorá vtedy asi napadla každému cudzincovi bolo, že čo sa stane, ak stratím prácu? Mám priateľov, ktorí prišli o prácu a kvôli pandémie si nemohli nájsť novú, takže sa museli vrátiť do svojich krajín. To je obrovský tlak, nič nevieš naisto, všetko sa môže zajtra zmeniť. A kopa miestnych ľudí stratilo prácu, takže sa bojíš, že vyhodia aj teba a nahradia ťa miestnym.“ (muž, tretia krajina)

Možnosti hľadania novej práce boli značne obmedzené, najmä v niektorých sektoroch, ktoré boli pandémiou najviac postihnuté. Niektorí cudzinci boli v dôsledku pandémie nútení zmeniť účel pobytu, keďže zo zamestnania prešli na živnosť. Ich situáciu to riešilo len čiastočne, keďže síce na Slovensku mohli zostať, ale prechodom na živnosť sa dostali do menej istej pozície.

Vo veľkých fabrikách sa síce pozastavila výroba, ale zdá sa, že zamestnanci tu dostávali pomerne dobrú kompenzáciu platu (60-80% platu). V niektorých prípadoch sa však vyskytli aj situácie, kedy sa prejavili možno latentné negatívne postoje voči cudzincom na pracovisku.

„Keď začala korona, tak som počul, že Slováci si medzi sebou hovorili, že Ukrajinci budú musieť odísť, lebo sú cudzinci, tak to sa mi nepáčilo. Ešte by som to chápal, keby som pracoval pre štát, ale ja pracujem pre súkromnú firmu. Keby ty si bol súkromník, tak zoberieš radšej človeka, ktorý príde načas a robí načas alebo takého, ktorý nie?“ (muž, tretia krajina)

Cestovanie a kontakt s rodinou

V dôsledku pandémie bolo výrazne obmedzené cestovanie, a tak mnohí cudzinci nemohli vycestovať za rodinou do svojej krajiny pôvodu. Aj v prípade, že by sa rozhodli vycestovať, museli by po návrate nastúpiť na dva týždne do karantény, čo by im žiadny zamestnávateľ netoleroval. Niektorí pred pandémiou cestovali za rodinou aj každý mesiac (napr. na Ukrajinu), avšak pandémia spôsobila, že svoju najbližšiu rodinu nevideli polroka a viac.

„Pre nás s manželom sa počas pandémie toho veľa nezmenilo, lebo obaja pracujeme z domu tak či tak. Jediná vec, ktorá sa zmenila, bola, že sme nevideli naše rodiny už rok a pol. A to sa tak skoro ani nezmení. Vtedy sme si vlastne uvedomili, ako sme od nich ďaleko. Vždy bolo pomerne jednoduché za nimi vycestovať, ale teraz je to už všetko inak.“ (žena, tretia krajina)

Cudzinci, ktorí na Slovensko prišli tesne pred vypuknutím pandémie, nemohli vycestovať od začiatku svojho pobytu. Jedna respondentka tu dokonca „uviazla“ – prišla pár dní pred zavedením prvého

lockdownu v roku 2020 a musela tu ostať, hoci nemohla vykonávať prácu, ktorú mala dohodnutú, ale nemohla ani vycestovať, pretože nemala ako – lety do jej krajiny pôvodu boli úplne zrušené.

Komunikácia s úradmi

Počas lockdownov bolo obmedzené aj fungovanie oddelení cudzineckej polície. A hoci sa pobytový režim pomerne výrazne uvoľnil na čas, kedy nebolo možné vybavovať veci priamo na cudzineckej polícii, mnohí cudzinci stále potrebovali riešiť niektoré záležitosti. Uzavretie oddelení cudzineckej polície im situáciu veľmi komplikovalo.

„Moja rodina sa sem sťahovala v septembri/októbri 2020 (...). A človek má na cudzineckej polícii rezerváciu, ale potom ju zatvoria na neurčito, a hoci tu máš právo byť, nemôžeš si vybaviť všetky doklady a začať pracovať, to v prípade manželky, takže sme štyria žili z jedného platu.“ (muž, tretia krajina)

V niektorých oblastiach však cudzinci zaznamenali aj zlepšenie v komunikácii s úradmi, pretože sa prešlo na väčšiu digitalizáciu a online komunikáciu, čo zefektívnilo procesy.

Okrem takýchto záležitostí však cudzinci riešili aj testovanie či neskôr očkovanie, pričom mnohí mali problémy registrovať sa do systému očkovania či nerozumeli systému plošného antigénového testovania. Viacerým pomáhali slovenskí známi (napr. v rámci práce). Pre niektorých bolo dodržiavanie opatrení a pravidelné testovanie veľmi dôležité, pretože vnímali nepriateľské nálady v spoločnosti voči cudzincom, a najmä voči cudzincom pochádzajúcim z ázijských krajín.

„Slováci to tak neprežívali, oni sa nedali ani testovať. Nechápal som, ako môžu byť takí nezodpovední. Ja som chodil na testy každý týždeň. Lebo keby som išiel po ulici so Slovákom, tak šanca, že zastavia a skontrolujú mňa, bola oveľa vyššia. Takže som bol pripravený.“ (muž, tretia krajina)

Pandémia a informovanosť

Prístup k zrozumiteľným informáciám bol počas pandémie absolútne kľúčový pre všetkých obyvateľov, tak občanov, ako aj cudzincov. Avšak informácie o aktuálnych opatreniach boli častokrát komplikované, zmätočné, dokonca protichodné a navyše sa aj často menili. Pre cudzincov, ktorí nehovoria po slovensky mohlo byť získavanie aktuálnych a spoľahlivých informácií mimoriadne náročné, preto sme sa na túto tému zamerali aj v rozhovoroch.

Hlavným zdrojom informácií boli pre cudzincov opäť sociálne siete a v rámci nich cudzinecké skupiny.

„Ako cudzinci sme tieto informácie hľadali vo facebookových skupinách. Napríklad tam bol taký právnik z mojej krajiny, ktorý to všetko sledoval a písal tam, čo môžeme a čo nie, robil nejaký post a my sme to potom zdieľali. Z oficiálnych zdrojov bolo ťažké niečo nájsť – buď to bolo platené, alebo zlé/nekvalitné, alebo nezrozumiteľné. Tak som musel celý zákon stiahnuť a čítať – a to kto bude robiť, 1% z ľudí?“ (muž, tretia krajina)

Na sociálnych sieťach však, podobne ako občania SR, bojovali s množstvom nespoľahlivých informácií a hoaxov a bolo pre nich náročné sa v tej spleti vyznať. Nápomocní však boli aj slovenskí známi, ak takých cudzinci v okolí mali, ktorí im poskytovali informácie o aktuálnych opatreniach.

„Čo sa týka správ o tom, čo je možné a čo nie [pandemické opatrenia, pozn. aut], tak tam sme veľmi vďační nášmu domácemu, kde bývame, on nám vždy posiela email a všetko nám dáva vedieť o tom, ako bude fungovať lockdown a všetko. Vždy si musíte nájsť správnu osobu, ktorá vám pomôže. Nie je to tak, že vždy za všetko musíte platiť. Je dôležité obklopiť sa silnou komunitou. My máme veľmi malú komunitu, ale je naozaj silná, ako rodina. Tam si pomáhame navzájom.“ (žena, tretia krajina)

Okrem toho čerpali informácie v angličtine aj zo Slovak Spectator-a, ktorý zadarmo sprístupnil všetky články týkajúce sa pandémie a opatrení. Avšak nie všetky informácie boli úplne aktualizované a cudzinci mali niekedy problém dostať sa k úplne najčerstvejším informáciám o platných opatreniach. Spoliehali sa na Slovak Spectator, anglické vysielanie RTVS a niekedy čerpali aj z oficiálneho vládneho webu korona.gov.sk. Na to, aby získali skutočne komplexnú informáciu teda museli hľadať na viacerých miestach a všetky informácie si overovať.

Pozitívne dopady pandémie

V niektorých prípadoch pandémie cudzincom priniesla aj nečakané pozitívne dopady. Niektorým sociálna izolácia vyhovovala (kým trvala) aj z hľadiska ich psychického zdravia či osobnostného nastavenia.

„Učiť sa mi začalo trochu ľahšie. Pandémia pomohla mojej sociálnej úzkosti odísť do úzadia, lebo ja som sa bál univerzity – veľa ľudí, sú starší, všetci sú nejakí múdri (a došlo mi vlastne, že nie), čudne sa na mňa pozerajú (došlo mi vlastne, že nie). A teraz si doma, sedíš a učíš sa. Ale zo spoločenského hľadiska som sa zatvoril doma, veľmi zodpovedne som k tomu pristupoval a priam som sa až bál, sedel som doma, objednával som si donášku – a stal sa zo mňa úplný asociál. Musel som si opäť zvykať, že okolo sú ľudia a nemusím z nich mať strach. Čiže to bolo z jednej strany dobré, aj zlé.“ (muž, tretia krajina)

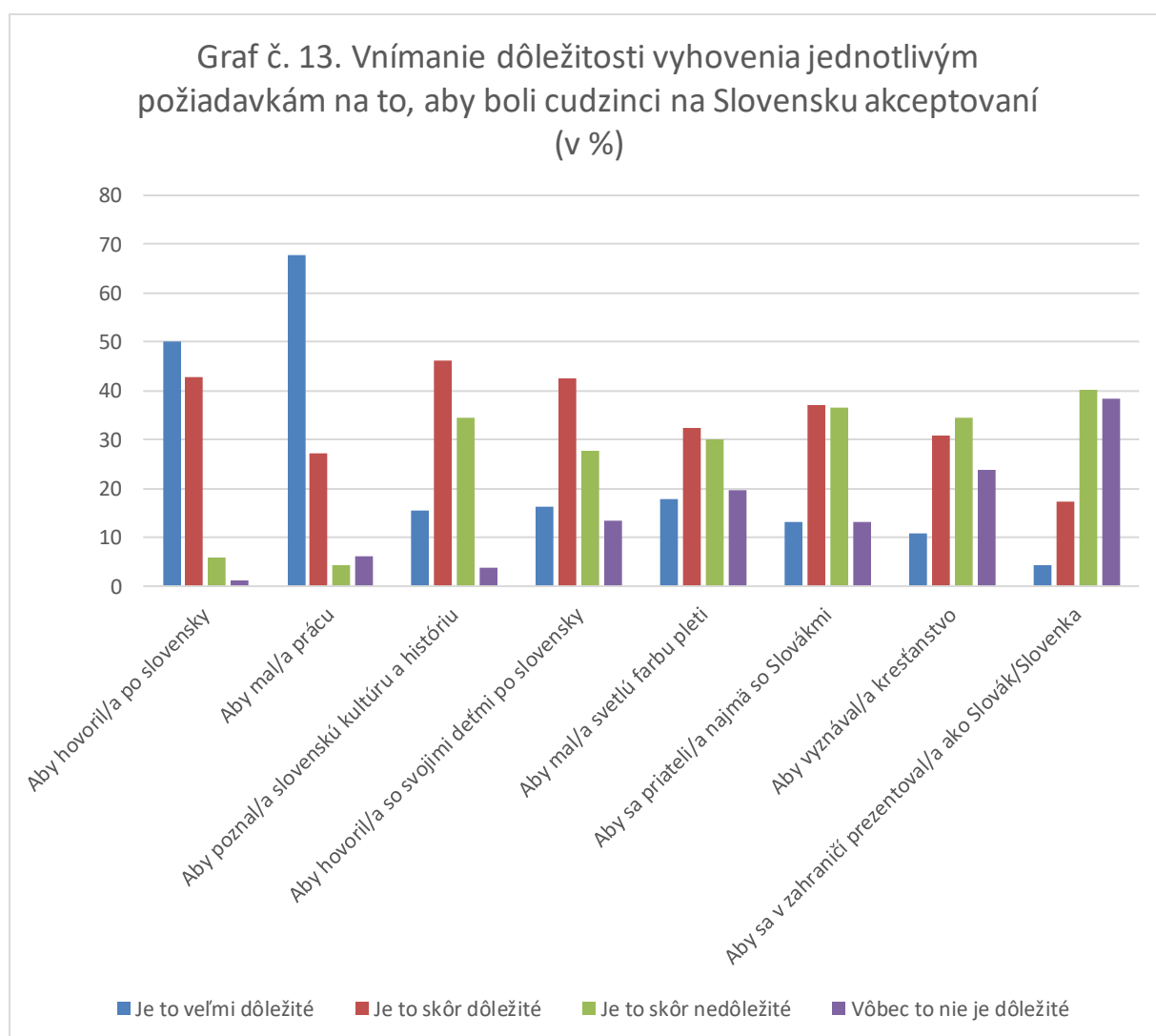
Ďalším cudzincom sa zlepšila pracovná situácia, pretože pôsobili v oblasti, ktorej sa počas pandémie darilo (online marketing). Iným sa otvorili príležitosti na rozšírenie prevádzkových priestorov, pretože susedná prevádzka musela v dôsledku pandémie zavrieť. Ďalší zistili, že dokážu pracovať efektívnejšie, pretože veľká časť práce sa dá preniesť do online priestoru a ušetriť tak náklady aj čas, ktorý následne môžu stráviť s rodinou alebo si našli čas na svoje záľuby, ktoré predtým nestíhali kvôli práci.

4. VNÍMANÉ OČAKÁVANIA OD CUDZINCOV

V nasledujúcej časti sme sa zamerali na to, aké očakávania vnímajú cudzinci zo strany majority, či sú tieto očakávania jasné a do akej miery sú naplniteľné.

4.1. Vnímané očakávania na prispôsobenie

V kvantitatívnej časti sme v dotazníku sledovali jednotlivé oblasti prispôsobenia a pýtali sme sa respondentov, do akej miery si myslia, že je pre ich akceptáciu spoločnosťou dôležité, aby sa prispôbili rôznym požiadavkám. Ako vidieť v grafe nižšie, absolútna väčšina respondentov vnímala ako dôležité ovládanie slovenčiny (92,9% to považovalo za veľmi alebo skôr dôležité). Podobne vnímali tiež to, aby mali prácu (92,1%). Medzi dôležité aspekty patrila aj znalosť slovenskej kultúry a histórie.

N=312

V rozhovoroch sme sa detailnejšie zamerali na to, či cudzinci vnímajú zo strany Slovákov nejaké očakávania, čo by mali splniť, aby ich prijali. Respondenti len veľmi málo vedeli pomenovať konkrétne situácie, kedy bolo od nich niečo vyžadované zo strany domácej populácie. Niektorí respondenti uviedli príklady situácií, kedy musia na návštevu priniesť dar ako napríklad kvety, prípadne fľašu vína, že by si mal nájsť ako cudzinec slovenskú priateľku a jeden respondent opísal situáciu, kedy mu povedali, že pokiaľ je na Slovensku, mal by hovoriť po slovensky

To, ako cudzinci vnímajú očakávania zo strany Slovákov, môže byť ovplyvnené aj tým, aké majú cudzinci očakávania sami na seba. Respondenti najčastejšie uvádzali, že by sa mali naučiť jazyk a vedieť komunikovať, vďaka čomu budú potom lepšie prijímaní. Vedieť jazyk je výhoda, ale aj nástroj či most pre spájanie a porozumenie. Niektorí opisovali veľmi pozitívne reakcie zo strany domácej populácie, pokiaľ cudzinec vie aspoň trochu po slovensky. Často vyjadrovali aj názor, že Slováci očakávajú, že cudzinci sa budú správať ako Slováci, zapadnú a budú sa správať slušne. Niektorí respondenti vyjadrili aj pochybnosť, či sami Slováci vedia, čo od cudzincov očakávajú.

„[cudzinec pozn. aut] musí robiť všetko ako Slovák, teda najmä hovoriť po slovensky, zvyknúť si a možno aj dodržiavať niektoré slovenské tradície. Musí sa prispôbiť skôr ten cudzinec ako tá krajina, pretože on prišiel do novej krajiny a nie krajina prišla za ním. Poznám aj ľudí, ktorí sa nesnažia prispôbiť a myslím si, že to nie je dobre.“ (muž, tretia krajina)

„Aby vedeli jazyk, to chápem, to je úplne normálne. Rešpektovať zákony, ktoré sú tu, to je tiež normálne, aj keď neviem v čom, lebo tie zákony sú veľmi podobné. Možno očakávajú také správanie, aby bolo také slušné, proeurópskejšie, dospelé, aj keď ani Slováci sa tak nesprávajú – aby bol človek slušný, nehádzal špaky do lesa a správal sa tak, ako ostatní. Určite sú vyššie očakávania na cudzincov. Samozrejme. Vždy, keď sa niečo zlé stane, a urobí to cudzinec, tak je to taký spúšťač pre niektorých ľudí, že vidíte, pustili sme ich sem a oni robia bordel. Čítal som článok, že prišli nejakí utečenci, ktorí sa sem dostali nelegálne na lietadle a tam som čítal v komentároch takéto veci.“ (muž, tretia krajina)

Cudzinci sa často musia snažiť viac a správať sa lepšie ako Slováci, aby na nich nebolo poukazované, ako na tých zlých či neprispôsobivých.

Zdroje informácií o očakávaniach zo strany väčšinového obyvateľstva

Respondentov sme sa pýtali aj na to, ako sa majú cudzinci dozvedieť, čo sa od nich očakáva. Tu respondenti uvádzali, že je potrebné byť v kontakte so Slovákami, aktívne sa zaujímať, pýtať sa, prípadne, že sa to dozvedajú cez negatívne reakcie väčšinovej populácie.

„Tým pádom, že sú v kontakte so Slovákami, tak si myslím, že to dosť pomáha zachytiť ich správanie, kultúru, jazyk a pod., cez priame interakcie.“ (žena, tretia krajina)

Je to teda na cudzincoch, aby sa dovtípili, čo od nich majoritná spoločnosť očakáva, a podmienky a nároky nie sú vôbec jasné. Jedna respondentka tento stav vysvetľovala tak, že Slováci majú problém s komunikáciou, že nevedia dobre komunikovať.

„U nás sa ľudia viac otvorene rozprávajú. Je to asi o tom, že keby niekto od cudzinca niečo očakával, mohol by mu to povedať, ale Slováci toto v sebe nemajú, túto komunikáciu, ani medzi sebou, ani k cudzincom. Myslia si to, ale nepovedia to, ale tým pádom ostáva problém na strane Slovákov a nie na strane cudzincov.“ (žena, krajina EÚ)

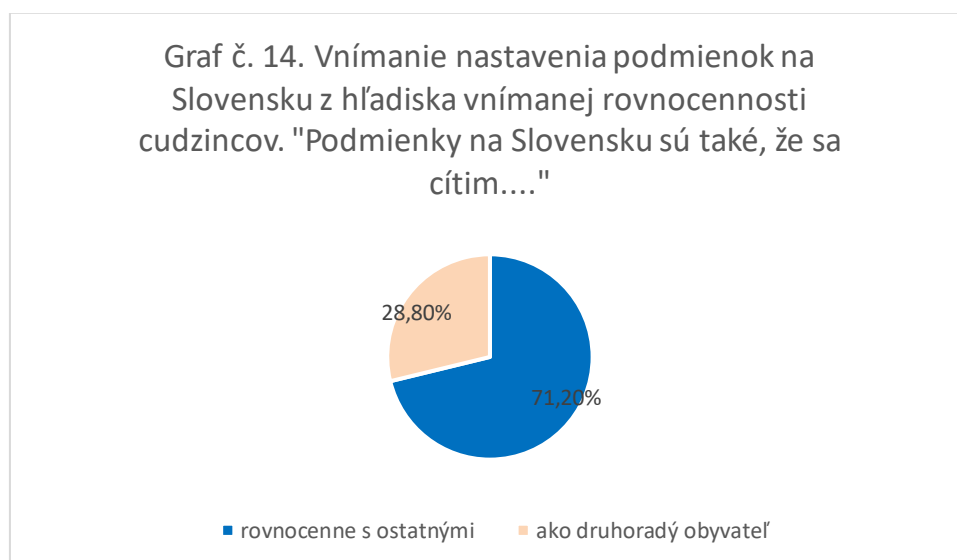
5. SKÚSENOSTI S PROCESOM INTEGRÁCIE

Cudzinci sú na Slovensku v porovnaní s domácou populáciou v inom právnom postavení. Zároveň je aj v rámci populácie cudzincov rozdiel v postavení občanov tretích krajín a občanov EÚ/EHP krajín. Odlišnosti v ich postavení majú veľmi konkrétne dopady na ich každodenný život. Tvoria právny rámec, v ktorom sa odohráva ich život na Slovensku, musia splniť množstvo podmienok pre to, aby tu mohli vôbec žiť.

Pocit prijatia a akceptácie zo strany domácej populácie však nesúvisí len s tým, ako postavenie cudzincov upravujú zákony, ale aj s tým, s akými postojmi sa na Slovensku stretávajú, teda do akej miery sa stretávajú s odmietaním, znevýhodnením alebo dokonca až diskrimináciou. Rovnako je tiež dôležité, či majú možnosť vytvárať si sociálne vzťahy, ktoré robia ich život bezpečnejším a spokojnejším, a tiež či majú prístup k rôznym službám a formám pomoci, ktoré by im život na Slovensku uľahčili.

5.1. Znevýhodnenie očami cudzincov

V rámci kvantitatívneho dotazníkového prieskumu sme zisťovali názor respondentov na podmienky, ktoré Slovensko vytvára pre cudzincov, ktorí tu žijú. Respondenti si mohli vybrať jeden z dvoch ponúknutých výrokov: 1. *Podmienky, ktoré Slovensko vytvára vo vzťahu k cudzincom, umožňujú, aby som sa tu cítil/a ako človek rovnocenný so všetkými* alebo 2. *Podmienky, ktoré na Slovensku existujú vo vzťahu k cudzincom spôsobujú, že sa cítim ako druhoradý obyvateľ*. Výrazná väčšina (71,2%) respondentov – cudzincov sa vďaka podmienkam, ktoré tu sú, cíti byť človekom rovnocenným s ostatnými ľuďmi žijúcimi na Slovensku, avšak nezanedbateľná časť (28,8%) opýtaných sa cíti byť druhoradými obyvateľmi. **Cudzinci z tretích krajín sa významne častejšie cítia byť druhoradými obyvateľmi.** Až 35,1% z nich má takýto pocit, zatiaľ čo v prípade občanov EÚ/EHP krajín je to len približne pätina (19,7%).

N=312

Rozdielne vnímajú cudzinci svoje postavenie aj vzhľadom na typ pobytu, ktorý majú. Čím menej stabilná forma pobytu, tým skôr majú pocit, že sú druhoradými obyvateľmi. Najčastejšie majú takýto pocit cudzinci, ktorí sú na Slovensku na základe víz (61,4%), najmenej tí, ktorí majú na Slovensku trvalý pobyt (20,4%), čo znamená, že už tu pravdepodobne žijú dlhší čas, ich život je stabilizovaný a aj z hľadiska legislatívy je ich situácia istejšia.

Tabuľka č. 1. Vnímanie svojho postavenia na Slovensku v závislosti od typu pobytu (údaje sú v %)

	Podmienky, ktoré existujú na Slovensku vo vzťahu k cudzincom spôsobujú, že...	
	...sa cítim rovnocenne	...sa cítim druhorado
Trvalý pobyt	79,6	20,4
Prechodný pobyt	74,6	25,4
Tolerovaný pobyt	58,6	41,4
Víza	38,7	61,3

N=312

Cudzinci, ktorí sa kvôli podmienkam, ktoré na Slovensku majú, cítia druhorado, zároveň častejšie uviedli, že zažívajú negatívne prejavy voči svojej osobe. Z tých, ktorí zažívajú negatívne prejavy občas a častejšie, 64,7% uviedlo, že sa cítia druhorado. Naopak, z respondentov, ktorí takéto prejavy zažívajú len zriedka alebo nikdy, sa až 84,6% cíti rovnocenne. Cudzinci, ktorí sa cítia na Slovensku druhorado, zároveň deklarovali nižšiu celkovú spokojnosť so životom (5,91) v porovnaní s cudzincami, ktorí sa cítia rovnocenne (7,65).¹⁰

Tabuľka č. 2. Vnímanie svojho postavenia na Slovensku v závislosti od skúseností s negatívnymi prejavmi zo strany väčšinového obyvateľstva (v %)

		Podmienky, ktoré existujú na Slovensku vo vzťahu k cudzincom spôsobujú, že... (údaje sú v %)	
		...sa cítim rovnocenne	...sa cítim druhorado
Ako často zažívate negatívne prejavy voči svojej osobe?	Stále, veľmi často, občas	35,3	64,7
	Zriedka, nikdy	84,6	15,4

N=312

¹⁰ Respondenti mali uviesť svoju celkovú spokojnosť so životom na škále od 0 do 10, pričom 0 znamenala úplnú nespokojnosť a hodnota 10 znamenala úplnú spokojnosť.

Nerovné postavenie cudzincov má konkrétne dopady na ich život

Respondenti kvalitatívneho výskumu veľmi často na konkrétnych príkladoch uvádzali bariéry a situácie, kvôli ktorým majú pocit, že nie sú rovnocennými obyvateľmi krajiny. V oblasti zamestnanosti napríklad zahraničný študent uviedol, že s nástupom pandémie majú zahraniční absolventi oveľa menej ponúk na zamestnanie, čo je pravdepodobne dané nárastom nezamestnanosti a prioritizovaním domácich pracovníkov. Iný cudzinec uviedol, že má skúsenosť, že cudzinci si nemôžu v práci dovoliť to, čo domáci a musia sa viac snažiť, aby boli akceptovaní.

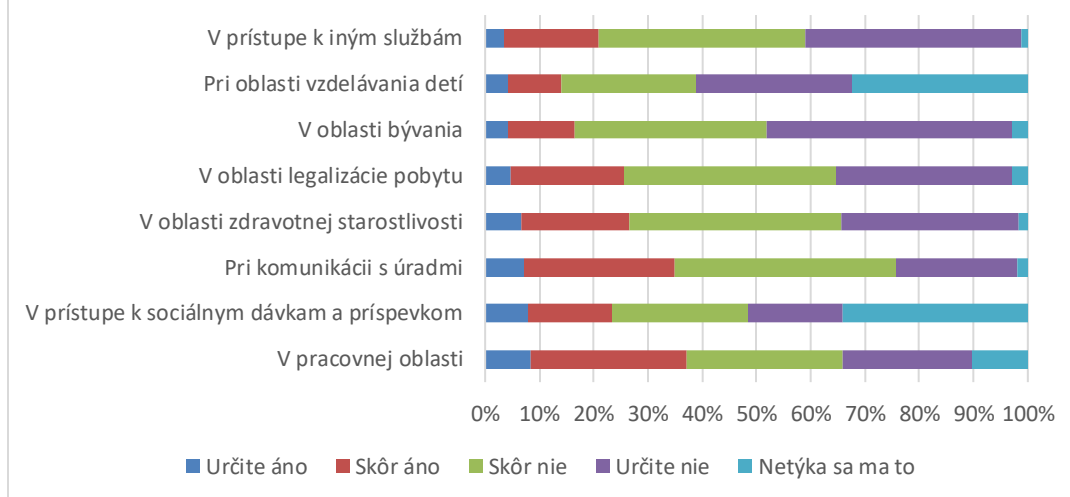
Veľmi často skloňovanou bariérou je jazyk. Ak cudzinec neovláda slovenčinu je to pre neho nielen v pracovnej oblasti veľmi limitujúce. Jeden z respondentov uviedol príklad, že cudzinci neboli v jeho organizácii prizývaní na porady, pravdepodobne kvôli jazykovej bariére. Niektorí cudzinci sú okolnosťami nútení pracovať na čierno alebo sú v takej situácii, že zamestnávateľ ľahko zneužije ich postavenie, napríklad povie, že vybaví všetky potrebné povolenia, nakoniec však cudzinec zistí, že pracuje na čierno. Neznalosť pravidiel a jazyková bariéra ešte zhoršujú znevýhodňujúce postavenie, v ktorom sa mnohí cudzinci ocitajú. Jedna z respondentiek napríklad uviedla, že pracovná zmluva bola celá v slovenskom jazyku, takže vlastne ani nevedela, čo podpisuje.

Cudzinci zažívajú bariéry aj v prístupe k službám, ako je napríklad otvorenie účtu v banke alebo vyššie ceny, ktoré sú im účtované za niektoré služby, napríklad za rekonštrukčné práce, opravu auta a podobne.

Kým niektoré bariéry vyplývajú do značnej miery z právnych noriem a pravidiel, niektoré sú dané skôr zaužívanými zvykmi a vzorcami správania alebo predsudkami voči cudzincom. Napríklad v oblasti bývania čelia cudzinci mnohým predsudkom a obavám zo strany prenajímateľov nehnuteľností. V oblasti zdravotnej starostlivosti čelia skôr jazykovej bariére, ktorá im znemožňuje komunikáciu so zdravotníckymi pracovníkmi. Na úradoch opäť čelia jazykovej bariére, pretože prevláda predstava, že keď prišli na Slovensko, majú hovoriť po slovensky.

Ak sa celkovo pozrieme na rôzne oblasti, v ktorých sa cudzinci môžu cítiť znevýhodnení v porovnaní s domácou populáciou, zistenia nášho výskumu ukazujú, že respondenti sa určite alebo čiastočne cítia byť znevýhodnení najmä v pracovnej oblasti (37,1%), v komunikácii s úradmi (35%), v oblasti zdravotnej starostlivosti (26,6%), a tiež v oblasti legalizácie pobytu (25,6%). Hoci veľká časť respondentov uviedla, že sa ich oblasť sociálnych dávok a príspevkov netýka (34%), z tých, pre ktorých je táto téma relevantná, značná časť uviedla, že sa v prístupe k sociálnym dávkam a službám cítia byť znevýhodnení (23,4%).

Graf č. 15. Vnímané znevýhodnenie v rôznych oblastiach života
"Cítite sa byť znevýhodnený/á...?" (v %)

N=312

5.2. Bariéry v komunikácii s úradmi a inštitúciami

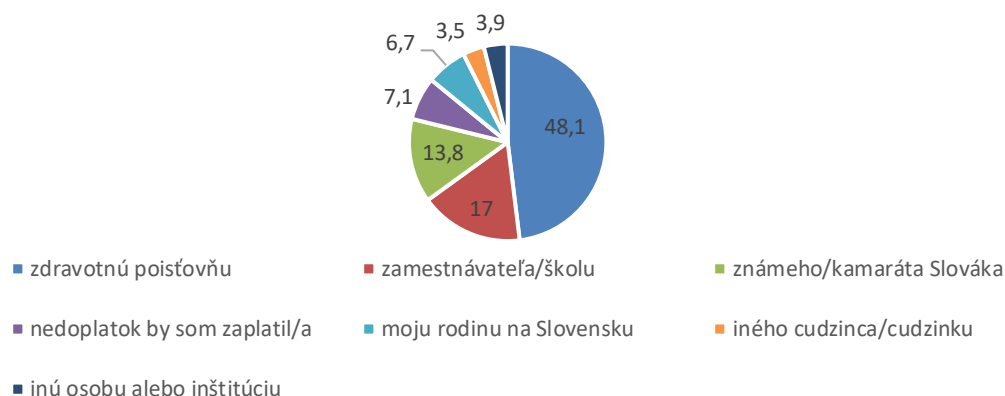
Cudzinci sa v každodennom živote stretávajú s množstvom bariér, jednou z nich je sťažaná komunikácia s úradmi a inštitúciami. Táto oblasť je pre cudzincov značnou záťažou, pretože okrem rôznych povinností, ktoré musia plniť vo vzťahu k úradom bežní občania Slovenska, cudzinci riešia ešte množstvo ďalších skutočností, ktoré vyplývajú z ich statusu cudzinca (legalizácia pobytu a pod.).

V dotazníkovom výskume sme respondentov – cudzincov poprosili, aby si predstavili tri hypotetické situácie a uviedli, ako by ich riešili. Chceli sme zistiť, do akej miery by sa opierali o svoje neformálne väzby a do akej miery by situáciu riešili komunikáciou s inštitúciou priamo bez nejakého sprostredkovateľa.

V prvom prípade si mali respondenti predstaviť situáciu, že im príde oznámenie zo zdravotnej poisťovne, že majú zaplatiť nedoplatok. Oni však majú pochybnosti o tom, ako mohol vzniknúť. Respondenti mali vybrať jednu z preddefinovaných odpovedí, ktorá najviac zodpovedá tomu, čo by v danej situácii robili. Oslovení cudzinci by sa najčastejšie obrátili priamo na zdravotnú poisťovňu (48,1%), 17% by požiadalo o pomoc zamestnávateľa alebo školu a 13,8% by poprosilo o pomoc niekoho zo svojich známych/kamarátov Slovákov. Priamo na inštitúciu (v tomto prípade zdravotnú poisťovňu) by sa obrátila teda len necelá polovica respondentov, ostatní respondenti by sa z rôznych dôvodov obrátili na pomoc v rámci svojho osobného okruhu kontaktov.

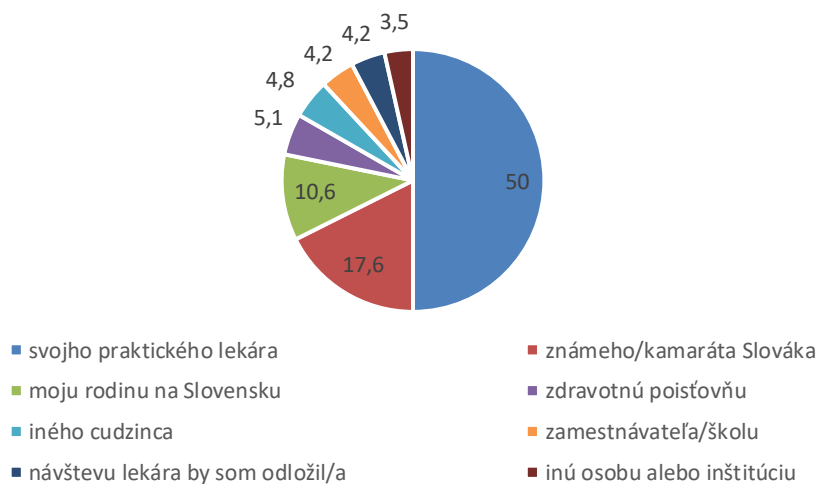
Graf č. 16. Stratégie riešenia nedoplatku v zdravotnej poisťovni.
 "Nedoplatok v zdravotnej poisťovni - o pomoc by som požiadal/a..." (v %)

N=312

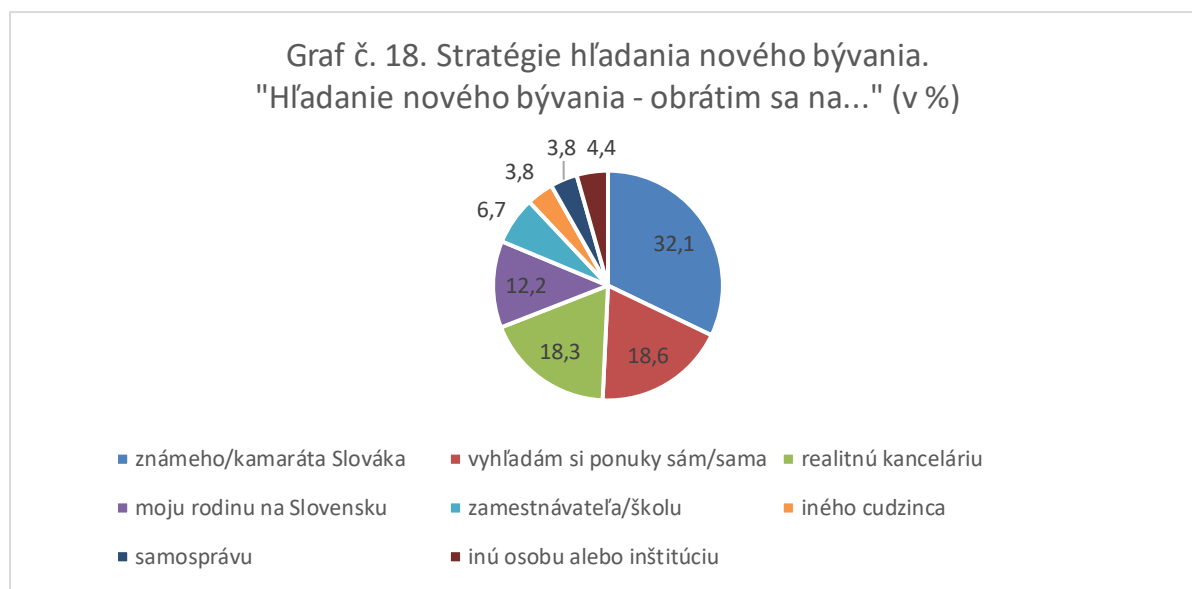
V prípade druhej hypotetickej situácie si mali respondenti predstaviť, že majú nejaký zdravotný problém, kvôli ktorému potrebujú navštíviť lekára špecialistu. Opäť sa mali vyjadriť, na koho by sa obrátili so žiadosťou o pomoc, aby si lekára našli a dohodli termín vyšetrenia. Polovica respondentov by sa obrátila na svojho praktického lekára, 17,6% by požiadalo o pomoc svojho známeho/kamaráta Slováka a 10,6% by sa obrátilo na svoju rodinu žijúcu na Slovensku. Aj v tomto prípade by sa na oficiálnu inštitúciu (praktického lekára) obrátila len polovica respondentov. Malá časť respondentov ešte uviedla, že by kontaktovali zdravotnú poisťovňu, ktorá by im špecialistu pomohla vyhľadať a odporučiť. Svoju návštevu lekára by 4,2% respondentov dokonca odložilo do doby, kým nebudú môcť navštíviť lekára vo svojej domovskej krajine, resp. inej krajine.

Graf č. 17. Stratégie riešenia potreby špecializovanej zdravotnej starostlivosti.
 "Hľadanie lekára/špecialistu - o pomoc by som požiadal/a..." (v %)

N=312

Posledná hypotetická situácia sa týkala hľadania bývania. Respondenti mali odpovedať na otázku, ako by si v relatívne krátkom čase našli nové bývanie, ak by museli. Takmer tretina respondentov (32,1%) uviedla, že by si bývanie hľadali s pomocou známeho/kamaráta spomedzi Slovákov, časť respondentov by si hľadala ponuky bývania sama prostredníctvom internetu (18,6%), 18,3% opýtaných by sa obrátilo na realitnú kanceláriu a 12,2% by požiadalo o pomoc svoju rodinu žijúcu na Slovensku. Iba 3,8% opýtaných by kvôli novému bývaniu kontaktovala samosprávu.

N=312

V prípade všetkých troch hypotetických situácií sa ukázalo, že len časť respondentov sa v prípade potreby obráti so žiadosťou o pomoc na oficiálnu inštitúciu, organizáciu alebo úrad. Na jednej strane to môže byť spôsobené jazykovou bariérou a neznalosťou a nejasnosťou pravidiel, na druhej strane aj nedôverou voči inštitúciám, že dokážu v danej situácii poskytnúť adekvátnu formu pomoci. Hoci v kvalitatívnych rozhovoroch cudzinci pomerne často uvádzali, že zdrojom informácií a pomoci pre nich sú skupiny cudzincov na sociálnych sieťach, odpovede na otázky o riešení konkrétnych životných situácií ukázali, že cudzinci sa pomerne často so žiadosťou o pomoc obracajú na známych alebo kamarátov spomedzi Slovákov. Pre cudzincov je teda pomerne dôležité mať na Slovensku vzťahy s domácimi, teda Slovákami, či už v práci, v škole alebo v susedstve, na ktorých sa môžu v prípade potreby obrátiť. Je možné predpokladať, že cudzinci, ktorým sa podarí si vzťahy s miestnymi vytvoriť, sa rýchlejšie vysporiadajú s rôznymi životnými situáciami a úspešnejšie sa adaptujú.

Nedostatok informácií, byrokracia, nejasnosť pravidiel a nerovný prístup v komunikácii s úradmi

Respondenti nášho kvalitatívneho výskumu uviedli veľa konkrétnych príkladov, kedy zažívajú v komunikácii s úradmi problematické situácie. Bariéry, ktoré uviedli možno kategorizovať do nasledujúcich okruhov:

Jazyková bariéra a nedostatok informácií

Na Slovensku ešte nie je zavedené do bežnej praxe, aby úrady a inštitúcie poskytovali informácie aj v inom ako slovenskom jazyku. Pre cudzincov, ktorí jazyk neovládajú je náročné dozvedieť sa o mnohých svojich právach a povinnostiach voči inštitúciám. Za problematickú tak respondenti rozhovorov považovali dostupnosť a zrozumiteľnosť informácií, ktoré sa týkajú rôznych úradných záležitostí – napr. ako zaplatiť dane, ako si obnoviť pobyt, informácie týkajúce sa zdravotného či sociálneho poistenia, občianstva a podobne. Hoci, ako mnohí uviedli, dnes je už jednoduché preložiť si informácie cez službu Google Translate, problém nie je vždy spojený len s prekladom textu do slovenského jazyka, keďže ide o vysoko špecifické typy informácií. Keďže cudzinci sú v špecifickom postavení, v ich situácii môžu platiť pravidlá navyše, o ktorých inštitúcia informujúca verejnosť ani nemusí vedieť, ak sa nezameriava na to, že v rámci bežnej populácie sú tu aj cudzinci, v prípade ktorých je potrebné informácie doplniť alebo modifikovať.

„Ak by som nevedel po slovensky, musel by som si zaplatiť človeka, ktorý by to robil za mňa a musel by som mu zaplatiť obrovské peniaze. Úrad ti síce poskytne informáciu, ale tá informácia je nekvalitná, neúplná a nie je jej dost. Je tam veľa nuáns, ktoré sú len v slovenčine a môžeš to čítať veľakrát a nerozumieš tomu.“ (muž, tretia krajina)

Problematické je však aj to, že práve informácie, ktoré sú zvlášť dôležité pre cudzincov, sú väčšinou dostupné len v slovenčine, pričom sa využívajú formulácie, ktoré sú ťažko zrozumiteľné aj pre tých, pre ktorých je slovenčina materinským jazykom. Ďalšou komplikáciou je teda nezrozumiteľnosť úradného jazyka, v dôsledku čoho cudzinci často nerozumejú ani prekladu, ak je k dispozícii. Z tohto dôvodu častokrát hľadajú praktickú informáciu o uplatnení pravidiel napríklad prostredníctvom svojich osobných kontaktov alebo v spoločných skupinách na sociálnych sieťach. S týmito informáciami im však často nedokážu pomôcť ani ich blízki, ktorí po slovensky hovoria, a musia sa spoliehať na rôzne komerčné sprostredkovateľské služby.

„Napríklad chcem priznať svoje dane, chcem ich zaplatiť. Ale nerozumiem celému procesu, formulárom, čo potrebujem predložiť ... mám z toho úzkosť. Dokonca som napísala daňovému úradu, čo mám urobiť, ak pracujem pre spoločnosť v zahraničí, ale chcem tu priznať svoje dane, pretože tu bývam. A odpoveďou bol len zhuk právnych pojmov. Nevieť ani termín. Takže si myslím, že jedného dňa budem musieť zaplatiť pokutu a ja to beriem, je to moja chyba, ale neviem, ako to urobiť.“ (žena, krajina EÚ)

Nejasnosť pravidiel

Veľmi často uvádzanou bariérou v komunikácii s úradmi je nejasnosť pravidiel vo vzťahu k ľuďom, ktorí sú občanmi iných štátov. Tento problém zažívajú občania iných EÚ/EHP krajín, aj cudzinci z tretích krajín. Úrady samotné často nemajú dostatočnú znalosť o tom, aké podmienky majú cudzinci spĺňať, čo všetko majú od nich vyžadovať. V situácii nedostatočnej znalosti pravidiel a rôznych životných situácií, ktoré môžu nastať, častokrát žiadajú od cudzincov predloženie ďalších a ďalších dokladov a informácií o svojej situácii. Cudzinci sa takto často ocitajú v kolotoči vybavovania po rôznych úradoch, ktorých požiadavky si nezriedka navzájom odporujú.

Príkladom môže byť situácia, ktorú uviedla respondentka z členskej krajiny EÚ, keď sa chcela na Slovensku zamestnať:

„Keď som prišla na Slovensko chcela som sa zamestnať vo firme XY. Pani vo firme mi povedala, že musím mať rodné číslo, aby ma mohla zadať do systému a ona mi ho vygenerovať nemôže. Tak som išla na druhý deň na cudzineckú políciu. Na cudzineckej polícii som si vystála päťhodinovú radu a tam mi povedali, že mi vybaví pobyt, ale kvôli rodnému číslu musím ísť na sociálnu poisťovňu. Ale ja som im povedala, že v sociálke ma nezaregistrujú, lebo nemám na Slovensku pobyt. Tak potom, že potrebujem aspoň zdravotnú poisťku. A ja som im povedala, že mám zdravotné poistenie, platné z mojej krajiny, zaplatila som si to medzinárodné na tri mesiace a potom, keď budem zamestnaná budem mať zdravotné poistenie. Oni mi povedali: 'Nie, potrebujete mať zdravotné poistenie.' Tak som išla do zdravotnej poisťovne. V zdravotnej poisťovni mi povedali, že ma nemôžu poistiť, lebo nemám rodné číslo. V sociálke ma nemohli zaregistrovať, lebo som nemala pobyt, zmluvu nemôžeme podpísať, lebo nemám rodné číslo.“ (žena, krajina EÚ)

Situáciu sa nakoniec podarilo respondentke vyriešiť vďaka tomu, že vedela po slovensky a vďaka ochotnému zamestnávateľovi, ktorý navrhol riešenie. Mnohí cudzinci však takéto možnosti nemajú. Respondenti tiež uviedli, že ak chcú získať slovenské občianstvo, nevedia sa dopátrať k informáciám o tom, čo všetko je na to potrebné, a tak svoju žiadosť častokrát odkladajú, pretože vedú, že je to náročný proces.

Nadmerná byrokracia

Podobne ako občania SR, aj cudzinci zažívajú na Slovensku prehnanú byrokráciu. Tá do značnej miery vyplýva z toho, že inštitúcie medzi sebou nekomunikujú a ani doposiaľ nevyužívajú elektronizáciu mnohých služieb, nakoniec treba vždy niekam osobne prísť. V prípade cudzincov je táto téma ešte spojená s problematikou získania občianstva, ktoré je pre mnohých z nich nedosiahnuteľnou metou, pre pomerne prísne nastavené pravidlá a byrokráciu spojenú s jeho vybavovaním.

„Zase, nemôžete sa stať Slovákom [získať občianstvo, pozn. aut.], pokým vaša slovenčina nie je dostatočne dobrá, pretože musíte ísť na sto úradov a vybaviť si sto rôznych dokumentov, aby ste ním mohli byť.“ (žena, tretia krajina)

Predsudky a nerovné zaobchádzanie s niektorým cudzincami

Podľa skúseností respondentov z komunikácie s úradmi a inštitúciami existujú rozdiely v tom, ako úrady pristupujú k rôznym kategóriám cudzincov. Z rozhovorov s cudzincami vyplynulo, že rozdiely v prístupe súvisia s tým, či cudzinec ovláda jazyk, teda či dokáže komunikovať, či má nejaký doprovod, ktorý zvyšuje jeho dôveryhodnosť, a z akej krajiny pochádza. Cudzinci z kultúrne vzdialenejších krajín alebo krajín, ktoré na Slovensku nie sú natoľko akceptované, si pravdepodobne skôr zažijú odmietanie namiesto ústretového prístupu.

„Ale poviem vám svoju skúsenosť z cudzineckej polície. Veľa chlapov prichádzalo z Ukrajiny a nezdalo sa, že by sa im dostalo nejakého skvelého zaobchádzania. Mám pocit, že so mnou, ako s občanom západnej krajiny, z ktorej pochádzam, zaobchádzali oveľa lepšie.“ (muž, tretia krajina)

„Tým, že ja som biely a som muž a ešte, že hovorím po slovensky, to ma dostávalo do úplne výhodnej situácie. Ku mne nikto nebol nepríjemný z tých policajtov, nikto na mňa nekričal, aj keď som nemal nejaký dokument. Povedali mi 'nevádí, prídte nabudúce, už môžete aj šóru preskočiť, nemusíte čakať'. Boli úplne, úplne príjemní, sme tam kecali, žartovali. Ale ja som bol svedkom, ako to vyzerá, keď tam príde človek, ktorý nevie úplne po slovensky, ktorý vie len tak čiastočne, kto je z Ázie. To ten vzťah bol úplne, úplne iný.“ (muž, tretia krajina)

5.3. Možnosti zlepšenia komunikácie úradov a inštitúcií smerom k cudzincom

Respondenti kvalitatívnych rozhovorov uviedli viacero skutočností, ktoré by mohli komunikáciu inštitúcií a úradov smerom k nim zlepšiť. V prvom rade by uvítali, keby inštitúcie a úrady komunikovali aspoň v angličtine, aj to sa zdá byť v porovnaní so súčasným stavom posun k zlepšeniu. Ako pozitívne príklady uvádzali komunikáciu pravidiel počas koronakrízy, a tiež anglickú verziu webu eHranica.

Ďalej by uvítali, ak by došlo k výraznejšej elektronizácii komunikácie, a tiež aby sa niektoré inštitúcie sústredili na jednom mieste, kde by bolo možné vybaviť viac úradných záležitostí. Cudzinci uvádzali ako príklad úrady spojené na jednom mieste formou one-stop-shop.

Úrady a inštitúcie by mohli byť viac orientované na potreby ľudí a „na zákazníka“. Aby sa im podarilo nastaviť komunikáciu smerom k cudzincom, bolo by prínosné spýtať sa ich samých, aká forma komunikácie by bola vhodná, ako by mohli komunikáciu smerom k nim nastaviť a zlepšiť.

„Ale oni [úrady, pozn. aut.] nikdy nepovedia, že by potrebovali pomoc, alebo že by chceli byť viac ústretoví k zákazníkom.“ (žena, krajina EÚ)

Respondenti našich rozhovorov okrem mnohých bariér v komunikácii uviedli viaceré príklady, kedy im niekto z úradníkov pomohol. Častokrát zažili rozdielny prístup od zamestnancov tej istej inštitúcie. Samotné úrady teda majú ľudí schopných zvládať komunikáciu s cudzincami, čo znamená nielen schopných komunikovať iným jazykom, ale aj byť empatický voči cudzincom a mať aj aspoň určité znalosti o ich špecifickej situácii. Úrady a inštitúcie by teda mohli stavať komunikáciu smerom k cudzincom na know-how, ktoré už niektorí ich zamestnanci majú.

„Ale v každej inštitúcii viete nájsť niekoho, kto vám z tej inštitúcie pomôže. Mne sa vždy stalo, že mi niekto pomohol, napríklad keď som bola nezamestnaná a mala som si vybavovať papiere, tak prišla nejaká úplne obyčajná pani z 'iných dverí' a tá mi pomáhala všetko vyplniť.“ (žena, tretia krajina)

5.4. Proces integrácie a integračné služby

Proces integrácie alebo adaptovania sa na situáciu v novej krajine vnímajú cudzinci rôzne. Kým niektorí respondenti ho vnímajú skôr úzko najmä ako splnenie formálnych podmienok, teda legalizovanie pobytu, vybavenie povolenia na zamestnanie a podobne, mnohí ďalší tento proces pomenovali ako proces osamostatňovania sa od pomoci iných tak, aby zvládli bežné životné situácie a neboli v závislom postavení.

To, ako dlho proces integrácie trvá, je veľmi individuálne, závisí od osobnostného nastavenia konkrétneho človeka, ale aj od situácie, v ktorej sa ocitol, od podmienok a možností, ktoré mu prijímajúca krajina ponúka. Zároveň možno povedať, že tento proces nikdy celkom nekončí. Hoci je získanie občianstva považované za zavŕšenie procesu integrácie, nie je to celkom tak, keďže migračná skúsenosť sa prenáša aj na ďalšie generácie.

Zároveň možno o procese integrácie povedať, že je spojený s prekonávaním mnohých už spomínaných bariér a znevýhodnení. Cudzinci majú rôzne stratégie ako prekonať ťažké životné situácie alebo bariéry, s ktorými sa stretávajú.

Niektorí sa skôr opierajú o neformálne formy pomoci a osobné väzby, ktoré majú napríklad v rámci komunít cudzincov, v práci, v škole alebo v neformálnych zoskupeniach, susedstve a podobne. Avšak prax z iných krajín ukazuje, že sú potrebné aj formalizované formy pomoci a podpory, tzv. integračné služby, ktoré cudzinca podporia v období, kedy sa na život v novej krajine adaptuje. Krajiny, ktoré majú dlhodobejšiu migračnú skúsenosť, poskytujú cudzincom rôzne formy pomoci, aby im proces integrácie uľahčili. Ponúknu im vlastne pomocnú ruku, aby prekonalí obdobie, v ktorom sú najzraniteľnejší. Medzi tieto integračné služby patrí pomoc s komunikáciou, tlmočenie, preklady, sprevádzanie po úradoch a inštitúciách, poradenstvo v rôznych oblastiach, napr. v pracovnoprávnej oblasti, v sociálnej oblasti, pomoc s hľadaním bývania, vzdelávacích inštitúcií, jazykové kurzy, pomoc a poradenstvo v pobytových otázkach, kurzy socio-kultúrnej orientácie, atď.

Dostupnosť integračných služieb je značne limitovaná

Ako ukázali zistenia z rozhovorov s cudzincami, s bezplatnými integračnými službami sa mnohí z nich vôbec nestretli. Niektorí respondenti, najmä z Bratislavského a Košického kraja uviedli mimovládne organizácie, ktoré v procese integrácie cudzincom pomáhajú, avšak pomoc, ktorú poskytujú, je často obmedzená len na niektoré kategórie cudzincov, napríklad cudzincov z tretích krajín alebo cudzincov, ktorí získali azyl či doplnkovú ochranu. Cudzinci z Bratislavského kraja často vedeli o IOM – Medzinárodnej organizácii pre migráciu a Migračnom informačnom centre, ktoré IOM prevádzkuje a viacerí mali s nimi aj priamu osobnú skúsenosť.

„Napríklad som zistil, že mimovládne organizácie ponúkali bezplatné hodiny slovenčiny pre cudzincov. Prihlásil som sa teda. A potom mi povedali ako, oh, ty si z EÚ, to nie je pre ľudí z EÚ... Ak však chcete, aby sa ľudia integrovali, musia hovoriť aspoň po slovensky (...) A bolo by pekné, keby vláda mala pre každého nejaký program. Aj keď pochádza z krajiny EÚ...“ (muž, krajina EÚ)

Veľká časť respondentov má skôr skúsenosť s komerčnými službami. Niektoré právnické kancelárie sa napríklad špecializujú na pomoc v pobytočných otázkach. Ďalej na Slovensku fungujú firmy, ktoré poskytujú servis cudzincom jednotlivcom alebo firmám zamestnávajúcim cudzincov a ktoré sa orientujú na poskytovanie pomoci v niektorých oblastiach integrácie, napr. legalizácia pobytu, nájdenie ubytovania, zabezpečenie lekárskej starostlivosti, vzdelávania a pod. Tieto služby sú vo väčších mestách dostupné, avšak ich reálna dostupnosť pre rôzne kategórie cudzincov je otáznava, pretože tieto služby sú pomerne finančne náročné.

„Spoločnosť som našla prostredníctvom svojho zamestnávateľa. Stálo to za každý cent, ktorý som zaplatila. Ak by existoval nejaký druh bezplatnej služby tohto typu, využila by som to, ale nič také som nenašla ... pre mňa je lacnejšie zaplatiť spoločnosti. Pomáhajú mi vo všetkom - zdravotné poistenie, sociálne poistenie, dane. Môj právnik mi povedal, čo mám robiť, kam poslať peniaze na zdravotné poistenie a to robím každý mesiac. A on mi povedal, že si musím najatť účtovníka a podať daňové priznanie na konci roka ..... Pomohol mi aj so založením živnosti. Dal mi zoznam veľmi veľa položiek, ktoré som si mohol dať na živosť. Dokonca ma upozornil na tie, ktoré som si tam mohla dať, aby som mohla vyrábať mydlá a stále ich mohla posilať ako suveníry. Toto by som nikdy nevedela. Preto hovorím, že je pre mňa lacnejšie zaplatiť za túto pomoc.“ (žena, tretia krajina)

Cudzinci samotní uvádzali, že veľmi často potrebujú aspoň spočiatku pomoc pri vybavovaní na úradoch a sprevádzanie niekým, kto im pomôže prekonať jazykovú bariéru a neznalosť pravidiel. Nasledujúci citát ilustruje, že najmä spočiatku potrebujú cudzinci, či už z tretích krajín alebo z krajín EÚ/EHP, intenzívnu pomoc, kým sa ich život v novej krajine stabilizuje.

„Keď sme dorazili, v podstate s nami niekto chodil niekoľko mesiacov. Kedykoľvek sme niečo potrebovali, išli s nami a zabralo to veľa času. Nevie, kde by sme boli bez nich - či už to bola cudzinecká polícia alebo zdravotná starostlivosť alebo registrácia na platby daní alebo zdravotné poistenie, internet v dome. Celé spektrum vecí. Problém bol v kombinácii nevedieť po slovensky a nevedieť, kam ísť na rôzne úrady. A potom nájdete kanceláriu a pomyslíte si 'dobré, dobré, to si zapamätám' a potom sa presťahujú a ja si nepamätám, ako sa volali, takže si to nemôžem vyhľadať. A ich stránky sú aj tak často zastarané. Cudzinecká polícia sa presťahovala a ja som to dlho ani nevedela.“ (žena, tretia krajina)

Integrácia je zodpovednosťou cudzincov

V kvantitatívnej časti výskumu sme sa cudzincov pýtali na ich názor na to, kto by mal niesť hlavnú časť zodpovednosti za to, aby sa cudzinci na Slovensku integrovali. To, že je to najmä na zodpovednosti cudzincov a cudziniiek, aby sa začlenili a stali sa súčasťou spoločnosti na Slovensku, uviedlo najviac respondentov. Druhá najčastejšia možnosť bola tá, že štát má vytvárať lepšie podmienky pre cudzincov a cudzinky a pomáhať im, aby sa začlenili. Možnosť, že domáce obyvateľstvo má cudzincom a cudzinkám viac pomáhať, aby sa začlenili označilo 17% a možnosť „nikto, nie je potrebné, aby sa cudzinci začlenili“ označili len 3% respondentov. Výsledky sú uvedené v tabuľke nižšie.

Tabuľka 3. Vnímaná zodpovednosť za integráciu cudzincov na Slovensku (v %)

Je to najmä na zodpovednosti cudzincov a cudziniiek, aby sa začlenili a stali sa súčasťou spoločnosti na Slovensku	42,6%
Štát má vytvárať lepšie podmienky pre cudzincov a cudzinky a pomáhať im, aby sa začlenili	40,1%
Domáce obyvateľstvo má cudzincom a cudzinkám viac pomáhať, aby sa začlenili	17%
Nikto, nie je potrebné, aby sa cudzinci začlenili	3%

N=312

Respondenti v kvantitatívnom výskume síce uviedli, že významný podiel zodpovednosti za integráciu by mal okrem nich samotných prebrať aj štát, avšak individuálne rozhovory ukázali, že v realite to tak nefunguje.

Celkový prístup štátu k téme integrácie cudzincov jeden z respondentov pomenoval tak, že je to vlastne prístup, kedy štát kladie zodpovednosť za integráciu v prvom rade na samotných cudzincov a neposkytuje im žiadnu asistenciu, aby tento proces zvládli. Keďže tí sú však v situácii, kedy určitú mieru pomoci a podpory pre začlenenie sa do spoločnosti potrebujú, zodpovednosť za integráciu sa presúva aj na ďalších aktérov, ako sú zamestnávateľia, školy, mimovládne organizácie, cudzinci, ktorí na Slovensku žijú dlhšie a ich komunity, v rámci ktorých pomáhajú novoprichádzajúcim krajanom.

„Služby nie sú, ale my ako komunita v meste, ale aj na celom Slovensku máme spoločnú stránku aj na Facebooku, píšeme si, pýtajú sa ľudia, keď niečo nevedia vybaviť, že aké veci potrebujú alebo aké žiadosti alebo čo, aby si vedeli vybaviť veci. A oni [tá komunita, pozn. aut.] pomáhajú a stále nájdu cestu, ako to vyriešiť, cez tú stránku.“ (žena, tretia krajina)

Viacerí respondenti kvalitatívnych rozhovorov uviedli, že najmä cudzinci z tretích krajín proces legalizácie svojho pobytu a vybavenia rôznych formalít zvládnu len s výrazným nasadením niekoho ďalšieho, to znamená zamestnávateľa, pracovnej agentúry, poradenskej firmy, školy, komunity cudzincov, rodiny, ak nejakú na Slovensku majú a pod. Štát neposkytuje žiadnu formu pomoci ani na začiatku, ani v ďalšej fáze integrácie, kedy si cudzinec zvyká na život na Slovensku, snaží sa vytvoriť si tu vzťahy a začleniť sa.

„Na tých úradoch, to by som povedal, že aj zámerne neexistuje jednotný systém, ktorý, keď splníš určité požiadavky, tak...najprv, že sa vôbec dozvieš, že čo potrebuješ spraviť – to nikto ti presne nepovie, tam je vždy priestor na takéto veci [interpretáciu, pozn. aut.], tak ten systém nie je tak nastavený, že keď všetko splníš, tak takýto je výsledok. To je taký chaos. A ten vytvára priestor, aby niečo bolo posúdené takto a v inom kontexte to isté bolo posúdené trochu inak. Tak keď na Slovensku nie je niekto, kto je naozaj ochotný investovať veľa času, aby ťa sem dostal, tak tie šance, aby si tu bol úplne legálne sú takmer neexistujúce.“ (muž, tretia krajina)

Hoci sa veľká časť respondentov s bezplatnými integračnými službami nestretla, zhodli sa na tom, že nejaká forma integračných služieb by bola určite pre cudzincov prínosná. Ako príklad uviedli najmä jazykové kurzy. Keďže sa od cudzincov očakáva, že sa naučia jazyk, z ich hľadiska by bolo prínosom, ak by štát v nejakej podobe jazykové kurzy organizoval a ponúkal cudzincom možnosť zúčastniť sa ich. Navyše, ako uviedol jeden respondent, z integračných služieb by profitovali nielen samotní cudzinci, ale aj celá spoločnosť, keďže by sa mohli lepšie adaptovať a rozvíjať svoje nadanie, profesiu a pod.

6. POCIT DOMOVA

V záverečnej časti výskumu sme sa zamerali na to, čo pre cudzincov znamená domov, či majú pocit domova na Slovensku a čo im tento pocit pomáha vytvárať. Túto oblasť považujeme za dôležitú, pretože to, či sa cudzinci cítia na Slovensku ako doma, ovplyvňuje ich pocit prináležania a môže byť jedným z faktorov integrácie.

Respondentom sa domov najčastejšie spája s rodinou. Môže to byť rodina, ktorú si na Slovensku založili, prípadne s nimi alebo za nimi prišiel niekto z ich pôvodnej krajiny. Rodina sa ukázala ako najdôležitejšia téma vo väčšine individuálnych rozhovorov. Niektorí respondenti hovorili o tom, že svoju rodinu majú stále v ich pôvodnej krajine, často im chýba, udržujú s nimi pravidelný kontakt a navštevujú sa. Rodina im výrazne pomáha pri zvykaní si na novú krajinu, keďže im poskytuje pomoc a podporu pri zvládaní nových situácií. Respondenti často uvádzali aj to, že domov je miesto, kde sú rodičia či deti, prípadne partner alebo partnerka. Domov sa respondentom spája často aj s miestom, kde bývajú – konkrétnym bytom či domom. Ďalej sa im domov spája s miestom, kde majú priateľov a prácu, domov je aj jedlo, ktoré poznajú a miesto, kde sa cítia príjemne a bezpečne.

„Domov je niekde, kde ste obklopení ľuďmi, ktorí vás bezpodmienečne podporujú. Domov nie je miesto, ale ľudia. S kým ste.“ (muž, tretia krajina)

Čo pomáha vytvoriť pocit domova?

Väčšine respondentov pomáha pri vytváraní si pocitu domova na Slovensku spomínaná rodina, a to buď tá, ktorú tu už majú, alebo budúca rodina, ktorú si chcú založiť s partnerom alebo partnerkou. Okrem rodiny sú to však aj priatelia, kolegovia, či komunita, v ktorej sa pohybujú. V odpovediach sa objavovala aj práca, to, že to tu poznajú a to, že ich Slováci „berú“.

„Pomáha mi to, že som zvyknutá na to, ako to tu chodí, aké sú tu podmienky, to mi pomohlo najviac cítiť sa ako doma. Možno, ak by sem prišli aj moji rodičia, tak by to bolo už úplné, ale oni sú ešte mladí a ešte veľmi dlho budú pracovať, takže to nie je možné.“ (žena, tretia krajina)

Cudzinci sa tu cítia ako doma

V dotazníkovej časti výskumu sme na 11 bodovej škále skúmali, do akej miery respondenti cítia, že Slovensko sa stalo ich domovom (kde 0 znamená, že vôbec nemajú pocit, že Slovensko je ich domovom a 10 znamená, že rozhodne majú pocit, že Slovensko sa stalo ich domovom). Väčšina respondentov sa nachádzala na stupni 5 a viac, čiže skôr alebo úplne majú pocit, že Slovensko sa stalo ich domovom,

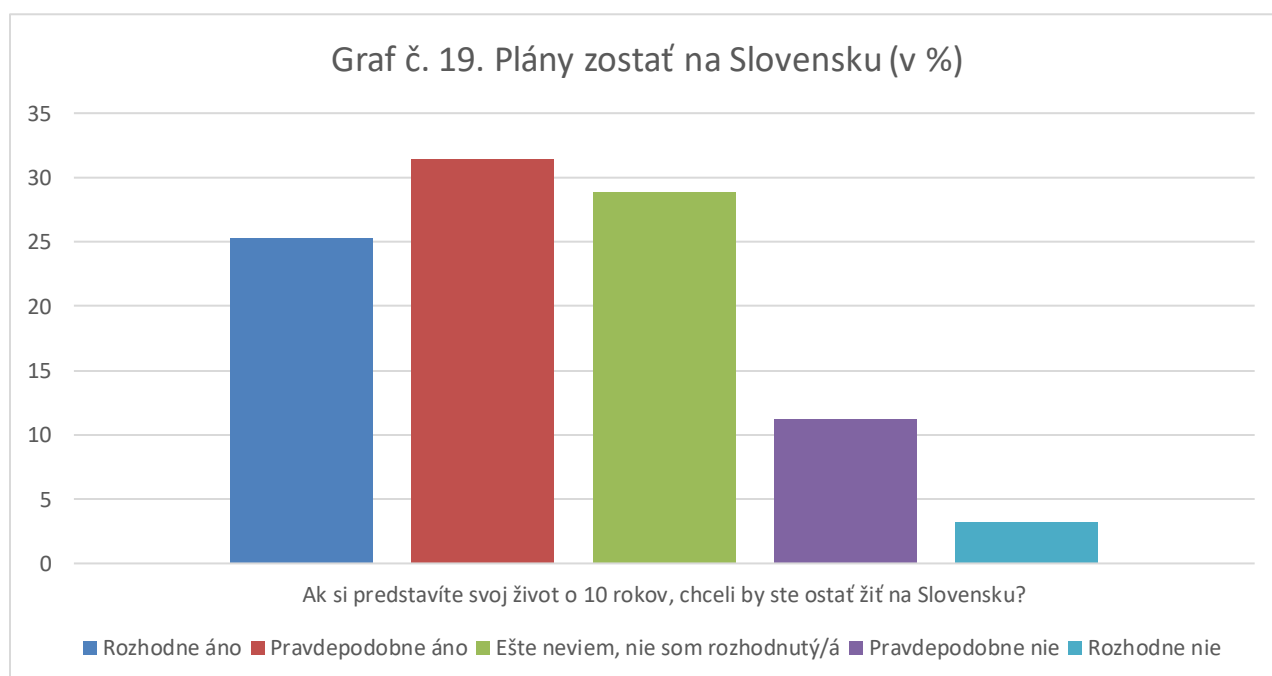
„Ja som integrovaná, tuto je to môj život. Ja milujem krajinu, z ktorej pochádzam, je to stále moja materinská krajina a mám k nej vzťah, ale môj život je tu. Ja keď som sa tam vrátila, tak moji kamaráti, čo tam ostali, tak si s nimi už nerozumiem. Ja tu mám kamarátov, školu, prácu, rodinu. Už by som nechcela ísť žiť do krajiny, odkiaľ pochádzam. Aj počasie je tu lepšie. Ja sa tu cítim doma, aj s manželom,

my doma rozprávame aj naším materinským jazykom aj slovensky. Ja som tu doma, nechcem ísť ani inde do zahraničia.“ (žena, tretia krajina)

Cudzinci zapojení do výskumu sa cítia na Slovensku ako doma, pokladajú ho za svoj domov a veľká časť z nich tu plánuje aj naďalej ostať, pracovať či založiť si rodinu. Niektorí vnímajú, že ich prvý domov bude vždy v ich rodisku, pretože sa tam narodili, majú tam rodičov a príbuzných, ale zároveň tvrdia, že ich druhý domov je tu, na Slovensku.

6.1. Plány zotrvať na Slovensku

Ako sme uviedli v predchádzajúcich kapitolách, mnohí cudzinci vnímajú Slovensko ako bezpečnú, príjemnú a prívetivú krajinu. Napriek tomu, že sa cítia byť občas outsidermi a napriek tomu, že sa stretávajú s nevrlosťou a netrepezlivosťou ostatných, niektorí aj s verbálnymi či fyzickými útokmi, takmer tretina z respondentov v kvantitatívnom výskume úplne súhlasila s výrokom, že Slovensko vytvára cudzincom dobré podmienky pre život. Ďalších takmer 60% s týmto výrokom súhlasilo aspoň čiastočne. Možno aj preto väčšina cudzincov v kvantitatívnom výskume uvažuje o tom, že na Slovensku pravdepodobne ostanú.

N=312

Kvalitatívny výskum tieto zistenia do veľkej miery potvrdil, aj keď sa ukázalo, že mnohé rezervy ešte stále existujú. Zdá sa, že cudzinci vnímajú Slovákov vlúdnejšie ako Slováci ich. Môže to však súvisieť aj s tým, že na rozdiel od Slovákov, z ktorých mnohí nemajú žiaden kontakt s cudzincami (a ten sa ukazuje byť silným faktorom pozitívneho vnímania), cudzinci vo väčšine prípadov aspoň nejaký kontakt so Slovákami majú - sú medzi ich priateľmi, spolupracovníkmi či susedmi. Postoje si tak formujú na základe vlastných osobných skúseností s konkrétnymi ľuďmi.

Zoznam grafov

Graf č. 1. Vnímaná pripravenosť Slovenska na kultúrnu rozmanitosť.....	16
Graf č. 2. Vnímanie správania Slovákov voči cudzincom.....	18
Graf č. 3. Pocit prijatia v rôznych prostrediach na Slovensku.....	19
Graf č. 4. Cudzinci a pocity outsiderstva.....	20
Graf č. 5 Vzťahy s ľuďmi na Slovensku.....	23
Graf č. 6. Skúsenosti s negatívnymi prejavmi voči cudzincom.....	27
Graf č. 7. Dôležitosť udržiavania rôznych aspektov kultúrnej identity.....	30
Graf č. 8. Sledovanie politického a spoločenského diania na Slovensku.....	33
Graf č. 9. Vnímanie dostupnosti a zrozumiteľnosti správ na Slovensku.....	35
Graf č. 10. Priemerná spokojnosť s rôznymi oblasťami života - porovnanie cudzincov a obyvateľov Slovenska.....	37
Graf č. 11. Dopad pandémie na životnú spokojnosť.....	42
Graf č. 12. Dopady pandémie na spokojnosť so životom v jednotlivých oblastiach.....	43
Graf č. 13. Vnímanie dôležitosti vyhovenia jednotlivým požiadavkám na to, aby boli cudzinci na Slovensku akceptovaní.....	47
Graf č. 14. Vnímanie nastavenia podmienok na Slovensku z hľadiska vnímanej rovnocennosti cudzincov.....	14
Graf č. 15. Vnímané znevýhodnenie v rôznych oblastiach života.....	53
Graf č. 16. Stratégie riešenia nedoplatku v zdravotnej poisťovni.....	54
Graf č. 17. Stratégie riešenia potreby špecializovanej zdravotnej starostlivosti	54
Graf č. 18. Stratégie hľadania nového bývania.....	55
Graf č. 19. Plány zostať na Slovensku.....	63

Zoznam tabuliek

Tabuľka č. 1. Vnímanie svojho postavenia na Slovensku v závislosti od typu pobytu.....	51
Tabuľka č. 2. Vnímanie svojho postavenia na Slovensku v závislosti od skúseností s negatívnymi prejavmi zo strany väčšinového obyvateľstva.....	51
Tabuľka 3. Vnímaná zodpovednosť za integráciu cudzincov na Slovensku.....	61

Cudzinci na Slovensku. Hľadanie nového domova

Skúsenosti cudzincov s integráciou na Slovensku - výskumné zistenia

©Centrum pre výskum etnicity a kultúry

Autorky:

Elena Gallová Kriglerová

Alena Holka Chudžíková

Jana Kadlečíková

Michaela Píšová

© Centrum pre výskum etnicity a kultúry